

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**EBU'L-FEREC ISFAHANI'NİN "KİTABU'L-EĞANI" ADLI
ESERİ VE BU ESERDE GEÇEN MÜZİK TERİMLERİ**

İsmail AKBAŞ

**Tez Danışmanı
Doç.Dr. Recep USLU**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK MÜZİĞİ ANABİLİM DALI**

ARALIK - 2019

**EBU'L-FEREC ISFAHANI'NİN "KİTABU'L-EĞANI" ADLI ESERİ VE BU
ESERDE GEÇEN MÜZİK TERİMLERİ**

İsmail AKBAŞ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK MÜZİĞİ ANABİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ARALIK 2019

İsmail AKBAŞ tarafından hazırlanan “Ebu’l-Ferec İsfahani’nin KİTABU’L-EĞANİ Adlı Eseri ve Bu Eserde Geçen Müzik Terimleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Müziği Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman:Doç. Dr. Recep USLU

Müzikoloji Anabilim Dalı, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan :Doç. Dr. Vasfi HATİPOĞLU

Türk Müziği Devlet Konservatuarı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Doç. Dr. Alper AKDENİZ

Türk Müziği Devlet Konservatuarı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 25/12/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Figen ZALF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İsmail AKBAŞ

25.12.2019

Ebu'l Ferec Isfahani'nin "Kitabu'l-Eğani" Adlı Eseri ve Bu Eserde Geçen Müzik Terimleri
(Yüksek Lisans Tezi)

İsmail AKBAŞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Aralık 2019

ÖZET

VI.Yüzyıl ile XI.Yüzyıl arasında, matematik, geometri, astronomi gibi bilimsel çalışmalara ek olarak, bu süre içinde İslam coğrafyasındaki kültürel çeşitlilik, özellikle müzik açısından gelişme için zemin hazırlamıştır. Türk müzik teorilerinin temel kurallarının oluşması, Kindi ve Farabi gibi filozofların ortaya çıkışları ve eserlerini te'lif etmeleri ile aynı dönemdedir. Yine aynı dönemde yaşayan ve ömrünün son elli (50) yılını "Kitabu'l-Eğani" adlı eserini yazmakla geçiren Ebu'l-Ferec ISFAHANÎ de sürece önemli katkı sağlayan bir kişidir. Çalışmamızda, yazdığı eserle yaklaşık dört asırlık Arap şiir ve müzik tarihinin en önemli kaynaklarından birini teşkil eden Isfahani ve kitabı "Kitabu'l-Eğani"yi günümüz müzik çevrelerine tanıtmayı, eserde geçen müzik terimleri ve tanımlarını tesbit etmeyi amaç edindik. Asırlardır icra edilen Türk Müziği'nin kuramlarının oluşum sürecindeki kültürel etkileşimi, özellikle Horasanlı müzisyenlerin bölgeye göçleriyle Türk müzik kültürünün başta Arap müziğine ve diğer müzik türlerine etkisini ortaya koymaya çalıştık. Bu konuda karşımıza çıkan en önemli kaynaklardan biri de Kitabu'l-Eğani idi. Bu eser, Arap müzik tarihini yansıtmaya açısından günümüze kadar gelebilmiş en kapsamlı ve nadir eserdir. Kitabu'l-Eğani, on bin (10 000) sayfadan fazla olup, Abbasi İslam coğrafyasının beş yüz (500) yıllık yaklaşık şarkılarını içine alan bir eserdir. Araştırmamız neticesinde Eğani'de on yedi (17) İ'ka türü, elli iki (52) müzik terimi, on bir (11) müzik çalgısı adı, yirmi dört (24) farklı parmak baskı pozisyonu tesbit edilmiştir. Çalışmamızı, Ebu'l-Ferec Isfahani ve Kitabul Eğani adlı eseri ile bu eserde geçen müzik terimleri ile sınırlı tuttuk.

Bilim Kodu : 40106
Anahtar Kelimeler : Ebu'l-Ferec Isfahani, Kitabu'l-Eğani, Müzik, Müzik Terimleri
Sayfa Adedi : 181
Danışman : Doç.Dr. Recep USLU

The Book Of Ebu'l-Ferec Isfahani's "Kitab Al Aghani" And The Music Terms In This Book
(Master Thesis)

İsmail AKBAŞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

December 2019

ABSTRACT

In addition to scientific studies such as Islamic geography, mathematics, geometry and astronomy between the VI. century and the XI. In this period of time, cultural diversity in the Islamic geography has prepared the ground for development, especially in terms of music. The discovery of the body of Turkish music theories, the emergence of philosophers such as Kindi and Farabi, and their accompanying works are also at the same time. Ebu'l-Ferec ISFAHANI, who lived in the same period and spent the last fifty (50) years of his life writing 'Kitabu'l-Eğani', is an important contributor to the process. In our study, we aimed to introduce Isfahani and his book Kitabu'l-Eğani, which constitute the most important source of nearly four centuries of Arabic poetry and music history, and to determine the music terms and definitions mentioned in the work. We have tried to reveal the effects of Turkish music culture on Arab music and other music genres with the cultural interaction of Turkish Music which has been performed for centuries. Kitabu'l-Eğani was one of the most important sources in this respect. This work is the most comprehensive and rare work that has survived to present the history of Arab music. Kitabu'l-Eğani is a work that contains more than ten thousand (10 000) pages and includes about five hundred (500) years of songs of the Abbasid period and Islamic geography. As a result of our research, seventeen (17) İkaka genres, fifty-two (52) musical terms, eleven (11) musical instrument names, and twenty-four (24) different finger press positions were determined in Eğani. We limited our work to Ebu'l-Ferec Isfahani and his book Kitabu'l-Eğani with the terms of the music mentioned in this work.

Science Code : 40106
Key Words : Ebu'l-Ferec Isfahani, Kitabu'l-Eğani, Music, Musical Terms
Number of Pages : 181
Advisor : Doç.Dr.Recep USLU

TEŞEKKÜR

Bu çalışmaya başlamamda bana destek olan ve teşvik eden başta biricik kızım Nur AKBAŞ ve çalışmam boyunca bana sabır gösteren sevgili eşim Neşe AKBAŞ'a, bu süreçte her türlü desteğini ve katkısını esirgemeyen, görev yaptığım Düzce Ömer Seyfettin Akdoğan Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesi müdürü sayın Zekeriya GÜZELDAL'a, öğretmen arkadaşlarıma, metin tercümelerinde ve yorumlanmasında katkı sağlayan Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim görevlisi Sn. Bilal ABİR'a, öğretmen arkadaşlarım Selami AYDIN ve Ferit HANÇER'e, metin tercümelerinde yardımını gördüğüm sevgili öğrencim Nur NUH'a, Bana gösterdikleri destek, saygı ve sevgileri sebebiyle Yüksek Lisans Eğitimi dönem arkadaşlarıma, H.B.V. Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı öğretim üyeleri değerli hocalarıma, Prof. Dr. Sayın Gülçin Yahya KAÇAR ve Doç.Dr. Sayın Vasfi HATİPOĞLU'na, özellikle tez danışmanım Doç. Dr. Sayın Recep USLU'ya "TEŞEKKÜR"lerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Konusu ve Amacı	2
1.2. Tezin Önemi	2
1.3. Sayıtlar	3
1.4. Sınırlılıklar.....	3
1.5. Araştırmanın Evreni	3
1.6. İlgili Araştırmalar	3
1.7. Yöntem ve Teknikler.....	4
1.8. Problem Durumu	4
2. VI. ASIR İLE XI. ASIR ARASI İSLAM COĞRAFYASINDA KÜLTÜREL HAYAT.....	5
3. EBUL FEREC ISFAHANI'NİN HAYATI VE KİŞİLİĞİ	7
3.1. Nisbesi	7
3.2. Hayatı	7
3.3. Kişiliği	9
3.4. Ebul Ferec Isfahani'nin Te'lif Ettiği Eserler	10
3.4.1. Isfahani'nin Müzik İle İlgili Te'lif Ettiği Eserler	10
3.4.2. Isfahani'nin Te'lif Ettiği Diğer Eserler	10
4. KİTABUL EĞANİ VE ÖZELLİKLERİ	13

	Sayfa
4.1. Harun Reşid'in Emriyle Seçilmiş "En Güzel Yüz (100) Şarkı".....	15
4.1.1. Harun Reşid ve En Güzel Yüz (100) Şarkının Seçilmesi.....	16
4.1.2. En Güzel Yüz (100) Şarkı	18
4.1.3. Hânedan Bestecilerinin Şarkıları.....	44
4.1.4. İsfahani'nin Kendi Seçtiği Şarkılar	45
4.1.5. Kitabul Eġani'nin Diğer Özellikleri.....	45
4.1.6. Kitabul Eġani'deki Konu Başlıkları.....	46
4.1.7. Araştırmaya Esas Alınan Kitabul Eġanî'nin Ekleri	69
5. KİTABUL EġANÎ'DE GEÇEN MÜZİK TERİMLERİ	71
6. KİTABUL EġANÎ'DE ZİKREDİLEN MÜZİK ÇALGILARI	91
7. KİTABUL EġANÎ'DE ARUZ, İ'KA' VE PARMAK POZİSYONLARI.....	99
7.1. Aruz	99
7.1.1. Aruz Bahirleri.....	99
7.2. İ'ka'	102
7.3. Kitabul Eġani'de Parmak Baskı Pozisyonları	104
7.4. Kitabul Eġani'de Aralıklar	108
7.5. Kitabul Eġani'de Adı Geçen İ'ka'lar	117
7.4.1. Hafif	118
7.4.2. Hezec	119
7.4.3. Remel	125
7.4.4. Sakil.....	133
7.4.5. Mahurî	154
8. EġÂNÎ'DE ADI GEÇEN, VI.YÜZYILDAN X.YÜZYILIN SONLARINA KADAR OLAN DÖNEMDE YAŞAMIŞ KADIN ve ERKEK ŞARKICI, BESTEKÂR ve TEORİSYENLER.....	157
8.1. Erkek Şarkıcılar (Muġannîler), Bestekâr ve Teorisyenler.....	157
8.2. Kadın Şarkıcılar (Muġanniyeler) ve Bestekârlar.....	167

	Sayfa
8.3. Eğani'de Geçen Türk, Acem ve Fars (İran) MenŐe'li Şair ve Müzisyenler	171
9. SONUÇ	173
KAYNAKLAR	177
ÖZGEÇMİŞ	181

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 5.1. Basît aruz kalıbı	72
Şekil 5.2. Hezec aruz kalıbı	77
Şekil 7.1. Aruz daireleri ve bahirleri.....	101
Şekil 7.2. Parmaklar ve Eġani'deki isimleri	106
Şekil 7.3. Ud üzerinde parmak baskı pozisyonları	107
Şekil 7.4. "Mutlak tel-Sebbâbe" baskı pozisyonu	108
Şekil 7.5. "Mutlak tel-Vustâ" baskı pozisyonu.....	109
Şekil 7.6. "Mutlak tel-Bınsır" baskı pozisyonu	109
Şekil 7.7. "Mutlak tel-Hınsır" baskı pozisyonu	110
Şekil 7.8. "Sebbâbe-Vustâ" baskı pozisyonu.....	110
Şekil 7.9. "Sebbâbe-Bınsır" baskı pozisyonu	111
Şekil 7.10. "Sebbâbe-Hınsır" baskı pozisyonu	111
Şekil 7.11. "Vustâ-Bınsır" baskı pozisyonu	112
Şekil 7.12. "Vustâ-Hınsır" baskı pozisyonu	112
Şekil 7.13. "Bınsır-Hınsır" baskı pozisyonu.....	113
Şekil 7.14. "Mutlak tel-Sebbâbe-Vustâ" baskı pozisyonu.....	113
Şekil 7.15. "Mutlak tel-Sebbâbe-Bınsır" baskı pozisyonu	114
Şekil 7.16. "Mutlak tel-Sebbâbe-Hınsır" baskı pozisyonu	114
Şekil 7.17. "Mutlak tel-Vustâ-Bınsır" baskı pozisyonu.....	115
Şekil 7.18. "Mutlak tel-Vustâ-Hınsır" baskı pozisyonu	115
Şekil 7.19. "Mutlak tel-Bınsır-Hınsır" baskı pozisyonu.....	116
Şekil 7.20. "Parmakların hepsi kullanıldığında" oluşan baskı pozisyonu	116
Şekil 7.21. "Mutlak tel - Parmakların hepsi kullanıldığında" oluşan baskı pozisyonu ..	117
Şekil 7.22. Türk müziğinde günümüzde kullanılan Hafif i'ka'ı.....	118

Şekil	Sayfa
Şekil 7.23. Türk müziğinde günümüzde kullanılan Hezec i'ka'ı	120
Şekil 7.24. Türk müziğinde günümüzde kullanılan Remel i'ka'ı.....	125
Şekil 7.25. Türk müziğinde günümüzde kullanılan Sakil i'ka'ı	135

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

AGE

Adı Geçen Eser

AGM

Adı Geçen Makale

AGT

Adı Geçen Tez

Ank.

Ankara

b.

Bin

bint.

Binti

Bkz.

Bakınız.

C.

Cilt-Cüz

Çev.

Çeviren

ÇÜİF

Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÇOMÜ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dok. Tez.

Doktora Tezi

Edt.

Editör

hk.

Hakkında

Hz.

Hazreti

İst.

İstanbul

M.

Miladi

MEB

Milli Eğitim Bakanlığı

MÜİF

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

MÜSBE

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Neşr.

Neşreden

R.

Rûmî

s.

Sayfa

Salt.

Saltanatı

SÜSBE

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

T.C.

Türkiye Cumhuriyeti

TDV

Türkiye Diyanet Vakfı

Kısaltmalar

Açıklamalar

Trc.

Tercüme, Tercümesi

UÜSBE

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

vb.

Ve bunun gibi

Yay. Haz.

Yayına Hazırlayan

YBÜSBE

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü

YÖK

Yükseköğretim Kurulu

Yük. Lis.

Yüksek Lisans

Y.Y.

Yüzyıl

1. GİRİŞ

İslam coğrafyasında VI. ve XI. Yüzyıllar arası dönem, “Altın Çağ” olarak nitelendirilmiştir (Karaçay, 2011, s. 9). Bu dönemde, başta felsefe olmak üzere astronomi, matematik ve geometrinin yanı sıra müzik alanında da kuramsal çalışmalar yoğunlaşmış ve önemli gelişim yaşanmıştır. Kültürel etkileşim ve iletişimin yoğunlaşması, ilkçağ Grek filozoflarının eserlerinin tercüme edilip yeniden yorumlanması, diğer ilim dallarında olduğu gibi müzik biliminde de sistemleşmenin önünü açmıştır. Özellikle, bölgedeki hakim devletlerden Emeviler ve Abbasiler’in himayeci tavırları, müzik açısından hem pratik, hem de müzik teorisi çalışmalarının yoğunlaşmasına zemin hazırlamıştır.

Müzik teorisi alanında ilk eserler bu dönemde yazılmaya başlanmıştır. Bu eserlerin birçoğu günümüze ulaşmamıştır. Ancak ilmî disipline sahip olmasa da, aslen Kureyşli bir Arap olan Ebul Ferec Isfahani’nin, kendi deyimiyle, “Bir kerede yazarak” (Isfahani, 2008, C. 1, s. T) kaleme aldığı ve beş bin (5000) varakdan fazla bir hacim ihtiva eden KİTABUL EĞANİ adlı eseri, günümüze ulaşan en önemli müzik tarihi kaynaklarından biridir. Bu eserin yazma ve basılmış nüshaları, günümüzde dünyanın hemen her büyük kütüphanesinde mevcuttur. “Şarkılar Kitabı” olarak ün kazanan bu eserde, İslam öncesi dönemden, Isfahani’nin ölümüne kadar olan döneme ait bir takım tarihi olaylar ile, sözkonusu coğrafyada bilinen ve meşhur olmuş şakıların sözleri, i’ka’ları ve aruz yapıları, uda göre seslendirildikleri sesler ve parmak baskıları, önemli müzik icracıları ve teorisyenlerinin hayat hikayelerinden küçük kesitler ve onların okudukları meşhur şarkılar ile, eserde geçen ve henüz tanımlaması yapılmamış birçok müzik terimi bulunmaktadır.

Biz bu çalışmamızda Ebu’l-Ferec Isfahani ile kitabı “Kitabul Eğani”yi ana hatları ile tanıtmayı, eserde geçen müzik terimlerini tesbit edip, tanımlarını yapmayı, Emeviler döneminde başlayıp Abbasiler döneminde de devam eden müzisyen Türk’lerin bölgeye göçü ile, varsa bölgenin kültürel yapısına olan etkilerini ve etkilenmelerini tesbit etmeyi hedefledik. Yaptığımız bu çalışmanın belirttiğimiz tarih aralığında İslam coğrafyasındaki müzikal özellikleri tesbit etmek açısından bilime katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

İbn. Haldun’un deyimiyle, “Arap kültürünün bir divanı olarak görülen ve alanında telif edilen eserlerin en büyüğü ve kapsamlısı” (Haldun, 2015, s. 1236) olan Kitabul Eğani, muhtevasında müzik, şiir, tarih ve savaşlar gibi birçok konuyu barındırması ve bölgenin söz konusu zaman aralığına ait dönemine ışık tutması açısından, üzerinde çokça çalışmalar yapılması gereken önemli bir mirastır.

Çalışmamızı dokuz (9) ana bölümde planladık:

1. Giriş
2. VI. Asır İle XI. Asır Arası İslam Coğrafyasında Kültürel Hayat
3. Ebul Ferec Isfahani'nin Hayatı ve Kişiliği
4. Kitabul Eġani ve Özellikleri.
5. Kitabul Eġani'de Geçen Müzik Terimleri.
6. Kitabul Eġani'de Geçen Müzik Aletleri
7. İka'lar ve Ud'da Parmak Baskı Pozisyonları
8. Kitabul Eġani'de Adı Geçen Erkek ve Kadın Şarkıcılar
9. Sonuç

1.1. Tezin Konusu ve Amacı

Tezin konusu, Ebul Ferec Isfahani ve Kitabul Eġani adlı eseri ile bu eserde geçen müzikal terimler ve alamlarıdır. Bu araştırmada amacımız, Türk müziğinin de içinde bulunduğu müzik kültürünün metodlaşmaya adım attığı dönem olan VI. ve XI. Yüzyıllar arası İslam coğrafyasında kültürel etkileşmenin yoğunlaşması ve müzik alanında üst düzey hareketliliğin yaşandığı ortamda kullanılan müzik tekniklerini, i'kaları, varsa yazılmış besteleri, kullanılan müzik aletlerini, bölgede yaşamış müzisyenler ile müzik kuramcılarını, kullanılan müzik terimlerini ve bölgeye göç eden Türk kökenli müzisyenlerin muhtemel bölge müziğine etkilerini tespit etmektir.

1.2. Tezin Önemi

Bahsedilen zaman diliminde, göç ile bölgeye gelen Türkler ve başta Arap, Fars, Bizans ve diğer milletlere mensup insanların yaşadığı İslam coğrafyasında, hâkim devletler Emeviler ve özellikle Abbasiler'in ilim ve sanata olan himayeci ve teşvik edici tavırları sonucu bölgede canlı bir kültürel hayat oluşmuştur. "Beytülhikme" gibi kurumların kurulması ile başlayan ilmi çalışmalar, ilkçağ Yunan filozoflarının eserlerinin Arapça'ya tercüme edilmeleri, diğer ilim dallarında da yapılan çalışmalar, müziği de bilimsel olarak ele almanın kapısını aralamış, gerek Türk müziği açısından, gerekse diğer müzik türleri açısından ilk bilimsel ve teorik eserler sözkonusu coğrafyada verilmeye başlanmıştır. Başta, felsefede Aristo'dan sonra "Muallim-i Sâni", müzikte ise "Muallim-i Evvel" namıyla meşhur olmuş Farabi (Ö. 950) olmak üzere, Kindi (Ö.866), aslen türk olan İshak Mevsili (Ö. 850) gibi bir

çok müzik teorisyeni bu dönemde çalışmaları ve eserleri ile öne çıkmıştır. Sözkonusu dönemde yapılan çalışmaları tesbit etmek açısından günümüze kadar gelmiş en hacimli ve kapsamlı eser “Kitabul Eġani”dir. Türk müziġi teorisinin oluşum sürecinde ve aynı kültürel ortamda te’lif edilen Kitabul Eġani üzerinde çalışılması, Türk müziġi tarihi açısından önem arz etmektedir.

1.3. Sayıtlar

Sözkonusu dönemde ve coġrafyada;

1. Türk müziġinin Arap, Grek ve İnan müzikleri ile kültürel alış-veriş içinde olduġu ve birbirini etkilediġi,
2. Anılan dönemde kullanılıp, günümüze kadar ulaşmayan müzik terimlerinin mevcut olduġu,

Varsayılmıştır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışma, Ebu’l-Ferec Isfahani’nin “Kitabu’l-Eġani” adlı eseri ve bu eserde geçen müzik terimleri ve anlamları ile i’kalar, şarkıcılar, o dönemde kullanılan müzik aletleri ve “Ud”a göre parmak baskı pozisyonları ile sınırlıdır.

1.5. Araştırmanın Evreni

Çalışmada, Abdülemir Ali İbn Muhenna, Semir Cabir ve Yusuf Tavail’den oluşan editörlerce hazırlanıp 2008 yılında “Beşinci basım” olarak Beyrut (LÜBNAN)’da basılan nüsha, araştırmanın evreni olarak tesbit edilmiştir.

1.6. İlgili Araştırmalar

Başta “YÖK Ulusal Tez Merkezi”¹ olmak üzere literatürdeki “Müzik Bibliyografyaları” (Akdoġu, 1989, Ergan, 1994, Işık, 2013, Uslu, 2005, Uslu, 2016), incelenmiş, ülkemizdeki önemli kütüphanelerin veri tabanları imkanlar ölçüsünde taranmış, ancak bu alanda yapılan bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Türkiye sınırları içerisinde bu alanda henüz bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma, konuyla doğrudan ilgili ilk tez olacaktır.

¹ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

1.7. Yöntem ve Teknikler

Araştırmamızda, Kitabul Eġani’de geçen müzik terimlerinin neler olduğunu, varsa tanımlarını tesbit etmek açısından, “Tarama” yöntemi , bilgi sunumunda ise “Sistemantik Müzikoloji” yöntemi kullanılmıştır.

1.8. Problem Durumu

VI. Yüzyıl ile XI. Yüzyıl arası İslam coğrafyasında, özellikle Abbasiler dönemi, siyasi ve askeri mücadelelere rağmen gerek sanat ve ilim alanında göz kamaştırıcı gelişmelerin ve ilerlemelerin yaşandığı dönem olmuştur. Bölgede hakim millet, Türklerin de o dönemde iç içe yaşadığı Araplardır. Abbasi İslam kültüründe de en yaygın faaliyetlerden ikisi, şiir ve müziktir. Doğu müziğine ait ilk müzik kültürü ve teorisi eserleri de bu coğrafyada ve anılan zaman diliminde yazılmıştır. O eserlerden bir tanesi de Ebul Ferec ISFAHANI’nin KİTABUL EġANI adlı eseridir.

ISFAHANI, Abbasiler döneminde yaşamış bir tarih, şiir ve müzik adamıdır. Ömrünü şiir ve müziğe adanmış, cahiliye döneminden ölene kadar, Arap dünyasında ve bilinen ve icra edilen tüm şarkıları, kitabında toplamış, İbn Haldun’un deyiimiyle, Neredeyse bütün Arapça şarkıların DİVANI’nı yazmıştır (Haldun, 2015, s. 1236). Bu eserde geçen müzik terimleri’nin neler olduğunun tesbiti, sözkonusu dönemin müzik kültürünü öğrenme ve günümüze olan etki ve kazandırdıklarını tesbit açısından önem arz etmektedir.

Bu nedenle, çalışmamızda ana problem cümlesini;

“Kitabu’l-Eġani’de müzik ile ilgili terimler nelerdir?” olarak tesbit ettik.

Alt problemler;

1. Eġani’de “İ’ka” ile ilgili terimler nelerdir?
2. Eġani’de geçen “Ud Parmak Baskı Pozisyonları” nelerdir?
3. Eġani’de adı geçen “Müzisyenler” kimlerdir?
4. Eġani’nin içindeki “Konular” nelerdir?

2. VI. ASIR İLE XI. ASIR ARASI İSLAM COĞRAFYASINDA KÜLTÜREL HAYAT

İslam'ın gelişi ile değişim sürecine giren Arap toplumu, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti ile kendini coğrafi ve kültürel açılımın ve gelişimin içinde bulmuştur. Medine döneminden itibaren Arap-İslam toplumu devletleşme sürecine girmiştir. Halife Hz. Ömer (Ö. 644) döneminde fetihlerle veya başka sebeplerle kazanılmış Mısır (İskenderiye), Şam, Basra, Kûfe gibi uzak şehirlere valiler atanmış, sonraki dönemde de genişleme hızla devam etmiştir.

Emeviler döneminde (661-750) Şam hilafet merkezi olmuş, Söz konusu coğrafi genişlemeye rağmen siyasi tarihçilerin genel değerlendirmelerine göre, Emevilerin baskıcı ve milliyetçi yönetim anlayışı, bölgede bir türlü istikrarı ve huzuru sağlayamamıştır. Buna rağmen Arap toplumunun geleneksel özelliklerinden şiir, müzik ve raks büyük ilgi görmüş, gerek halk arasında gerekse saraylarda en önemli eğlence vasıtası olmuştur. Emevilerin iktidarı çok fazla sürmemiş ve seksen dokuz (89) yıllık saltanat, gücünü kaybederek, miladi 750 yılında yerini Abbasi'lere bırakmıştır (TDV, 2009, C. 1, s. 96).

Bağdat merkezli kurulan Abbasilerde her ne kadar kurucu hanedan Arap ise de, devlet yönetiminde genelde “Mevali”²lerin, özelde Farisî'lerin etkisi büyüktür. Halife Harun Reşit (Salt. 786-809) dönemine kadar gelen vezirlerin Farisî kökenli olduğu söylenir. Halife Me'mun (Salt. 813-833) döneminden itibaren özellikle ordudaki üstünlük, Türk'lerin eline geçmeye başlamış, ve bu dönemden itibaren gerek idarede, gerekse ordudaki Farisî hakimiyeti azalmıştır. Abbasilerde, hanedanın diğer ırk ve kültürlere müsamahalı yaklaşması, diğer kültürlerle (Bizans-Hint-Türk-Fars) değişik yollarla oluşan etkileşim sonunda, oldukça canlı ve gelişmiş bir sosyal ve kültürel hayat şekli ortaya çıkmıştır. Toplum, ana hatlarıyla MEVALİLER, ZİMMÎLER³ ve MÜSLÜMANLAR olarak sınıflanmıştır. Müslüman halk da, hukuken olmasa bile sosyal statüde, AVAM⁴ ve HAVAS⁵ olarak ayrılmıştır (TDV, 2009, C. 1, s. 49).

Abbasilerde sosyal ve kültürel hayatın en belirgin olduğu yerler, devletin en büyük şehirleri olan Bağdat, Basra ve Kûfe'dir. Abbasi devletinin sahip olduğu maddi güçle beraber bu şehirler büyümüş, içinde Türklerin de bulunduğu çok uluslu bir yapıya kavuşmuş, mevcut

² Mevali: İki Anlamda Kullanılmaktadır. 1-Arap Kökenli Olmayanlar. 2- Bir Çeşit Özel Köle Statüsünde Olanlar. (Bkz. Tdv, 2009)

³ Zimmî: Yahudi Ve Hristiyanlar. (Bkz. Tdv, 2009)

⁴ Avam: Halk Tabakası. (Bkz. Tdv, 2009)

⁵ Havas: Nitelikli Halk Tabakası. (Hanedan Mensupları, Vezirler, Kadılar, Komutanlar, Sanatkarlar, Şairler, İlim Adamları Vb.), (Bkz. Tdv, 2009)

refah düzeyinin de etkisiyle eğlence, sanat, müzik, şiir ve bilim alanında büyük gelişmeler gözlemlenmiştir.

Abbasiler de sosyal yaşam kadar gelişme gösteren diğer bir alan da ilmî faaliyetlerdir. Özellikle tercüme faaliyetleri bu dönemde hayli ön plana çıkmıştır. Halifelerin himaye ve desteğinde M. 830 yılında Bağdat'ta kurulan "Beytülhikme" kütüphanesinde, Antik Yunan, İran, Bizans ve Hint yazma eserleri toplanmış, yüzlerce tercüme görevlisi görevlendirilerek bu eserler tercüme edilmiştir. Beytülhikme'nin gördüğü ilgi, imparatorluk geneline yayılmış, başkent Bağdat dışında da birçok kütüphane açılarak ilmi araştırmalar teşvik edilmiştir. Başkent dışındaki kütüphanelerde dahi yüz bin (100.000)'in üzerinde esere sahip kütüphanelerin bulunması, verilen önemin göstergesidir. Moğol istilası öncesi Abbasi toprakları üzerindeki kütüphane sayısı otuz altı (36)'ya ulaşmıştır (TDV, 2009, C. 1, s. 44). Buralarda yapılan tercüme faaliyetleri sayesinde çevrilen eserlerin okunmaya ve incelemeye açılmasıyla, özellikle Bağdat, sadece Abbasilerin değil dünyanın bilim merkezi haline gelmiştir. Bu kütüphaneler, tercüme eserlerin yanı sıra, İslam dünyasında yazılan din ilimleri ve diğer ilim dallarındaki eserlere de ev sahipliği yapmıştır (TDV, 2009, C. 1, s. 44).

Avam sınıfının gündelik yaşamındaki ana eğlence kaynağı, kadîm Arap geleneğinin uzantısı olarak şiirdir. Saray çevresinde de şiir büyük ilgi görmüştür. Saray ve çevresinde üst düzey şairler büyük itibar görmüş ve ödüllendirilmiştir. Şiirin yanı sıra geleneksel kıssa anlatıcılığı da sosyal yaşamın eğlence anlayışında önemli yer tutmaktadır. Abbasiler döneminde şiir önemini korumakla beraber, eğlence ve sanatta en büyük gelişme müzik alanında görülür. Maddi refahın artışına paralel olarak, lüks ve eğlencenin de artmasıyla düzenlenen meclisler, müziğe ilgiyi artırmış, havâssın himayesinde müzik, hem icra hem de teorik çalışmalarla İslam Medeniyeti'nin zirvesini görmüştür. Türklerin de içinde bulunduğu, müziğin temel taşlarını oluşturan eserler, bu dönemde te'lif edilmiştir. Dönemin öne çıkan müzik teorisyenleri arasında Kindi (Ö. 866), Farabi (Ö. 950), İbn. Hurdazbih (Ö. 912-913), İbrahim Mevsili (Ö. 804), İshak Mevsili (Ö. 850), İbnu'l-Müneccim (Ö. 912), Harizmî (Ö. 997) ve İbni Sînâ (Ö. 1037), önde gelen isimlerdendir. Abbasiler döneminde (750-1258) müzik teorisi eseri ve şarkı derlemesi olarak kabul edilen otuz (30)'un üzerinde eser yazılmıştır (Faruki, 1999, s. 467). Bu eserlerin başında Farabi'nin "Mûsikâl Kebîr"i ve İsfahanî'nin "Kitabul Eġânî"si gelmektedir. Araştırmaya esas aldığımız İsfahani'nin eseri, hacim itibariyle beş bin (5000) varak olarak yazılmış en geniş ve kapsamlı eserdir.

3. EBUL FEREC ISFAHANI'NİN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

3.1. Nisbesi

Yazarın adı, Ali b. El-Huseyn b. Muhammed b. Ahmed b. El-Heysen b. Abdurrahman b. Mervan b. Abdullah b. Mervan b. Muhammed b. Mervan El-Hakem b. Ebi'l-As b. Ümeyye b. Abdi Şems b. Abdi Menaf el Kureyşi el Emevi Ebul Ferec el ISFAHANI'dir. (Isfahani, 2008, C. 1, s. C) Meşhur olduğu "ISFAHANI" yahut "İSBEHANI" nisbesi, Emevi ailesine mensub dedelerinin, Abbasilerin kuruluş yıllarındaki zulmünden kurtulmak için bir süre Isfahan'da ikamet etmeleri dolayısıyla, ailenin bu nisbe ile anılmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Dedesi Muhammed b. Ahmed'in Samerra'nın tanınmış şahsiyetleri arasında yer alması, babasının Bağdat'ta ikamet etmesi, amcası Hasan b. Muhammed'in Abbasi halifesi Mütevekkil Alellah (Salt. 847-861)'in önde gelen katiplerinden olması, Bağdat'da doğmuş olmasını kuvvetlendirmektedir. Esasen, Isfahani'nin sahip olduğu müzik ve şiir kültürü de O'nun Bağdat'ın aristokrat ailelerinden birine mensup olduğunu göstermektedir (Isfahani, 2008, C. 1, s. C).

3.2. Hayatı

Hicri 284, miladi 897 yılında doğdu. Çağdaş araştırmacıların çoğu, "Isfahani" nisbesinden hareketle Isfahan'da doğduğunu ileri sürmektedir. Bazıları ise, Eğanı'de ailesi hakkında verdiği bilgileri dikkate alarak Bağdat'da doğmuş olmasını daha kuvvetli bir ihtimal olarak görmektedirler. Bizce de Bağdat'ta doğmuş olmalıdır.

Isfahani, ilk öğreniminin ardından şiir ve müzik kültürünü de aile muhitinde edindikten sonra Kûfe'ye gitti. Burada Mutayye b. Eyyûb, Muhammed b. Ca'fer Kattât, Hüseyin b. Tayyib Şucâî, Muhammed b. Hüseyin Kindi, Ahmed b. İsa İcli gibi bilginlerden hadis ve tarih okudu. Ayrıca, "Lugat" ilmini de öğrendi. Daha sonra döndüğü Bağdat'ta İbn Dureyd, Ebû Bekir Enbarî, Ebû Bekir Sûlî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abbas Yezidî, Ahfes Asgar, Niftaveyh, Ca'fer b. Kudame, İbn. Cerir Taberi gibi bilginlerden "Gramer, Lugat, Edebiyat, Şiir, Ensab⁶, Ahbar⁷, Tarih, Megazi,⁸ Tefsir, Hadis, Müzik, Eyyamul Arap,⁹ Tıp, Baytarlık¹⁰

⁶Ensab : Soy Ve Şecere İlmi. (Bkz.Tdv, 2009)

⁷Ahbar : Haberler,Hikayeler, Menkıbeler Ve Geçmiş Olaylar İlmi. (Bkz. Güneş, 2014)

⁸Megazi : Savaş Tarihi. (Bkz.Güneş, 2014)

⁹Eyyamu'l-Arab : Arapların Önemli Günleri, (Bkz. <https://www.almaany.com/>)

¹⁰Baytarlık : Veterinerlik. (Bkz. Tdk Büyük Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr>)

ve Nücûm¹¹” dersleri aldı. Özetle eğitimini Kûfe ve Bağdat’ta çok kültürlü bir ortamda yapmıştır. (TDV, 2009, C. 10, s. 316)

Eserinde yer alan bazı bilgilerden Isfahani’nin, Türklerin yerleştirildiği Basra, Kûfe, Rakka, Antakya gibi yerlere de seyahatlerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Isfahani, Hadis, Müzik, Şiir, Edebiyat ve İslam tarihi alanında meşhur oldu. Öğrenimini tamamladıktan sonra ders vermeye başlayan Ebul Ferec Isfahani, kısa zamanda meşhur olunca her taraftan talebeler ve ilim meraklıları derslerine katıldılar.

Muhaddislerden Darekutni, Ebu İshak Taberi, Ali b. Ahmed Rezzaz, Ebu Zekeriya Yahya b. Malik b. Aiz Endülûsî, şair ve edip Ali b. Dinar, ve Ebû Ali Muhassin Tenûhî, O’nun meşhur talebeleri arasında yer alır. Bunlardan son ikisi (Ali b. Dinar ve Ebû Ali Muhassin Tenûhî) aynı zamanda kendisinden eserlerini rivayet izni almışlardır. Ali b. Dinar, Eğani’nin tamamını Isfahani’den okuduğunu övünerek nakletmektedir. (TDV, 2009, C. 10, s. 316)

Isfahani’nin edebiyat ve dil konusundaki bilgisinin, tarih ve ahbarla ilgili malumatının zenginliği, ayrıca hoşsohbet ve nüktedan olması sebebiyle devrinin tanınmış alim ve edibleri, O’nun sohbetlerine devam ederlerdi. Bunlar arasında Ebû İshak Sâbî, Kâdî Tenûhi, Vezir Mühellebi, Ali b. Harun Münecim ve Ebû Said Sirafi gibi kişileri saymak mümkündür.

Bağdat’da tahsil arkadaşı olan Hasan b. Muhammed Mühellebi (Ö. 963), on üç (13) yıl devam eden vezirliği süresince Isfahani’yi hiç yanından ayırmadı. Kendisine maddi ve manevi her türlü yardımda bulundu. Isfahani’nin Halep emiri Seyfüddeve Hamdani (Salt. 944-967) ve Büveyhi veziri ile de gıyabi alakası vardı. Nitekim, Eğani’yi yazıp bitirince Seyfüddeve’ye göndermiş, Seyfüddeve de kendisine bin (1000) dinar ihsanda bulunmuştur. Sahib b. Abbad durumu öğrenince, Seyfüddeve’nin Isfahani’nin hakkını yediğini, eserin verilen ihsanın birkaç katına layık olduğunu söylemiştir (TDV, 2009, C. 10, s. 316-318). Son Emevi halifesi Mervan (Salt. 744-750)’ın soyundan geldiği için Endülüs Emevileri ile gizli irtibat halinde olan Isfahani’nin yazdığı eserleri onlara da gönderdiği ve kendilerinden yardım gördüğü, hatta bazı eserlerinin doğuda tanınmadan önce Endülüs’te tanındığı rivayet edilmektedir. (TDV, 2009, c. 10, s. 316)

Makkari (Ö. 1632), Endülüs Emevi halifesi II. Hakem Mustansır Billah (Salt. 961-976)’ın Isfahani’ye bin (1000) dinar gönderdiğini kaydeder. (Makkârî, 1990, s. 271, 369)

¹¹ İlm-i Nücûm : Astronomi.(Bkz. Tdv İslam Ansiklopedisi, <https://İslamansiklopedisi.Org.Tr/Nucum-İlmi>)

Ömrünün elli (50) yılını Kitabul Eġani'yi te'lif etmeye ayıran Isfahani, hayatının sonlarında akli dengesi bozulup, felç geçirmiş ve hicri, 14 Zilhicce 356, miladi 967 tarihinde de Baġdat'ta ölmüştür. (TDV, 2009, C. 10, s. 318)

3.3. Kişiliġi

Isfahani, bir çok ilim dalında devrinin önemli bilginlerinden dersler almış, özellikle başta İslam tarihi olmak üzere şiir ve müzik alanında otorite konumundadır. Birçok öğrenci yetiştirmiştir. Yazı malzemelerinin zor bulunduğu dönemde, beş bin (5000) adet varak (yaprak kağıt) temin edebilmiş ve en önemli eseri Kitabul Eġani'yi yazmıştır. Eserinde şarkı ve şiirlerin yanısıra, şairlerin ve şarkıcıların hayat hikayelerinden, kültür tarihinden bilgiler vermiştir.

İbn Haldun (Ö. 1406), Isfahani hakkında “Mukaddime”sinde şu değerlendimeyi yapmıştır: *“Ebû'l Ferec Isfahani, Eġânî kitabını te'lif etmiştir. Bu eserde Arapların tarihlerinden, neseblerinden, savaşlarından ve devletlerinden bahsetmiş, bestelenmiş şiirleri toplamıştır. Yemin ederim ki bu eser, Arap kavminin (kültürünün) bir divanı (külliyatı) olup, şiir, tarih, şarkı ve ayrıca Araplar'ın geçmişte vücuda getirdiġi, daġınık güzellikleri toplamıştır. Türünde bu eserin benzeri yoktur. Bu eser, edebiyatçıların ulaşmak istedikleri bilgilerin sonu (yegâne ve en üst derecesi) ve yükselebileceġi nihai noktadır. Bu eser, arap kavminin arşividir. Arap kavimlerinin hallerini bu eserden daha geniş bir ölçüde içine alan başka hiçbir eser yoktur.”* (Haldun, 2015, s. 1236)

Şairliġi de olan Isfahani'nin , Eġani'ye aldığı şiirlerle ilgili edebi tenkidlerin değeri edebiyat ve şiir alanında çok geniş bir bilgi birikimine sahip olmasındandır.

Herşeyden öte, O'nun şöhreti, tarihçiliġinden ve özellikle Kitabul Eġani adlı eserinden kaynaklanmaktadır.

Isfahani'nin medeni durumu hakkında Eġani ve diġer kaynaklarda bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Isfahani'nin hayvanlara karşı da sevgisinin olduġu, beslediġi kedi, horoz ve koyunun ölmesi münasebetiyle yazdığı mersiyelerden anlaşılmaktadır (Isfahani, 2008, c. 1, s. Z).

Ebul Ferec Isfahani'nin çok içki içtiġi, eğlence ve müzik ile fazla meşguliyetinden dolayı şarkıcı cariyeye ve kölelerle yakın arkadaşlık ettiġi nakledilir. (Isfahani, 2008, C. 1, s. H) Buna rağmen çocukları olduğuna dair bir bilgiye rastlanılamamıştır.

3.4. Ebul Ferec Isfahani'nin Te'lif Ettiği Eserler

Kitabın yayıncısı İbn Muhenna, araştırmaya esas aldığı nüşanın mukaddimesinde Isfahani'nin otuz altı (36) adet eser te'lif ettiğini belirtmiştir. Bu eserlerden bir kısmı müzik ile ilgili olup, diğerleri tarih, savaşlar, şiir ve diğer konularla ilgilidir. (Isfahani, 2008, C. 1, s. K) Isfahani'nin te'lif ettiği eserlerden dört (4) tanesi günümüze kadar ulaşmıştır. (TDV, 2009, C. 10, s. 316) Bu eserlerden tez çalışması yaptığımız “Kitabul Eğani”, “Mekatilut Tâlibîn” ve “Edebül Gurabâ” günümüzde baskısı yapılmış ve satışıdır.

3.4.1. Isfahani'nin Müzik İle İlgili Te'lif Ettiği Eserler

Kaynaklarda yer alan ve isminden hareketle müzikle ilgili olduğu anlaşılan kitaplar şunlardır (Isfahani, 2008, C. 1, s. K):

- 1- Kitabul Eğanil Kebir (Büyük Şarkılar Kitabı, beş bin (5000) varakdan oluşmuştur. İncelediğimiz kitaptır.),
- 2- Kitabu Mücerred Eğani (Seçkin Şarkılar Kitabı),
- 3- Kitabu Ahbârul Kayyân (Şarkıcıların Haberleri Kitabı)
- 4- Kitabu Edebü's-Sema (Müzik Dinlemenin Edebi Kitabı)
- 5- Kitabu Ahbâru Cahza Bermeki (Müziyen Cahza el Bermeki'nin Haberleri Kitabı)
- 6- Kitabu Ğılman vel Muğanniyyin (Çocuk Köleler ve Şarkıcılar Kitabı)
- 7- Kitabu fi'n-Nağam (Nağmeler Kitabı)
- 8- Risale fi Şerhi Esvatul Eğani (Bestelenmiş Savtları Açıklayan Risale)

3.4.2. Isfahani'nin Te'lif Ettiği Diğer Eserler

- 1- Kitabu Mekâtilu Âl-i Ebî Talib (Ebû Talib Neslinin Kadledilişi. Edebiyat çevresinde “Maktel” olarak bilinen türün ilk örneklerindedir.),
- 2- Kitabu Ta'dil vel İntisaf fi Ahbaril Kabail ve Ensabuha (Kabileler ve Nisbelerindeki Haberleri Düzeltme ve İyileştirme Kitabı)
- 3- Kitabu Tafdil Zilhicce (Zilhicce Ayının Faziletleri Kitabı)
- 4- Kitabul Ahbar vel Nevadir (Nadir Olaylar ve Haberler Kitabı)
- 5- Kitabu Nesebi Benî Kilab (Benî Kilab Kabilesinin Nesebi Kitabı)

- 6- Kitab-u Edebil Ğurabâ min Ehlil Fadl vel Edeb (Edebiyatın Seçkinleri ve Edibleri kitabı)
- 7- Kitabu Mecmûul Âsâr vel Ahbar (Eserler ve Haberlerin toplandığı Kitab)
- 8- Kitabu Eş'âril İmâi vel Memalik (Köle ve Cariyelerin Şiirleri Kitabı)
- 9- Kitabul Hânât (Hanlar, Meyhaneler Kitabı)
- 10- Kitabul Umâriyyin vel Humârât (İçki yapan ve Satılan Yerler Kitabı)
- 11- Kitabu'd-Diyârât (Ülkeler Kitabı)
- 12- Kitabu Sıfatu Hârûn (Harun Reşid'in Karakteri Kitabı)
- 13- Kitabu'l-Farku vel Meâyir Beynel Evġâd vel Ahrâr (İyiler ve Kötüler Arasındaki Fark ve Ayırt Etme Kitabı)
- 14- Kitabu Da'vetu'n-Neccar (Neccar'ı Davet Kitabı)
- 15- Kitabu Nesebu Benî Abdi Şems (Abdi Şems Kabilesinin Nesebi Kitabı)
- 16- Kitabu Nesebu Beni Şeyban (Beni Şeyban kabilesinin nesebi Kitabı)
- 17- Kitabu Nesebul Mehâlibe (Haleplileşmiş Arapların Nesebi Kitabı)
- 18- Kitabu Nesebu Beni Taġlib (Beni Taġlib'in Nesebi Kitabı)
- 19- Kitabu min Ceybil Husyan (Hadımlar Kitabı)
- 20- Kitabu Eyyamul Arab (Arapların Önemli Günleri Kitabı)
- 21- Kitabu Da'vetul Atba' (Doktorlara Davet Kitabı),
- 22- Kitabu Tuhful Vesaid fi Ahbârul Velaid (Yeni Doġan Çocukların Tuhaflıkları Kitabı)
- 23- Cem'u Divan Ebi Temam ve lem Yertebehu Alel Hurûfi bel Alel Enva' (Ebi Temam Divanının Toplanması – Alfabetik olarak deġil, çeşitlerine göre- sınıflandırılması)
- 24- Cem'u Divanu Ebî Nuvas (Ebi Nuvas Divanının Toplanması)
- 25- Cem'u Divanul Buhteri ve lem Yertebehu alel Hurûf (Buhteri Divanının toplanması ve sınıflandırılması –Alfabetik olarak deġil, çeşitlerine göre –)
- 26- Keşful Kurbe fi Vasfil Ğurbe (Gurbette Endişe ve Kasveti Keşfetme)
- 27- El Emâlî (Emellerim)
- 28- Kitabu Ahbârut Tufeyliyyin (Asalak İnsanlar Kitabı)

4. KİTABUL EĞANİ VE ÖZELLİKLERİ

Kitabu'l-Eğani, “Şarkılar Kitabı” demektir. Bu eser, Ebu'l-Ferec Isfahani'nin İslam öncesi dönemden itibaren kendisinin vefatına kadar olan zaman diliminde Hicaz ve Bağdat yöresi Arap toplumunun önemli şarkı ve şiirlerini derlediği, içinde bazı önemli tarihi olaylar ve şahsiyetleri konu ettiği bir eserdir. Isfahani'nin tanımına göre, elli (50) yılda ve bir kerede yazdığı Kitabu'l-Eğani, beş bin (5000) varaktan oluşmuştur. (Isfahani, 2008, C. 1, s. 1)

Kitabı yayınlayan İbn Muhenna'nın dediğine göre, Kitabul Eğani'nin ilk baskısı ve ortaya çıkışı, okuyucu ile buluşması 1840 yılında olmuştur. Bu tarihte ilk olarak birinci cildi, Belçika'nın CUBİZ¹² şehrinde Arapça olarak basılmıştır. Bu baskı ile beraber, geri kalan bölümleri, Mösyö Roze Charteen tarafından Latince'ye çevrilmiştir. Daha sonra İbn Muhriz konusu eklenerek birinci cilt, 238 sayfa olarak ve 152 sayfalık diğer ek cüzle birlikte, Kahire'de Bulak matbaasında Osmanlılar zamanında basılmıştır. 382 Sayfalık bir diğer cüz ise “Dârul Kütübül Mısıryye” tarafından Kahire'de basılmıştır. Kitabul Eğani'nin , 1868 yılında (Ne kadar kısmı basıldı bilinmiyor) Kahire'de Bulak matbaasında Osmanlılar tarafından bir baskısı daha yapılmıştır. (Isfahani, 2008, C. 1, s. Y)

Kitabul Eğani'nin tamamı, 1888 yılında müsteşrik Rudolf BRUNO tarafından derlenerek Leiden (Hollanda) şehrinde yirmi bir (21) cilt olarak basılmıştır. (Isfahani, 2008, C. 1, s. Y)

Bu tarihten günümüze kadar Kitabu'l-Eğani'nin birçok baskısı yapılmış, tüm bu baskılarda Bruno'nun yirmi bir (21) ciltlik derlemesi esas alınmıştır. Yayıncıların eklemeleri ve dipnotlar ile birlikte hacim fazlalaşmış ve farklı yayınevlerinde farklı sayılarda cilt olarak çeşitli baskıları yapılmıştır.

Kitabın yayıncısının verdiği bilgiye göre, bunların dışında değişik tarihlerde, Eğani'nin beş (5) adet “Muhtasar”¹³, “Yazma” olarak yazılmıştır. Bu muhtasarların yazılış tarihleri ve nerede yazıldıkları bilgisine ulaşamadık. Ancak yazarlarının ölüm tarihlerinden ve yazarların isimlerinden hareketle, Abbasi İslam coğrafyasında yazıldığı kuvvetle muhtemeldir. Bu kitapların günümüze kadar geldiği veya gelmediği bilgisine ulaşamadık. Bu yazarlar şunlardır (Isfahani, 2008, C. 1, s. Y):

1. Vezir Hüseyin Ebul Kâsım ibn Mağribî (Ö.1027)
2. Emir Melik Muhammed b. Abdullah (Ö.1029)

¹²Cubiz : Bugünkü Belçika Sınırları İçinde, Borglon Yakınlarında Bir Şehir.

¹³Muhtasar: Kısaltılmış. (Bkz. Develioğlu, 1962, s. 805)

3. Ebul Kâsım Abdullah Kâtibul Halebî (Ö.1092)

4. Kadı Cemaleddin Muhammed (Ö.1298)

5. İmamı Luğavî Cemaleddin Muhammed b. Mükerrerem Ensarî (Ö. 1311)

Araştırmaya esas aldığımız nüsha, Abdul Emir Ali İbn MUHENNA'nın başkanlığında, Semir CABİR ve Yusuf TAVİL'den oluşan editörler kurulu tarafından 2008 yılında yayımlanan Beyrut (Lübnan) baskısı olup (5.Baskı), 24 "CÜZ" ve her iki cüz bir "CİLT" olarak basılmıştır. Bu baskıda yirmi dört (24) cüze ek olarak, İbn. Manzur'un derlediği ve editörlerce Kitabul Eğani'nin aslından olduğu idda edilen, ama bir şekilde Eğani'nin içinde olmayan "Ahbâr-u Ebi Nuvas" bahsi, 320 sayfadan ibaret 25. Cilt olarak eklenmiştir. Bunun yanında ayrıca 26. Ve 27. Ciltler de "Fihrist" ve "İndex" olarak baskıya eklemiş, yirmidört (24) cüz'den oluşan Kitabu'l Eğani'nin aslı, eklerle birlikte (ekler müstakil cilt halinde) iki (2) cüz "Bir ciltli kitap" olarak toplam onbeş (15) ciltli kitap halinde basılmıştır.

Üzerinde çalıştığımız eserin cüzlere göre sayfa adetleri şöyledir:

1. CÜZ : 405 Sayfa.
2. CÜZ : 419 Sayfa.
3. CÜZ : 365 Sayfa.
4. CÜZ : 421 Sayfa
5. CÜZ : 451 Sayfa.
6. CÜZ : 380 Sayfa.
7. CÜZ : 327 Sayfa.
8. CÜZ : 434 Sayfa.
9. CÜZ : 390 Sayfa.
10. CÜZ : 374 Sayfa.
11. CÜZ : 384 Sayfa.
12. CÜZ : 406 Sayfa.
13. CÜZ : 392 Sayfa
14. CÜZ : 382 Sayfa.
15. CÜZ : 392 Sayfa.

16. CÜZ	:	444 Sayfa.
17. CÜZ	:	396 Sayfa.
18. CÜZ	:	387 Sayfa.
19. CÜZ	:	328 Sayfa.
20. CÜZ	:	436 Sayfa.
21. CÜZ	:	408 Sayfa.
22. CÜZ	:	364 Sayfa.
23. CÜZ	:	272 Sayfa.
24. CÜZ	:	259 Sayfa.
TOPLAM	:	9216 Sayfa.

Eserin, düzenli konu taksimatı yoktur ve kronolojik bir özellik ihtiva etmemektedir. Bununla birlikte şarkılar ve müzik açısından Üç (3) bölümden oluştuğu tesbit edilmiştir. Bölümler müstakil halde olmayıp, yirmi dört (24) cüzün tamamı üzerinden genel değerlendirme yapıldığında karşımıza çıkmaktadır.

1. Bölüm : Harun Reşid'in emriyle seçilmiş “En Güzel Yüz (100) Şarkı”.
2. Bölüm : Hanedan bestecilerinin şarkıları.
3. Bölüm : Isfahani'nin kendi seçtiği şarkılar.

4.1. Harun Reşid'in Emriyle Seçilmiş “En Güzel Yüz (100) Şarkı”

Kitabu'l-Eğani'deki üç (3) bölümden birincisi “Seçilmiş Yüz (100) Şarkı” veya “En Güzel Yüz (100) Şarkı” konusudur. Bu konu Eğani'de birinci cildin ilk konu başlığıdır. Bu konu başlığı altında yüz şarkının nasıl seçildiği anlatılmıştır. Daha sonra bu yüz şarkı, birinci ciltten sekizinci cildin sonuna kadar her konu başlığının sonunda birer ikişer tane, konu başlıkları ile ilgili olarak verilmiştir. Kitabı yayınlayan İbn Muhenna'ya göre Isfahani, “Yüz (100) Seçme Şarkı”dan bahsetmekle birlikte Eğani'de doksan dokuz (99) tanesini vermiştir. (Isfahani, 2008, Ek. C. 25, s. 6) Ancak biz, bu tez çalışmamız neticesinde Eğani'de “Yüz 100) Seçme Şarkı” olduğunu tesbit ettik. Bu şarkılar, 1. Cüzden itibaren 8. Cüzün sonuna kadar, konuların sonlarına birer veya ikişer, bazen de daha fazla serpiştirilerek verilmiştir. Genellikle ilk sekiz ciltteki konular, bir önceki konu sonunda verilen “Yüz Seçme Şarkı”nın ya şairini, ya da şarkıcı veya bestecisini konu edinmiştir. Her şarkının sözleri şiir olarak

verilmiş, şairi ve şarkıcısı ve i'ka'sı belirtilmiştir. Şarkıların yirmi altı (26) tanesinin “Aruz”u verilmiştir. Yetmiş dört (74) tanesinin aruzu belirtilmemiştir. Aruzu belirtilmemiş şarkılardan atmış dokuz (69) tanesinin aruzlarını biz tesbit ettik. Beş (5) tanesini ise tesbit edemedik. Bizim tesbit ettiğimiz aruzları listede büyük harf ve sarı renkli bantla belirgin hale getirdik. Bir (1) şarkının ise i'ka'sı belirtilmemiş, yedi (7) şarkının şairi, beş (5) şarkının da şarkıcısı veya bestekârı belirtilmemiştir. İki (2) şarkının da şarkıcısının kim olduğu konusunda ihtilaf olduğu tespit edilmiştir.

4.1.1. Harun Reşid ve En Güzel Yüz (100) Şarkının Seçilmesi

Abbasi halifesi Harun Reşid (Salt. 786-809), birgün devrin müzisyenlerinden, geçmişten dönemine kadarki zaman içinde, okunmuş ve meşhur olmuş en güzel 100 şarkıyı seçmelerini ister. Onlar da aralarında istişare ederek en güzel 100 şarkıyı tesbit edip, halifeye sunarlar. Daha sonra halife, müzik ehlinde bu 100 şarkı içinden en güzel üç (3) şarkıyı seçmelerini ister. Tekrar toplanırlar ve üç (3) şarkıyı seçerler. (Isfahani, 2008, C. 1, s. 8) Isfahani'nin Eğani'de bildirdiğine göre bu üç şarkının hangisi olduğu konusunda iki rivayet vardır:

I. İbnül Müneccim Yahya b. Ali'nin rivayetine göre seçilen üç (3) şarkı:

1. Şarkı : *El-Kasru fe'n-Nahlu fe'l-Cemmâu beynehumâ*

Şair : Ebî Kuteyfe

Şarkıcı : Ma'bed b. Vehb

Arûz : Basîtevvel

İ'kâ' : Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel)¹⁴

Cüz/Sayfa : 1/9

2. Şarkı : *Teşekke'l-Kümevtü'l-Cer'yi Lemmâ Cehedtühû*

Şairi : Ömer b. Ebî Rebia

Şarkıcı : İbn Sureyc

Arûz : TAVİL

İ'kâ' : İkinci Sakil (Sakilsâni)

Cüz/Sayfa : 1/9

¹⁴ İ'ka'ların Arapça İsimleri Ve Türkçe Karşılıkları, “Kitabu'l-Eğani'de Adı Geçen İ'ka'lar” Konusu İçinde Verilmiştir.

- 3. Şarkı** : *Ehâce Hevâke'l-Menzilu'l-Mutekâdimu*
Şairi : Nusayb
Şarkıcı : İbn Muhriz
Arûz : Hezec
İ'kâ' : İkinci Sakil (Sakilsâni)
Cüz/Sayfa : 1/311

II. Cahza'nın rivayetine göre seçilen üç (3) şarkı:

- 1. Şarkı** : *İzâ Mâ Tavâki'd-Dehru Yâ Ümmü Mâlik*

Şairi : Kays b. Mulevveh
Şarkıcı : İbn Muhriz
Arûz : **TAVÎL**
İ'kâ' : İkinci Sakil (Sakilsâni)
Cüz/Sayfa : 1/10

- 2. Şarkı** : *İlâ Ceydâe Kad Ba'sû Rasûlen*

Şairi : Arciyy
Şarkıcı : İbrahim Mevsili
Arûz : **HEZEC**
İ'kâ' : Hızlı İkinci Sakil (Hafif Sakilsâni)
Cüz/Sayfa : 1/10

- 3. Şarkı** : *Ehâce Hevâke'l-Menzilu'l-Mutekâdimu*

Şairi : Nusayb
Şarkıcı : İbn Muhriz
Arûz : Hezec
İ'kâ' : İkinci Sakil (Sakilsâni)
Cüz/Sayfa : 1/311

Daha sonra, halife Harun Reşid, müzisyenlerden bu üç şarkı içinden en güzel şarkıyı seçmelerini ister. Bunun üzerine müzisyenler, İbn Muhriz (Ö. 757)'in “*Ehâce Hevâke'l-Menzilu'l-Mütekâdimu*” sözleri ile başlayan şarkısını en güzel şarkı olarak seçerler.

Görüldüğü üzere her iki rivayetin tek ortak şarkısı, bu şarkıdır. Ayrıca her iki rivayete baktığımızda “Sakilsâni” i'ka'nın daha çok tercih edildiğini görüyoruz.

4.1.2. En Güzel Yüz (100) Şarkı

Bu bölümde Kitabul Eġani'de bahsi geçen yüz (100) şarkı listelenmiştir. İbn Muhennâ'nın doksan dokuz (99) şarkı olduğunu söylemesine rağmen, biz yüzüncü (100.) şarkıyı da tespit ettik. Ayrıca “En Güzel 100 Şarkı”dan, kitapta hiçbir şekilde aruzu belirtilmeyen, atmış dokuz (69) şarkının da aruzunu biz tespit ettik. Tespit ettiğimiz aruzları büyük harfle ve renkli olarak yazdık. İ'ka' imlâlarını da tektip Türkçe'leştirdik. Örnek olarak, “Sakil-u Evvel” değil, “Sakilevvel” şeklinde yazdık. Sıralamayı da, Eġani'deki cilt ve sayfa sırasına göre yaptık.

1. **Şarkı** : *El-Kasru fe'n-Nahlu fe'l-Cemmâu beynehumâ*
Şairi : Ebî Kuteyfe
Şarkıcı : Ma'bed b. Vehb
Arûz : Basît Evvel
İ'kâ : Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel)
Cüz/Sayfa : 1/9
2. **Şarkı** : *Teşekke'l-Kümevtü'l-Cer'yi Lemmâ Cehedtühû*
Şairi : Ömer b. Ebî Rebia
Şarkıcı : İbn Sureyc
Arûz : TAVÎL
İ'kâ : İkinci Sakil (Sakilsâni)
Cüz/Sayfa : 1/9
3. **Şarkı** : *İzâ Mâ Tavâki'd-Dehru Yâ Ümmü Mâlik*
Şairi : Kays b. Mulevveh
Şarkıcı : İbn Muhriz

- Arûz** : TAVÎL
- İ'kâ** : İkinci Sakil (Sakilsâni)
- Cüz/Sayfa** : 1/10
4. **Şarkı** : *İlâ Ceydâe Kad Ba'sû Rasûlen*
- Şairi** : Arciyy
- Şarkıcı** : İbrahim Mevsili
- Arûz** : HEZEC
- İ'kâ** : Hızlı İkinci Sakil (Hafif Sakilsâni)
- Cüz/Sayfa** : 1/10
5. **Şarkı** : *Hayyiyâ Ümme Ya'merâ*
- Şairi** : İbn Süreyc
- Şarkıcı** : İbn Süreyc
- Arûz** : MEDÎD
- İ'kâ** : Mutlak telde, vustâ mecrâda, orta derecede, Birinci Sakil
(Kadrulevsat Sakilevvel Mutlak, fî mecralvustâ)
- Cüz/Sayfa** : 1/261
6. **Şarkı** : *Daî'l-Kalbe La-Yezded Habâlen Mea'l-Lezî*
- Şairi** : Ahves
- Şarkıcı** : Ma'bed b. Vehb
- Arûz** : Tavîl
- İ'kâ** : Mutlak telde, bînsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel,
bi itlâkilveter fî mecralbînsır)
- Cüz/Sayfa** : 1/277
7. **Şarkı** : *Ehâce Hevâke'l-Menzilu'l-Mutekâdimu*
- Şairi** : Nusayb
- Şarkıcı** : İbn Muhriz

Arûz : Hezec

İ'kâ : İkinci Sakil (Sakilsâni)

Cüz/Sayfa : 1/311

8. Şarkı : *Rubbe Rakbin Kad Ena'hvâ İndenâ*

Şairi : Adıyy b. Zeyd

Şarkıcı : İbn Muhriz

Arûz : REMEL

İ'kâ : Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Remel (Hafif Remel, bi
itlâkilveter fi mecralvustâ)

Cüz/Sayfa : 2/87

9. Şarkı : *Afâ min Süleymâ Mushulânu fe Hâmiruh*

Şairi : Zibrikân b. Bedr

Şarkıcı : İbn Âişe

Arûz : Tavîl

İ'kâ : Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Remel (Hafif Remel, bi
itlâkilveter fi mecralvustâ)

Cüz/Sayfa : 2/147

10. Şarkı : *Hannet İlâ Berkin fe Kultü Lehâ Kırî*

Şairi : Abdurrahman b. Ertaet

Şarkıcı : İbn Âişe

Arûz : Kâmil

İ'kâ : Mutlak telde, binsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi
itlâkilveter fi mecralbınsır)

Cüz/Sayfa : 2/233

11. Şarkı : *Yâ Halîliyyi Heccirâ Key Terûhâ*

Şairi : İbn Meyyâde

Şarkıcı : Huneyn Harîfî

Arûz : **MEDÎD**

İ'kâ : Mutlak telde, vustâ mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi itlâkilveter
fi mecralvustâ)

Cüz/Sayfa : 2/254

12. Şarkı : *Lekad Hassû'l-Cimale Liyehrubû...*

Şairi : Hakem b. Abdel

Şarkıcı : Garîz

Arûz : **HEZEC**

İ'kâ : Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel,
bi itlâkilveter fi mecralvustâ)

Cüz/Sayfa : 2/395

13. Şarkı : *Ecedde bi Omrate Ğunyânuhâ*

Şairi : Kays b. Hatîm

Şarkıcı : Tuveys

Arûz : **VÂFİR**

İ'kâ : Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel,
bi itlâkilveter fi mecralvustâ)

Cüz/Sayfa : 2/417

14. Şarkı : *Havrâu Memkûratün Muna'ametun*

Şairi : Kays b. Hatîm

Şarkıcı : Kafâ Neccâr

Arûz : **BASÎT**

İ'kâ : İkinci Sakil (Sânisakil)

Cüz/Sayfa : 3/19

15. **Şarkı** : *Yâ le-Kavmî Kad Errakteni'-l Humûmu*
Şairi : İbn Kays Rukiyyât
Şarkıcı : Tuveys
Arûz : **HAFİF**
İ'kâ : Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Remel (Hafif Remel Mutlak, fi mecralvustâ)
Cüz/Sayfa : 3/43
16. **Şarkı** : *Hucibe'l-Ulâ Künnâ Nuserra bi Kurbihim*
Şairi : Bilinmiyor. Tespit edilemedi.
Şarkıcı : Kafâ Neccâr
Arûz : **KÂMİL**
İ'kâ : Mutlak telde, vustâ mecrâda, İkinci Sakil (Sakilsani, bi itlâkilveter fi mecralvustâ)
Cüz/Sayfa : 3/44
17. **Şarkı** : *Efik Ya Darimiyyu fekad Bulîtâ*
Şairi : Said Dârimî
Şarkıcı : Said Dârimî
Arûz : **HEZEC**
İ'kâ : Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel, bi itlâkilveter fi mecralvustâ)
Cüz/Sayfa : 3/45
18. **Şarkı** : *Ya Rab'a Selmâ Lekad Heyyecte lî Tırabâ*
Şairi : Hilâl b. Es'ar
Şarkıcı : Azzûr Kûfî
Arûz : **BASÎT**
İ'kâ : Binsır mecrâda, binsır parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil binsır

fi mecrâhâ)

Cüz/Sayfa : 3/52

19. Şarkı : *Ve Hillin Küntü Ayne'r-Rüşdi Minhu*

Şairi : Urve b. Verd

Şarkıcı : Sıyât

Arûz : **HEZEC**

İ'kâ : Bınsır parmakla, İkinci Sakil (Sânisakil, bil bınsır)

Cüz/Sayfa : 3/71

20. Şarkı : *Ezrâ Binâ Ennenâ Şâlet Neâmetunâ*

Şairi : Zil İsba' Advânî

Şarkıcı : Fîl (Mevlal Abelât)

Arûz : **BASİT**

İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Hezec (Hezec Hafif, bitlâkilveter fi mecralbınsır)

Cüz/Sayfa : 3/85

21. Şarkı : *Li-Yebnü Ammin mâ Kâne min Hulukin*

Şairi : Zil İsba' Advânî

Şarkıcı : Hezlî (veya Huzelî)

Arûz : Belirtilmemiş. Tespit edilemedi.

İ'kâ : Vustâ parmakla, İkinci Sakil (Sânisakil, bil vustâ)

Cüz/Sayfa : 3/108

22. Şarkı : *İrfa' Zaiifuke Lâ-Yeharbike Du'fuhû*

Şairi : Ğarîz Samuel b. Âdiyâî

Şarkıcı : Belirtilmemiş. Tespit edilemedi.

Arûz : Kâmil

İ'kâ : Belirtilmemiş. Tespit edilemedi.

- Cüz/Sayfa** : 3/109
- 23. Şarkı** : *Yâ Leyletî Tezdâdü Nükrâ*
- Şairi** : Beşşar b. Burd
- Şarkıcı** : Yezid Havrâî
- Arûz** : RECEZ
- İ'kâ** : Bınsır parmakla, Remel (Remel, bil bınsır)
- Cüz/Sayfa** : 3/126
- 24. Şarkı** : *Yâ Leyleten Cemaat Lena'l-Ahbâbâ*
- Şairi** : Ukkâşe Ammiyy
- Şarkıcı** : Abdurrahman Deffâf
- Arûz** : Kâmil
- İ'kâ** : Mutlak telde, Hezec (Hezec, bi itlâkilveter)
- Cüz/Sayfa** : 3/253
- 25. Şarkı** : *Bekeret Sümyetu Ğudveten fe-Temetteî*
- Şairi** : Hâdiratu's-Sa'lebî
- Şarkıcı** : Said b. Miscah
- Arûz** : Kâmil
- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel,
bi itlâkilveter fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 3/266
- 26. Şarkı** : *Selâ Dâra Leylâ hel Tübîne fe-tentiku*
- Şairi** : İbnül Mevlâ (Muhammed b. Abdullah b. Müslim)
- Şarkıcı** : Atarrad
- Arûz** : Tavîl
- İ'kâ** : Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel,
bi's-Sebbâbe fi mecralbınsır)

- Cüz/Sayfa** : 3/281
27. **Şarkı** : *İnne'm-Raen Ta'tâdehû Zekerun*
- Şairi** : Hâris b. Hâlid Mahzûmî
- Şarkıcı** : Ebcâr
- Arûz** : RECEZ
- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi itlâkilveter fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 3/307
28. **Şarkı** : *Hamzetü'l-Mübtâu bi'l-Mâli's Senâ*
- Şairi** : Musa Şehavat
- Şarkıcı** : Ma'bed b. Vehb
- Arûz** : Remel
- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel, bi itlâkilveter fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 3/345
29. **Şarkı** : *Ûcâ Halîliyyi Ale'l-Mahdari*
- Şairi** : Velid b. Yezid
- Şarkıcı** : İbn Sureyc
- Arûz** : RECEZ
- İ'kâ** : Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, Hızlı Remel (Hafif Remel, bil bınsır fi mecrâhâ)
- Cüz/Sayfa** : 3/361
30. **Şarkı** : *Yâ Veyha Nefsî Lev Ennehû Aksar*
- Şairi** : Ebî Atâhiye
- Şarkıcı** : Feride
- Arûz** : RECEZ

- İ'kâ** : Bınsır parmakla, Hızlı Remel (Hafif Remel, bil bınsır)
Cüz/Sayfa : 3/363
- 31. Şarkı** : *Bâtet Humûmî Tesrî Tavârikuha*
Şairi : Ümeye b. Ebi's-Salt
Şarkıcı : Huzeliyy
Arûz : **BASÎT**
İ'kâ : Vustâ parmakla, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel, bil vustâ)
Cüz/Sayfa : 4/125
- 32. Şarkı** : *Tebelet Fuâdeke fi'l-menâmi Harîdatün*
Şairi : Hasan b. Sâbit
Şarkıcı : Musa b. Hârice
Arûz : Kâmil
İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bitlâkilveter fi mecralbınsır)
Cüz/Sayfa : 4/140
- 33. Şarkı** : *Eyyühe'l-Kalbu Lâ Erâke Tüfiku*
Şairi : Ömer b. Ebi Rebia (1. ve 3. Beyitler)
Şarkıcı : Bâbeveyh Kûfi
Arûz : **REMEL**
İ'kâ : Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel)
Cüz/Sayfa : 4/213
- 34. Şarkı** : *Limen Rab'un bi-Zâti'l-Ceyşi*
Şairi : Ahves
Şarkıcı : Delâl (Muhannes)
Arûz : **HEZEC**
İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi

ıtlâkilveter fi mecralbınsır)

Cüz/Sayfa : 4/222

35. Şarkı : *Yâ Dîne Kalbike Minhâ Leste Zâkiraha*

Şairi : Ahves

Şarkıcı : Yahya Mekkî

Arûz : **BASÎT**

İ'kâ : Vustâ mecrâda, vustâ parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil vustâ fi mecrâha)

Cüz/Sayfa : 4/296

36. Şarkı : *Ke'l-beyzî bi'l-Udhiyyi Yelmea fi'd-Duhâ*

Şairi : Turayh b. İsmail Sekafi

Şarkıcı : Ebî Said

Arûz : **RECEZ**

İ'kâ : Mutlak telde, vustâ mecrada, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi ıtlâkilveter fi mecralvustâ)

Cüz/Sayfa : 4/297

37. Şarkı : *Veyhî Ğaden in-Ğada Aliyye Bimâ*

Şairi : Turayh b. İsmail Sekafi

Şarkıcı : İbn Miş'ab Taifi

Arûz : Belirtilmemiş. Tespit edilemedi.

İ'kâ : Vustâ parmakla, Remel (Remel, bil vustâ)

Cüz/Sayfa : 4/314

38. Şarkı : *Lekad Tuftü Seb'an Kultü Lemmâ Kadaytühâ*

Şairi : Ebî Said

Şarkıcı : Ebî Said

Arûz : Tavîl

- İ'kâ** : Bınsır parmakla, Hızlı Remel (Hafif Remel, bil bınsır)
- Cüz/Sayfa** : 4/327
- 39. Şarkı** : *Mehêtün le'venne'z-Zerre Temşî Duiâfuhû*
- Şairi** : Humejd b. Sevr
- Şarkıcı** : Fuleh b. Ebî Avrâî
- Arûz** : Tavîl
- İ'kâ** : Vustâ parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil vustâ)
- Amr b. Bâne'ye göre, Vustâ parmakla, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel, bil vustâ)
- Cüz/Sayfa** : 4/348
- 40. Şarkı** : *E-Fâtıme İinne'n-Ne'ye Yeslî Zevî'l-Hevâ*
- Şairi** : İbrahim b. Herme
- Şarkıcı** : Yunus Kâtip
- Arûz** : Tavîl
- İ'kâ** : Mutlak telde, vustâ mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi itlâkilveter fi mecralvustâ)
- Cüz/Sayfa** : 4/359
- 41. Şarkı** : *Aksadet Zeynebu Kalbî Ba'de-mâ..*
- Şairi** : İbn Ruheyme
- Şarkıcı** : Ömeru'l-Vâdî
- Arûz** : **KÂMİL**
- İ'kâ** : Bu şarkının i'ka'ı ile ilgili iki görüş vardır:
1. Bınsır mecrâda, İkinci Sakil (Sakilsâni, bil bınsır mecrâha)
 2. Vusta mecrâda, bınsır parmakla, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel, bil bınsır fi mecralvustâ) ("Zeyanib-i Yunus"dan)
- Cüz/Sayfa** : 4/393

42. **Şarkı** : *Elâ Yâ le-Kavmî Li'r-Rukâdi'l-Musehhedî*
Şairi : İsmail b. Yesar
Şarkıcı : Yunus Kâtip
Arûz : TAVÎL
İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, orta derecede, Birinci Sakil
(Kadrulevsat Sakilevvel Mutlak, fi mecralbınsır)
Cüz/Sayfa : 4/398
43. **Şarkı** : *E-lem Binâ Tafu'l-Hayâli'l-Muheccidu*
Şairi : Ahves
Şarkıcı : Huzeliyy
Arûz : Tavîl
İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi
ıtlâkilveter fi mecralbınsır)
Cüz/Sayfa : 5/75
44. **Şarkı** : *Allili'l-Kavme Yeşrabû*
Şairi : Ubeydullah b. Kays Rukiyyat
Şarkıcı : Malik b. Ebi's-Semh
Arûz : Belirtilmemiş. Tespit edilemedi.
İ'kâ : Vusta mecrâda, sebbâbe parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi's-
sebbâbe, fi mecralvustâ)
Cüz/Sayfa : 5/78
45. **Şarkı** : *Fe-İllâ Tecelle-lehâ Yuâlûke Fevkaha*
Şairi : 1.Beyit: Nehdî b . Zeyd
Diğerleri: Velid b. Ukbe b. Ebî Muayt
Şarkıcı : İbn Muhriz
Arûz : Tavîl

- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi
itlâkilveter fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 5/128
- 46. Şarkı** : *Rubemâ Nebbihnî el-Ihvânu*
- Şairi** : İbrahim Mevsilî
- Şarkıcı** : İbrahim Mevsilî
- Arûz** : **KÂMİL**
- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi
itlâkilveter fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 5/168
- 47. Şarkı** : *Yâ Dâra Su'dâ bi'l-Ciz'ı Min Meleli*
- Şairi** : İbn Herme
- Şarkıcı** : Merzûk Sarraf
- Arûz** : **RECEZ**
- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi
itlâkilveter fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 5/269
- 48. Şarkı** : *Tevellâ Şebâbüke İlla Kalilâ*
- Şairi** : İshak Mevsilî
- Şarkıcı** : İshak Mevsilî
- Arûz** : **TAVÎL**
- İ'kâ** : Vustâ mecrâda, vusta parmakla, İkinci Sakil (Sakilsâni, bil vusta
mecrâha)
- Cüz/Sayfa** : 5/277

49. **Şarkı** : *Elâ Kâtelel'Lâhu'l-Livâ Min Mehalletin*
Şairi : Simmetul Kuşeyrî
Şarkıcı : İshak Mevsilî
Arûz : Tavîl
İ'kâ : Vusta mecrâda, vustâ parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil vustâ fi mecrâhâ)
Cüz/Sayfa : 5/449
50. **Şarkı** : *Kul Li-Esmâi Encezi'l-Mîâdâ...*
Şairi : Davud b. Selm
Şarkıcı : Dahmân (Abdurahman b. Amr)
Arûz : REMEL
İ'kâ : Vustâ parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil vustâ)
Cüz/Sayfa : 6/13
51. **Şarkı** : *Ve İnnî le-Âti'l-Beyte mâ in Uhibbuhû*
Şairi : Ahves
Şarkıcı : Dahmân
Arûz : TAVÎL
İ'kâ : Birinci Sakil (Sakilevvel)
Cüz/Sayfa : 6/39
52. **Şarkı** : *Hayyiyâ HavleteMinnî bi's-Selâm*
Şairi : A'shâ Hemdân
Şarkıcı : Ahmed Nasbî
Arûz : REMEL
İ'kâ : Mutlak telde, binsır mecrâda, orta derecede Birinci Sakil (Kadrulevsat Sakilevvel, bi itlâkilveter fi mecralbınsır)
Cüz/Sayfa : 6/39

53. **Şarkı** : *Tenekkerâ min Su'dâ ve Ekfara Min Hind*
Şairi : Hammad Râviye
Şarkıcı : Abâdîl
Arûz : **VÂFİR**
İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi
ıtlâkilveter, fi mecralbınsır)
Cüz/Sayfa : 6/77
54. **Şarkı** : *Leyset Ne'am Minke Li'l-Âfine Musceleten*
Şairi : Tureyh (İlk iki beyit)
Şarkıcı : Şehiyye
Arûz : **BASÎT**
İ'kâ : Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, Hızlı Remel (Hafif Remel, bil
bınsır mecrâhâ)
Cüz/Sayfa : 6/109
55. **Şarkı** : *Fî Hâdırin Lecibin Bi'l-Leyli Sâmiruhû*
Şairi : İbn Herme
Şarkıcı : Huneyn
Arûz : **BASÎT**
İ'kâ : Bınsır mecrâda, hınsır parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil hınsır
fi mecralbınsır)
Cüz/Sayfa : 6/127
56. **Şarkı** : *Bi Zeynebe Elmim Kable En Yurhale'r-Rakebu*
Şairi : Nusayb
Şarkıcı : Kerdem b. Ma'bed
Arûz : Belirtilmemiş. Tespit edilemedi.
İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, hınsır parmakla, orta derecede, Birinci

Sakil (Kadrulevsat Sakilevvel, bil hınsır, fi mecralbınsır)

- Cüz/Sayfa** : 6/128
57. **Şarkı** : *Ve'n-Neşru Miskün vel-Vücûhu denâ*
- Şairi** : Merakkış
- Şarkıcı** : İbn Aişe
- Arûz** : RECEZ
- İ'kâ** : Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, Hezec (Hezec, bil bınsır, fi mecrâhâ)
- Cüz/Sayfa** : 6/134
58. **Şarkı** : *İzâ Kultü Teslevu'n-Nefsü Ev Tentehi'l-Munâ*
- Şairi** : Şairi hakkında ihtilaf vardır.
- Şarkıcı** : Sıyat
- Arûz** : TAVÎL
- İ'kâ** : Vustâ parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil vustâ)
- Cüz/Sayfa** : 6/148
59. **Şarkı** : *Yâ Ümme Amru Lekad Tâlibetu Veddüküm*
- Şairi** : Bilinmiyor. Tespit edilemedi.
- Şarkıcı** : Ratabu Medenî
- Arûz** : BASÎT
- İ'kâ** : Vustâ parmakla, Hezec (Hezec, bil vustâ)
- Cüz/Sayfa** : 6/167
60. **Şarkı** : *Tesaddeal-Enesu'l-Cemîu*
- Şairi** : Bilinmiyor.
- Şarkıcı** : Dukeyn b. Yezid
- Arûz** : RECEZ
- İ'kâ** : Vustâ parmakla, Hızlı Sakil (Hafif Sakil, bil vustâ)

- Cüz/Sayfa** : 6/168
- 61. Şarkı** : *Yâ Eyyühe 'r-Raculu 'l-Lezî Kad Zâne*
- Şairi** : Abdullah b. Harun Arûzî
- Şarkıcı** : Nubeyyih
- Arûz** : RECEZ
- İ'kâ** : Bınsır parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil bınsır)
- Cilt/Sayfa** : 6/168
- 62. Şarkı** : *Vakfetu Alâ Rabân li Su 'dâ ve Abratî*
- Şairi** : Bilinmiyor. Tespit edilemedi.
- Şarkıcı** : Süleym b. Selâm
- Arûz** : VÂFİR
- İ'kâ** : Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Hızlı Hezec (Hezec Hafif, bi's-sebbâbe, fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 6/172
- 63. Şarkı** : *Yâ Tılelen Ğayruhu Ba 'dî*
- Şairi** : Bilinmiyor. Tespit edilemedi.
- Şarkıcı** : Yahya Mekkî
- Arûz** : Belirtilmemiş. Tespit edilemedi.
- İ'kâ** : Vustâ parmakla, Hezec (Hezec, bil vustâ)
- Cüz/Sayfa** : 6/182
- 64. Şarkı** : *Ehâcetke 'd-Daâinu Yevme Bânû...*
- Şairi** : Numeyrî
- Şarkıcı** : Ğarîz Samuel b. Âdiyâî
- Arûz** : HEZEC
- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi-ıtlâkilveter fi mecralbınsır)

- Cüz/Sayfa** : 6/200
- 65. Şarkı** : *Yâ Kalbu Veyhake Lâ-Yezheb bike'l-Huruk*
- Şairi** : Vaddâh Yemen
- Şarkıcı** : Sabbâh Hayyât
- Arûz** : RECEZ
- İ'kâ** : Vusta mecrâda, vustâ parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil vusta fi mecrâha)
- Cüz/Sayfa** : 6/220
- 66. Şarkı** : *Yâ Sâha İnni kad Hacectü...*
- Şairi** : Muallâ Tureyt
- Şarkıcı** : Muallâ Tureyt
- Arûz** : RECEZ
- İ'kâ** : Bınsır parmakla, Hızlı Remel (Hafif Remel bil bınsır)
- Cüz/Sayfa** : 6/253
- 67. Şarkı** : *Elâ Târade'l-Hevâ Annî Rukâdî...*
- Şairi** : Beşşar b. Berd
- Şarkıcı** : Yemenî (Yahya b. Ali'ye göre)
- Arûz** : HEZEC
- İ'kâ** : Bınsır parmakla, Hızlı Hezec (Hezec Hafif, bil bınsır)
- Cüz/Sayfa** : 6/255
- 68. Şarkı** : *Ersalet Ümmü Ca'fer La Tezûru*
- Şairi** : Ehûs
- Şarkıcı** : Ümmü Cafer Medenî
- Arûz** : Hafif
- İ'kâ** : Bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 6/267

69. **Şarkı** : *Ve Innî le Âti'l-Beyte Mâ İn Uhibbuhû*
Şairi : Ehûs
Şarkıcı : Dahman
Arûz : TAVÎL
İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel Mutlak, fi mecralbınsır)
Cüz/Sayfa : 6/273
70. **Şarkı** : *Sâhi kad-Lümte Zâlimâ*
Şairi : Amr b. Ebî Rebîa
Şarkıcı : Mâlik b. Ebi's-Semh
Arûz : HAFÎF
İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Sakil (Hafif Sakil, bi itlâkilveter fi mecralbınsır)
Cüz/Sayfa : 6/275
71. **Şarkı** : *Ve lev Enne mâ Inde'bni Bucrate*
Şairi : Ebî Zueyb Huzelî
Şarkıcı : Hakemul Vâdî
Arûz : Tavîl
İ'kâ : Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil bınsır fi mecrâhâ)
Cüz/Sayfa : 6/278
72. **Şarkı** : *E-Meârife'd-Dimeni'l-Kıfâri Tevehhemu*
Şairi : Nusayb b. Rebâh
Şarkıcı : İbn Câmi
Arûz : Kâmil
İ'kâ : İshak'a göre iki (2) lahn vardır (Isfahani, 2008, C. 6, s. 302).

1- Mutlak telde, vustâ mecrâda, İkinci Sakil (Sakilsâni, bi itlâkilveter fi mecralvustâ)

2- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel Mutlak, fi mecralvustâ)

Cüz/Sayfa : 6/302

73. Şarkı : *Sekâni fe-Ravvâni Kümeyten Mudâmeten*

Şairi : Ebî Süfyan b. Harb

Şarkıcı : Bâbüyâ Kûfi

Arûz : Tavîl

İ'kâ : Vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla Hızlı Remel (Hafif Remel, bi's sebbâbe fi mecralvustâ)

Cüz/Sayfa : 6/356

74. Şarkı : *Men Mubleğa Annî Ebâ Kâmil*

Şairi : Velid b. Yezid

Şarkıcı : Ebî Kâmil

Arûz : RECEZ

İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi itlâkilveter fi mecralbınsır)

Cüz/Sayfa : 6/376

75. Şarkı : *Etâni Sinanun bil-Vedâi li Mü'minin*

Şairi : Velid b. Yezid

Şarkıcı : Sinan Kâtib

Arûz : Tavîl

İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, orta derecede, Birinci Sakil (Kadrulevsat Sakilevvel, bi itlâkilveter fi mecralbınsır)

Cüz/Sayfa : 7/81

76. **Şarkı** : *Ümmü Sellâme mâ-Zekertuki İlla Şerikat*
Şairi : Velid b.Yezid
Şarkıcı : Ömerul Vâdî
Arûz : **REMEL**
İ'kâ : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Remel (Hafif Remel Mutlak, fi mecralbınsır)
Cüz/Sayfa : 7/96
77. **Şarkı** : *Süleymâ Tilke mine'l-İri*
Şairi : Yezid b. Dabbe
Şarkıcı : İsmail b. Hirbiz
Arûz : **HEZEC**
İ'kâ : Mutlak telde, vustâ mecrâda, Remel (Remel Mutlak, fi mecralvustâ)
Cüz/Sayfa : 7/107
78. **Şarkı** : *İmdeha'l-Ke'se ve min E'amelihâ*
Şairi : Nâbiğa Benî Şeyban
Şarkıcı : Ebî Kâmil
Arûz : **REMEL**
İ'kâ : Vustâ parmakla, Hızlı İkinci Sakil (Hafif Sakilsani bil vustâ)- (Mâhurî)
Cüz/Sayfa : 7/119
79. **Şarkı** : *Yâ Amru Humme Firâkuküm Amrâ*
Şair : Ebî Dehbel Cumaıyyi
Şarkıcı : Fezâral Mekkî
Arûz : **KÂMİL**
İ'kâ : Mutlak telde, vustâ mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel Mutlak, fi

mecralvustâ)

- Cüz/Sayfa** : 7/127
- 80. Şarkı** : *Elâ Eyyuhe 'ş-Şâdinu 'l-Ekhalu*
- Şair** : Hüseyin b. Dahhâk
- Şarkıcı** : Ebî Zekkâr A'mâ
- Arûz** : **TAVÎL**
- İ'kâ** : Bınsır parmakla, Hezec (Hezec, bil bınsır)
- Cüz/Sayfa** : 7/162
- 81. Şarkı** : *Mâ Cerat Hatratun Ale 'l-Kalbi Minnî*
- Şair** : Seyyid Himyerî
- Şarkıcı** : Muhammed Nucâtul Kûfî
- Arûz** : **REMEL**
- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, İkinci Sakil (Sakilsâni Mutlak, fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 7/247
- 82. Şarkı** : *Felâ zilne Hasrâ Zulle'an Lim Hamelnehâ*
- Şair** : 1.Beyit: Kuşeyrî, 2.Beyit: Meçhul.
- Şarkıcı** : Müteyyem
- Arûz** : Tavîl
- İ'kâ** : Bınsır parmakla, Remel (Remel, bil bınsır)
- Cüz/Sayfa** : 7/298
- 83. Şarkı** : *İnnel Uyûnelletî fi Tarfuhâ Meraza*
- Şair** : Cerir b. Atıyye
- Şarkıcı** : İbn Muhriz
- Arûz** : Basît
- İ'kâ** : Orta derecede, Sakil (Kadrulevsat Sakil)

- Cüz/Sayfa** : 7/324
- 84. Şarkı** : *Etba 'tühüm Mukleten İnsânuhâ Ğarikun*
- Şair** : Cerir b. Atıyye
- Şarkıcı** : İbn Muhriz
- Arûz** : **BASÎT**
- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel Mutlak, bi
ıtlâkilveter fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 7/325
- 85. Şarkı** : *Rahale 'l-Halîtu Cimâlehum bi Sevâdi*
- Şair** : Cemil b. Abdullah
- Şarkıcı** : İbrahim Mevsilî
- Arûz** : **KÂMİL**
- İ'kâ** : Mutlak telde, vustâ mecrâda, Birinci Sakil (Sakilevvel, bi
ıtlâkilveter fi mecralvustâ)
- Cüz/Sayfa** : 8/94
- 86. Şarkı** : *Emse 'ş-Şebâbu Müveddean Mahmûden*
- Şair** : Yezid b. Taşriye
- Şarkıcı** : İshak Mevsilî
- Arûz** : Kâmil
- İ'kâ** : Bınsır parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil bınsır)
- Cüz/Sayfa** : 8/164
- 87. Şarkı** : *Şietke 'l-Menâzilu bi 'l-Ebraki...*
- Şair** : Ehûs (Abdullah b. Muhammed)
- Şarkıcı** : Cemîle
- Arûz** : **TAVÎL**
- İ'kâ** : Vustâ parmakla, Hızlı Remel (Hafif Remel, bil vustâ)

- Cüz/Sayfa** : 8/194
- 88. Şarkı** : *Yâ Dâra Ablete min Meşâriki Me'seli*
- Şair** : Anterat b. Şeddâd (Bir başka rivayete göre Hârise b. Bedr'dir. Bkz. Eġani, C. 8, s. 393)
- Şarkıcı** : İbn Dulef İkliy
- Arûz** : **RECEZ**
- İ'kâ** : Birinci Sakil (Sakilevvel)
- Cüz/Sayfa** : 8/242
- 89. Şarkı** : *Emme'l-Katâtü fe-İnnî Seyfe En'âtuha*
- Şair** : Birçok rivayet vardır. Kesin bir isim belirtilmemiştir.
- Şarkıcı** : Ma'bed b. Vehb
- Arûz** : Basît
- İ'kâ** : Vusta parmak ile, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel, bil vusta)
- Cüz/Sayfa** : 8/266
- 90. Şarkı** : *Eyyuhe'l-Kalbu Lâ Erâke Tüfku*
- Şair** : Amr b. ebî Rebîa
- Şarkıcı** : Bâbuyâ Kûfi
- Arûz** : **REMEL**
- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Sakil (Hafif Sakil, bi itlâkilveter fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 8/275
- 91. Şarkı** : *Men Li-Kalbin Edhâ Biküm Mustehâmâ*
- Şair** : Bilinmiyor. Tespit edilemedi.
- Şarkıcı** : Riyâz
- Arûz** : **REMEL**
- İ'kâ** : Vusta parmakla, Hızlı Sakil (Hafif Sakil, bil vustâ)

- Cüz/Sayfa** : 8/27
92. **Şarkı** : *Râha Sahbî ve Âvede'l-Kalbe Dâu*
- Şair** : Bilinmiyor. Tespit edilemedi.
- Şarkıcı** : Nafi b. Tunbûra
- Arûz** : REMEL
- İ'kâ** : Vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel, bi's-sebbâbe fî mecralvustâ)
- Cüz/Sayfa** : 8/276
93. **Şarkı** : *Ateka'l-Fuâdu mine's-Sibâ* (Bu şarkı, C. 6, s. 179'da mükerrer olarak vardır.)
- Şair** : Said b. Abdurrahman
- Şarkıcı** : İbn Abbad Kâtib
- Arûz** : KÂMİL
- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, orta derecede, Birinci Sakil (Kadrulevsat Sakilevvel, bi itlâkilveter fî mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 8/277
94. **Şarkı** : *Mâ Cerat Hatratun Ale'l-Kalbi Minnî*
- Şair** : Seyyid Himyerî
- Şarkıcı** : Muhammed Na'ce
- Arûz** : REMEL
- İ'kâ** : Hızlı Remel (Hafif Remel)
- Cüz/Sayfa** : 8/285
95. **Şarkı** : *Ekrau'l-Ker'ate'r-Raviyyete Minhâ*
- Şair** : Ehûs
- Şarkıcı** : Burdân
- Arûz** : REMEL

- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Sakil (Hafif Sakil Mutlak, fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 8/286
- 96. Şarkı** : *Lemin'id-Diyâru Behâilin Fûâli*
- Şair** : Ahtel
- Şarkıcı** : Saib Hasîr
- Arûz** : **KÂMİL**
- İ'kâ** : Bınsır parmakla, Birinci Sakil (Sakilevvel, bil bınsır)
- Cüz/Sayfa** : 8/288
- 97. Şarkı** : *Erâake bi'l-Hâbûri Nevkun ve Ecmâlu*
- Şair** : Ahtel
- Şarkıcı** : İbn Muhriz
- Arûz** : Tavîl
- İ'kâ** : Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Sakil (Hafif Sakil, bi itlâkilveter fi mecralbınsır)
- Cüz/Sayfa** : 8/332
- 98. Şarkı** : *Efkara min Ehlihî Mesîfu*
- Şair** : Ebî Fer'atel Kinânî
- Şarkıcı** : Cerâdetey Abdullah b. Cûdân
- Arûz** : **RECEZ**
- İ'kâ** : Hızlı Sakil (Hafif Sakil)
- Cüz/Sayfa** : 8/338
- 99. Şarkı** : *Kad Le-Amrî Bittü Leylâ...*
- Şair** : Ehûs
- Şarkıcı** : Sellâmetül Kass
- Arûz** : **REMEL**

İ'kâ : Vustâ mecrâda, orta derecede, Birinci Sakil (Kadrulevsat Sakilevvel,
bil vustâ mecrâhâ)

Cüz/Sayfa : 8/345

100. Şarkı : *Ve innî Le-Yurdîni Kalîlu Nevâliküm*

Şair : Abbas b. Ahnet

Şarkıcı : Süleyman Fezârî

Arûz : TAVÎL

İ'kâ : Binsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Remel (Remel, bi's sebbâbe fi
mecralbinsır)

Cüz/Sayfa : 8/365

4.1.3. Hânedan Bestecilerinin Şarkıları

Kitabu'l-Eğani'nin 9. Cüzün başından itibaren 22. Cüzün ortalarına kadar Emevi ve Abbasi devletlerinin hükümdarlarından ve hükümdar ailelerine mensup kişilerden bestekâr olanların şarkılarına belli bir kronolojik ya da alfabetik sıra gözetilmeksizin eserde yer verilmiştir. Hatta hanedan çocuklarının yazdığı şiirler ve şarkılar da zikredilmektedir. Eğani'de sadece bestekâr olan halifeler ve hanedan mensupları değil, müziğe ve şiire ilgi duyan, sanata düşkün halife ve hanedan mensupları ile üst düzey devlet erkânına da yer verilmiştir. Bestekâr halifeler ve hanedan mensuplarından bazıları ve Eğani'de geçtikleri yerler şunlardır:

- 1- Halife çocukları ve onların çocukları. (C. 9, s. 288-292)
- 2- Ömer b. Abdülaziz (Emevi Halifesi. Ö. 720) (C. 9, s. 292)
- 3- Yezid b. Hakem (Emevi Halifesi. Ö. 723) (C. 12, s. 333-346)
- 4- Halid b. Abdullah (Mekke ve Irak Valisi. Ö. 743) (C. 22, s. 5-36)
- 5- Velid b. Yezid (Emevi Halifesi. Ö. 744) (C. 9, s. 313)
- 6- Abdullah b. Muaviye (Caferi Tayyar'ın oğlunun torunu. Ö. 746-747) (C. 12, s. 251-279)
- 7- Harun Reşid (Abbasi Halifesi. Ö. 809) (C. 1, s. 8-15, C. 5, s. 75-436, C. 18, s. 71-354)
- 8- Abdullah b. Muhammed Emin (Halife Harun Reşit'in oğlu. Ö. 813) (C. 10, s. 241-245)
- 9- İbrahim b. Muhammed Mehdî (Abbasi Halifesi. Ö. 839): (C. 10, s. 119-183)

10- Vâsık Billah (Abbasi Halifesi. Ö. 847) (C. 9, s. 317-341)

11- Mütevekkil Alellah (Abbasi Halifesi. Ö. 861) (C. 10, s. 63-79, C. 19, s. 202-205, C. 22, s. 200-207)

12- Muntasır (Abbasi Halifesi. Ö. 862) (C. 9, s. 341-346)

13- Mu'tez Billah (Abbasi Halifesi. Ö.869): (C. 9, s. 346-367)

14- Abdullah b. Mu'tez (Halife Mu'tez'in oğlu. Ö.909) (C. 9, s. 340)

15- Uleyye binti Mehdi (Halife Mehdi'nin kızı. Ö.825) (C. 10, s. 199)

4.1.4. Isfahani'nin Kendi Seçtiği Şarkılar

Eğani'de dikkat çeken üç ana bölümden üçüncüsü ise Isfahani'nin kendi seçtiği şarkılardır. Isfahani, eserinde seçme yüz (100) şarkının ve hanedan bestekârlarının şarkılarının yanı sıra, kendi seçtiği Arap tarihinde meşhur olmuş şarkılar ile meşhur şairlerin şiirlerine, şarkıcı ve şairlerin hayatlarından kesitlere de yer vermiştir.

4.1.5. Kitabul Eğani'nin Diğer Özellikleri

Araştırmamıza esas aldığımız Kitabul Eğani'nin baskısında beş yüz on dört (514) ana konu başlığı bulunmaktadır. Bu konu başlıklarının sıralamasında ve cüzlere dağılımında bir prensip öngörülmemiş, dağınık vaziyette tertib edilmiştir. Aynı husus diğer baskılarda da mevcuttur.

Isfahani, Eğani'de kayda aldığı hemen tüm şarkıların söz yazarını, şarkıcısını veya bestekârını, şarkının i'ka'nını ve ud'a göre parmak baskılarını bildirmiştir. Zaman zaman Şarkıcılar ve söz yazarlarının hayat hikayelerinden ve nisbelerinden bilgiler vermiştir. Hayatı ve nisbeleri konusunda bilgi verilmeyen kişiler hakkında ise editörler tarafından eserde dipnotlar halinde bilgiler verilmiştir.

Isfahani, hemen tüm şarkıların i'ka'ları'nın ne olduğunu Eğani'de belirtmiş, ancak bu i'ka'ların müzik tekniği açısından tanımlamalarına yer vermemiştir. Sadece, i'ka' konusunda bütün kural ve kaideleri İshak MEVSİLİ'in yerli yerine oturttuğunu söyleyerek, iki yerde "Sakilevvel" i'ka'nının iki şekli olduğu bilgisini vermiştir. (Isfahani, 2008, C. 5, s. 280)

Kitabul Eğani'de konular dizininde kronolojik sıralama veya konu sınıflandırmasına dikkat edilmediği tespit edilmiştir. Belli bir kitap düzeni öngörülmemiş, bazı olaylar veya konuların birden fazla tekrarlandığı da tesbit edilmiştir. Bunların yanında bilgi aktarımı yapılırken veya olaylar nakledilirken çoğu zaman râvi silsilesinin verildiği gözlemlenmiştir.

Bu sebeple, kitapta isim zincirleri büyük yer kaplamaktadır. Ancak bu durum, Isfahani'nin eserini yazarken ne kadar titiz davrandığını da göstermektedir.

Dikkate değer bir başka husus da şudur :

Isfahani, yaşadığı dönemin hemen tüm şarkıcılarına ve müzik bilginlerine Eġani'de geniş yer verirken, aynı zaman diliminde ve aynı yerde (Bağdat) yaşadığı çağdaşı, Arap ve Türk müzik camiası tarafından müzikte “Muallim-i Evvel”, felsefede “Muallim-i Sani” olarak meşhur olmuş, müzikle ilgili kitabını miladi 932'de yazdığı bilinen Farabi (Ö. 950)'den hiç bahsetmemektedir. Adeta “Yok” saymaktadır. Sebebi bizce tesbit edilememiştir.

Bunun yanında Isfahani'nin Eġani'de bazı türk ve acem kökenli müzisyenlere ve sazanelere yer verdiği de tesbit edilmiştir.

Isfahani, Eġani'ye aldığı şarkıların nasıl icra edileceğini anlatmak için büyük çaba sarfetmiş ve dönemin Abbasi Müziği'ne önemli ölçüde ışık tutmuştur.

Kitabın dipnotlarında çeşitli yazar ve bestecilere ait biyografilerin de verilmiş olması, eseri önemli bir tarih ve edebiyat kaynağı haline getirmekte, özellikle Arap Edebiyatı'nın sosyolojisi ile ilgilenenler için de büyük bir değer ve kaynak durumundadır.

4.1.6. Kitabul Eġani'deki Konu Başlıkları

Kitabul Eġani'de yirmi dört (24) cüzde toplam beş yüz on dört (514) konu başlığı vardır. Konular birbiri ile çok ilgili değildir. Kitapta belirli bir konu sıralaması da yoktur. Bu nedenle, eseri tanıtmaya amacıyla 2008 baskısındaki sıralama ve düzene göre konu başlıklarını yazmak durumunda kalınmıştır.

I. CÜZ

Şerh : Abdul Emir Ali İbn Muhenna

Semir Yusuf Cabir

- 1- Seçilmiş yüz (100) şarkı (Harun Reşid'in sevdiği şarkılar)
- 2- Ebî Kuteyfe (Amr b. Velid b. Ukbe) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 3- Ma'bed b. Vehb ve bazı bilgiler. (Şarkıcı)
- 4- Ömer b. Ebî Rebîa ve nisbesi. (Şair)

- 5- İbn Sureyc (Ubeyd b. Sureyc) ve nisbesi. (Muhannes¹⁵ şarkıcı)
- 6- Nusayb b. Rebah ve nisbesi. (Şair)
- 7- İbn Muhriz (Müslim b. Muhriz) ve nisbesi. (Müzik bilgini-Şarkıcı)
- 8- Arciyy (Abdullah b. Ömer) ve nisbesi. (Gazel şairi)

II. CÜZ

Şerh : Abdul Emir Ali İbn Muhenna

- 1- Mecnûn benî Âmir (Kays b. Ömer) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 2- Adıyy b. Zeyd. Nisbesi ve öldürülme kıssası.
- 3- Hutey'e (Cervel b. Evs) haberi ve nisbesi. (Şair)
- 4- İbn Aişe (Muhammed b. Aişe) haberleri ve nisbesi. (Şarkıcı)
- 5- İbn Ertaet (Abdurrahman b. Ertaet) haberleri ve nisbesi. (Gazel şairi)
- 6- İbn Meyyade (Rammah b. Ebrad) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 7- Huneyn b. Belvea Hariri haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 8- Ğarîd (Ebû Yezid Abdülmelik) haberleri ve bahsi. (Şarkıcı. Ud ve def sanatçısı)
- 9- Hakem b. Abdel haberleri ve nisbesi. (Şair)

III. CÜZ

Şerh : Semir Yusuf Cabir

- 1- Kays b. Hafîm haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 2- Tuveys (İsa b. Abdullah) ve haberleri. (Şarkıcı)
- 3- Dârimi haberleri ve nisbesi. (Gazel şairi ve şarkıcı)
- 4- Hilal b. Es'âr ve nisbesi. (Farisi Şair)
- 5- Urve b. Verd ve nisbesi. (Şair)
- 6- Zül İsba' Advânî ve nisbesi. (Fârisi şair)
- 7- Mevlel Abelât (Beslenen köleler) bahsi
- 8- Ğarîz Yehûdî haberi

¹⁵Muhannes : Kadın Görünümlü Erkek. (Bkz. Güneş, 2014)

- 9- Varaka b. Nevfel bahsi. (Hz. Hatice'nin amcasının oğlu)
- 10- Zeyd b. Amr haberi ve nisbesi.
- 11- İbn Sâhib Vudû' (Şarkıcı)
- 12- Beşar b. Berd haberleri ve nisbesi. (Toharistan Yabğu'luğundan Türk şair)
- 13- Yezid Havrâî haberleri. (Şarkıcı)
- 14- Ukkâşe Amiyy. (Ukkâşe b. Abdusamed) (Şair)
- 15- Abdurrahim Deffaf haberleri ve nisbesi. (Şarkıcı)
- 16- Hadıratu's-Sa'lebî haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 17- İbn Miscâh haberleri ve nisbesi. (Şarkıcı. İlk şarkıcılardan. İran müziğini Arap müziğine getirdi. Ayrıca Doğu Roma müziği ile güney Fransa'daki Ustuhûsîlerin müziğini de getirdi.) (Isfahani, 2008, c. 3, s. 273)
- 18- İbn Mevlâ haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 19- Atarrad haberleri ve nisbesi. (Şarkıcı)
- 20- Hâris b. Hâlid Mahzûmî (Gazel şairi)
- 21- Ebcâr (Ubeydullah b. Kasım) haberleri ve nisbesi. (Şarkıcı)
- 22- Mûsa Şehvât haberi ve şiiri. (Azeri Şair)

IV. CÜZ

Şerh : SemirYusuf Cabir

- 1- Ebû Atâhiye bahsi ve nisbesi. (Şair)
- 2- Sanatlarında benzersiz olanlar bahsi.
- 3- Ümeyye b. Ebi Salt bahsi ve nisbesi. (Şair)
- 4- Hasan b. Sabit ve nisbesi. (Şair)
- 5- Bedir gazâsı bahsi
- 6- Ales b. Zeyd kıssası ve nisbesi. (Himyeri Meliki.)
- 7- Tuveys ve nisbesi. (İlk mütkan şarkıcı. Muhannes. Hezec i'ka'nı ilk kullanan)
- 8- Ahves ve nisbesi (Şair)
- 9- Delâl (Ebû Zeyd Nakid) (Muhannes şarkıcı)

- 10- Turayh haberleri ve nisbesi.
- 11- Ebî Said Mevla Fâid (Hz. Osman'ın kölesi) (Şair/Şarkıcı)
- 12- Benî Ümeyye'den Ebû Abbas Seffah'ın öldürülmesi.
- 13- Humejd b. Suver ve nisbesi. (Şair)
- 14- Fuleyh b. Ebi Avrâ ve nisbesi. (Şarkıcı)
- 15- İbn Herme (İbrahim b. Ali) ve nisbesi. (Şair)
- 16- Yunus Kâtib kıssası. (Müzik teorisyeni/Şarkıcı)
- 17- İbn. Ruheyne kıssası. (Şair)
- 18- İsmail b. Yesar ve nisbesi. (Şair)

V. CÜZ

Şerh : Abdul Emir Ali İbn Muhenna

- 1- Nâbiğatul Ca'dî. (Divan şairi)
- 2- Besûs harbi bahsi.
- 3- Huzelî bahsi. (Şarkıcı)
- 4- Ubeydullah b. Kays Rukayyat bahsi. (Şair)
- 5- Malik b. Ebî Semh bahsi. (Şarkıcı)
- 6- Nehdî ve şiiri. (Şair)
- 7- Velid b. Ukbe ve nisbesi. (Irak valisi, şair)
- 8- İbrahim Mevsilî kıssası. (Müzik bilgini, Teorisyen)
- 9- Yüz (100) seçme şiirden.
- 10- Başka bir İbrahim b. Herme haberleri. (Şair)
- 11- İshak Mevsilî kıssası. (Müzik bilgini, İbrahim Mevsili'nin oğlu, Teorisyen)

VI. CÜZ

Şerh : Abdul Emir Ali İbn Muhenna

- 1- Simmetül Kuşeyrî ve nisbesi. (Şair)
- 2- Davud b. Selm ve nisbesi. (Şair)

- 3- Dahmân ve nisbesi. (Şarkıcı)
- 4- E'şâ Hemdân (Abdurrahman b. Abdullah) ve nisbesi.
- 5- Ahmed b. Usame Hemdani (Nasbî) ve nisbesi. (Şarkıcı, tanbûri. İlk "Nasb" okuyan)
- 6- Hammad Râviye ve nisbesi. (Râvi)
- 7- Abâdîl (Abâdîl b. Atıyye) ve nisbesi. (Şarkıcı)
- 8- Merakkîş Ekber haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 9- Merakkîş Sağîr Bahsi. (Şair)
- 10- Sıyat ve nisbesi. (Şarkıcı. Müzik bilgini. İbn Cami ve İbrahim Mevsili'nin hocası)
- 11- Nubiye ve nisbesi. (Şair)
- 12- Süleym b. Sellam kıssası. (Şarkıcı)
- 13- Muhammed b. Abbâd kıssası. (II.Tabaka, büyük şarkıcı)
- 14- Yahya Mekkî ve nisbesi. (Şarkıcı. İrticalen şarkı söyler)
- 15- Numeyrî ve nisbesi (Gazel şairi)
- 16- Vaddahul Yemen. (Şair)
- 17- Beşşar b. Burd (Aslen Toharistan Yabğuluğundan. Türk asıllı Şair. Şarkı sözleri var.)
- 18- Ehûs (Şair) ile Ümmü Ca'fer beraberliği.
- 19- Ebî Zueyb (Huveylid b. Halid) ve nisbesi. (Şair)
- 20- Hakemul Vâdî ve nisbesi. (Şarkıcı. Def çalar, irticalen şarkı söyler.)
- 21- İbn Câmi (İsmail b. Câmi) ve nisbesi. (Müzik bilgini, Teorisyen)
- 22- Ebû Süfyan ve nisbesi. (İlk Emevi Halifesi Muaviye'nin babası)
- 23- Sevik gazvesi kıssası.

VII. CÜZ

Şerh : Abdul Emir Ali İbn Muhenna

- 1- Velid b. Yezid ve nisbesi. (Emevi halifesi)
- 2- Ömerul Vâdî ve nisbesi. (Şarkıcı, çalgıcı)
- 3- Ebî Kâmil (Ğuzeyyil) kıssası. (Şarkıcı)

- 4- Yezid b. Dabbe ve nisbesi.
- 5- İsmail b. Hirbiz kıssası. (Şarkıcı)
- 6- Nabiğa benî Şeyban (Abdullah b. Muharık) ve nisbesi. (Bedevî şair)
- 7- Ebî Dehbel ve nisbesi. (Şair)
- 8- Hüseyin b. Dahhak ve nisbesi. (Şair)
- 9- Ebî Zekkâr A'ma ve haberleri. (Şarkıcı)
- 10- Seyyid Himyerî ve haberleri. (Şair)
- 11- Abdullah b. Alkame ve Habîşe haberleri. (Hadis râvisi)
- 12- Müteyyim Hişâmî bahsi ve bazı haberleri. (Şarkıcı.)

VIII. CÜZ

Şerh : Semir Yusuf Cabir

- 1- Cerir b. Atıyye haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 2- Cemil b. Abdullah haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 3- Yezid b. Taşrıyye b. Sımme nisbesi ve haberleri. (Şair)
- 4- Cemile ve haberleri. (Kadın şarkıcı)
- 5- Antera b. Şeddad haberleri ve nisbesi. (Şair. Şarkı sözü yazarı.)
- 6- Abdu Kays b. Hıfâf Burcumî bahsi. (Şair)
- 7- Ebû Dulef ve nisbesi. (Şair)
- 8- Said b. Abdurrahman haberleri. (Şair)
- 9- Burdân haberleri. (Şarkıcı. İzzetül Meyla, Ma'bed ve Cemile'den ders aldı.)
- 10- Ahtel (Ğıyas b. Ğavs) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 11- Sâib Hâsir bahsi ve nisbesi. (İranlı azadlı köle. Şarkıcı. Sakilevvel i'ka'nın mucidi.)
(Turabi, 1997, s. 224-248) Abdullah b. Cud'ân ve İbn Cud'ân haberleri. (Şarkıcı)
- 12- Sellametül Kass haberleri. (Kadın şarkıcı)
- 13- Abbas b. Ahnef ve nisbesi. (Şair)
- 14- Harise b. Bedr haberleri ve nisbesi. (Şaire) (Bu konu yayınevi tarafından eklenmiştir.)

IX. CÜZ

Şerh : Abdu'l-Emir Ali İbn Muhenna

- 1- Küseyyir (Ebû Sahr) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 2- Ubeydullah b. Abdullah b. Tahir haberleri. (Lugat ve şiir âlimi)
- 3- Musâfir ve nisbesi bahsi. (Şair)
- 4- Umâra b. Velid ve Habeş kralı Necaşi'yi etkilemesi.
- 5- Seçme üç (3) remel şarkı.
- 6- İmraul Kays haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 7- E'sâ (Meymun b. Kays) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 8- Amr b. Said b. Zeyd haberleri ve nisbesi.
- 9- Ubeydullah b. Abdullah bahsi ve nisbesi. (Fakih,edib)
- 10- Şemmah bahsi. Nisbesi ve haberi. (Şair)
- 11- Kays b. Zerih bahsi. Nisbesi ve haberleri. (Şair)
- 12- Ma'bed'in "Mudune Ma'bed" şarkısı. (Antere'nin şiiri)
- 13- Ma'bed'in "Mudune Ma'bed" şarkısı. (Küseyr'in şiiri)
- 14- Ma'bed'in "Mudune Ma'bed" şarkısı. (Haris b. Halid Mahzûmî'nin şiiri)
- 15- Haris b. Halid Mahzûmî bahsi.(Şair)
- 16- Kuteyle'de Ma'bed'in savtları.¹⁶
- 17- İbn Sureyc'in yedi (7) şarkısı.
- 18- Halifelerin çocuklarının ve onların çocuklarının şarkıları.
- 19- Ömer b. Abdülaziz haberlerinden bir bölüm. (Halife)
- 20- Eşheb b. Rumeyle haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 21- Ömer b. Abdülaziz haberlerine ekleme.
- 22- Velid b. Yezid'in şarkısı. (Halife)
- 23- Vasık'ın şarkısı. (Halife)

¹⁶ Kuteyle: E'sa'nın Şiirlerine Verilen Ad. (Bkz. "Kuteylat-Ü Ma'bed")

- 24- Muntasır'ın şarkısı. (Halife)
- 25- Mu'tez Billah'ın şarkısı. (Halife)
- 26- Adıyy b. Rika' haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 27- Mu'tez'in şarkılardaki ve şarkıcılarla olan ilişkileri hakkındaki haberleri. (Halife)
- 28- Firuzdak (Hemmam b. Galib)'ın bazı haberleri bahsi. (Şair)

X. CÜZ

Şerh : Abdu'l-Emir Ali İbn Muhenna

- 1- Dureyd b. Sımme kıssası. (Şair. İslâmı öğrendi fakat müslüman olmadı.) (Isfahani, 2008)
- 2- Mu'tezid ve sanatı, şarkıları. (Abbasi halifesi)
- 3- İbrahim b. Abbas ve nisbesi. (Şair)
- 4- Halifelerin çocuklarının (erkek/kız) sanat yönü. (Sanatkar çocuklar)
- 5- Mervan b. Ebi Hafsa haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 6- İbrahim Mehdî'nin bazı haberleri. (Halife)
- 7- Ebî Necm Râciz haberleri ve nisbesi. (Recez¹⁷ şairi. Birinci tabakadan)
- 8- Uleyye binti Mehdi haberleri ve nisbesi. (Şaire. Kadın şarkıcı)
- 9- Ebû İsa b. Reşid haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 10- Abdullah b. Muhammed haberleri ve nisbesi. (Gazel şairi)
- 11- Ali b. Cehm haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 12- Ebû Dulâme haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 13- Abdullah b. Mu'tez haberleri. (Halife)
- 14- Zuheyr ibn Selmâ nisbesi ve haberleri. (Şair)
- 15- Merrar b. Said haberi ve nisbesi. (Şair)

XI. CÜZ

¹⁷Recez : Bir Aruz Kalıbı. (Bkz. Tdv, <https://İslamansiklopedisi.Org.Tr/>)

Şerh : Semir Yusuf Cabir

- 1- Nabiğa (Ziyad b. Muaviye) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 2- Haris b. Hillize haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 3- Cerir ve Ehtal'in ortak noktaları ve sebebi. (Şair)
- 4- Evs b. Hacer bahsi ve aberlerinden bir şey. (Cahiliye dönemi şairi)
- 5- Verkâ b. Zuheyr haberi ve nisbesi. (Şair)
- 6- Zuheyr b. Cezime'nin öldürülmesi.
- 7- Cafer b. Kilab'ın öldürülmesi. (Şair)
- 8- Hâris b. Zalim ve Amr b. Itnâbe haberi. (Hicaz meliki)
- 9- Rahrahan ve öldürüldüğü gün.
- 10- Cebele halkının günü.
- 11- Tasam emiri Amik'in öldürülmesi.
- 12- Amr b. Ebi Rebia ve sahibi Azrî
- 13- Ayşe binti Talha b. Ubeydullah haberleri ve nisbesi.(Hz. Ebubekir'in kızı Ümmügülsüm'ün kızı)
- 14- Amr b. Şe's haberleri v nisbesi (Şair)
- 15- Leyla binti Abdullah (Farisi şair) nisbesi ve ibn Humeyyir'in haberi ve öldürülmesi.
- 16- Ukayşır (Muğire b. Abdullah) ve haberleri bahsi. (Şair)
- 17- İbnül Ğarize haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 18- Ebî Nadîr (Ömer b. Abdülmelik) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 19- Ablî (Abdullah b. Ömer) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 20- Ebû Cilde b. Ubeyd haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 21- Alluviye (veya) Alluveyh (Ali b. Abdullah b. Seyf) haberleri ve nisbesi. (Şarkıcı, edib, sazende, şair. Ataları SUĞD (veya SAĞAD)¹⁸'dan göç etti. Türk)
- 22- İsmail b. Ammar haberleri ve nisbesi. (Şair)

¹⁸ Suğd: Buhara Ve Semerkand Arasında Bir Nahiye. (Bkz.Isfahani, 2008, C. 11, s. 334)

XII. CÜZ

Şerh : Abdul Emir Ali İbn Muhenna

- 1- E'şâ ve Benî Abdülmedan haberleri. (Cahiliye dönemi birinci tabaka şairlerden. İslamla tanıştı ama Müslüman olmadı.) (Isfahani, 2008, C. 12, s. 5)
- 2- Abdullah b. Haşrec haberleri. (Şair)
- 3- Tırimmah b. Hakim (Lakabı, "Tarrah") haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 4- Beyhes b. Suheyb haberleri ve nisbesi. (Farisi Şair)
- 5- Muhammed b. Hâris b. Bushunnar haberleri. (Muğanni)
- 6- Ma'n b. Evs haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 7- Hüseyin b. Abdullah haberleri. (Şair)
- 8- Fedâle b. Şerik haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 9- Mervan Asğar haberleri. (Şair)
- 10- İbrahim b. Seyabe haberleri ve nisbesi.
- 11- Velid b. Tarîf'in öldürülmesi.
- 12- Abdullah b. Tâhir'in bazı haberleri.
- 13- Hermele b. Munzir (Ebî Zübeyd) haberleri ve nisbesi. (Hristiyan siyer âlimi)
- 14- Muhammed b. Ümeyye (Şair) ve kardeşi Ali b. Ümeyye haberleri.
- 15- Mütevekkil b. Abdulah. Hayatı, nisbesi ve haberleri. (Şair)
- 16- Efvel Evdî. Nisbesi ve haberleri. (Şair)
- 17- Küseyr ve Handâkul Esedî ve O'nun için söylenen şiir. (Şair)
- 18- Manzur b. Zeban haberleri.
- 19- Cuhhaf b. Hakîm haberi ve "Yevmu'l-Beşer" kıssası.
- 20- Şair Hâbil'in öldürülmesi ve I. Köpekler günü. (Yevmul Kilâb)
- 21- Abdullah b. Muaviye. Nisbesi ve haberi.
- 22- Ebî Vecze (Yezid b. Ubeyd) haberleri ve nisbesi.
- 23- Akîl b. Ullefe haberleri. (Şair)

- 24- Şebib b. Bersae haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 25- Dukâk haberleri. (Kadın şarkıcı)
- 26- Yezid b. Hakem haberleri ve nesebi. (Şair)
- 27- Ebil Esved Duelf haberleri ve nisbesi. (Fakih-Muhaddis)
- 28- Ebî Nefîs (Huyey b. Yahya b. Ya'lâ b. Munye) haberleri ve nisbesi.
- 29- Suveyd b. Kûra' haberleri ve nisbesi. (Şair)

XIII. CÜZ

Şerh : Dr. Yusuf Ali Tavil

- 1- Ebî Tahaman Kayni haberleri. (Şair)
- 2- Esved b. Yu'fer haberleri. (Şair)
- 3- Ertâd b. Züfer haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 4- Cafer b. Ulbe haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 5- Uceyr b. Abdullah Selûlî haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 6- Huzeyme b. Nehd haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 7- Muğire b. Habnaî haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 8- Suveyd b. Ebi Kahil haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 9- Attabî (Gülsüm b. Amr) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 10- Ubeyrid b. Muazzer haberleri ve nisbesi. (Bedevi şair)
- 11- Mansur b. Zebrikan Nemirî haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 12- Abdullah b. Haccac haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 13- Nâhız b. Sûme haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 14- Muhabbel (Rabi' b. Rabîa) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 15- Gaylan b. Seleme haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 16- Hâcız b. Avf haberleri ve nisbesi. (Cahiliye dönemi şairi)
- 17- Haris b. Tufeyl haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 18- Abdussamed b. Muazzel haberleri ve nisbesi. (Şair)

- 19- Abdurrahman b Hakem haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 20- Müs'ade b. Bahteri haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 21- Mutı' b. İyas Kenani haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 22- Muhammed b. Kunase kaberleri ve nisbesi. (Şair)
- 23- Kalemüs Salihyye haberleri. (Kadın şarkıcı)
- 24- Şemerdel b. Şerik haberleri ve nisbesi. (Şair)

XIV. CÜZ

Şerh : Semir Yusuf Cabir

- 1- Hüseyin b. Humam haberleri ve nisbesi.
- 2- Muhammd b. Yesir Riyaşi haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 3- Dîkul Cin (Abdüselam b. Nağbân) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 4- Kays b. Âsım haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 5- Muhammed b. Hâzım haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 6- İbn Kassar (Süleyman b. Ali) haberleri ve nisbesi. (Tanburi)
- 7- Ma'bed Yaktînî haberleri. (Şarkıcı)
- 8- İbn Ebî Zevaid (Süleyman b. Yahya) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 9- Ebil Esed (İsa b. Hüseyin Verrak) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 10- Kays b. Hudadiye haberleri ve nisbesi. (Cahiliye dönemi şairlerinden)
- 11- İbn Kunbur (Hakem b. Muhammed b. Kunbur) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 12- Esved (b. Umare) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 13- Ali b. Halil haberleri. (Şarkıcı)
- 14- Muhammed b. Amr Zeff haberleri. (Şarkıcı)
- 15- Ebî Şibel (Âsım b. Vehb) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 16- As'as Esved haberleri. (Şarkıcı)
- 17- Abdullah b. Zübeyr haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 18- Sabit b. Ka'b (Kutne) haberleri. (Şair)

- 19- Ka'b el-Eskarî haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 20- Abbas b. Merdas haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 21- Hammad b. Yahya (Acrid) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 22- Hureys b. Annab haberleri ve nisbesi. (Şair)

XV. CÜZ

Şerh : Dr.Yusuf Ali Tavil

- 1- Cafer b. Zübeyr haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 2- Mudâd b. Amr haberi bahsi. (Cahiliye dönemi Arap meliklerinden)
- 3- Basbas (İbn Nefis'in cariyesi) ve haberleri. (Birinci tabaka şarkıcılardan)
- 4- Uhayhat b. Culah haberleri. (Cahiliye dönemi şairi)
- 5- Selamet Zerkai ve Muhammed b. Eş'as haberleri.
- 6- Adıyy b. Nevfel haberi ve nisbesi. (Cahiliye dönemi şairi)
- 7- Hansâî binti Amr haberi ve kardeşleri Sahr ve Muaviye'nin öldürülmesi. (Şaire)
- 8- Abdurrahman b. Hasan ile Abdurrahman b. Hakem'in ayrılışı ve sebebi.
- 9- Habbabe (Yezid b. Abdülmelik'in cariyesi) haberleri. (Şaire)
- 10- Ebî Tufeyl (Amir b. Vâsile) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 11- Hasan b. Sabit (Hz.Muhammed'in şairi) ve Cebele b. Eyhem (Son Gassani meliki) haberleri.
- 12- Budeyh haberi. (Şarkıcı)
- 13- Ziba'rî (Abdullah b. Ziba'rî) haberleri ve bir gazvesi. (Şair)
- 14- İbn İshak bahsine ekleme.
- 15- Amr b. Ma'dikerb haberleri ve nisbesi. (Yemen'li cahiliye dönemi şairi)
- 16- Kuss b. Sâide haberi ve nisbesi. (Şair)
- 17- Haşim b. Süleyman ve bazı haberleri. (Şarkıcı)
- 18- Ali b. Edîm (Udeym) bahsi ve haberi. (Edib, şair)
- 19- Amr b. Bâne bahsi. (Şarkıcı, İshak Mevsili'nin öğrencisi)

- 20- Adem b. Abdülaziz bahsi ve haberleri. (Şair)
- 21- Mütemmim b. Nevire haberleri ve Malik'in öldürülme haberi. (Şair)
- 22- Huzeyn (Veya "Hazin") (Amr b. Ubeyd) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 23- Tufeyl Ğanevî haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 24- Muhammed b. Hamza b. Nusayr Vasîf haberleri ve nisbesi. (Şarkıcı)
- 25- Lebid b. Rebia haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 26- Ziyad b. Süleyman Acem haberleri ve nisbesi. (Aslen Isfahan'lı. Şair)

XVI. CÜZ

Şerh : Abdül Emir Ali İbn Muhenna

- 1- Şariye ve haberleri. (Kadın şarkıcı)
- 2- Hüseyin b. Mutayr haberleri ve nisbesi. (Recez¹⁹ ve kaside şairi)
- 3- Numan b. Beşir haberleri ve nisbesi. (Hadis râvisi ve şair)
- 4- Rebîa b. Mukeddem'in öldürülmesi.
- 5- Muğire b. Şu'be haberleri ve nisbesi. (Hz.Ömer dönemi Basra valisi. Hadis râvisi)
- 6- Muhammed b. Beşir Hârici haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 7- Sudeyf b. Meymun haberleri bahsi. (Şair)
- 8- Hüseyin b. Ali haberleri ve nisbesi. (Hz.Muhammed'in torunu)
- 9- Sukeyne binti Hüseyin haberleri bahsine dönüş (ekleme). (Hz.Hüseyin'in kızı. Şaire)
- 10- Fadl b. Abbas Lehebi haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 11- Muhacir b. Halid b. Velid haberleri ve nisbesi.
- 12- Hamza b. Bîd Hanefi haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 13- Ka'b b. Malik Ensari haberleri ve nisbesi. (Ashab'dan sayılı şairlerden)
- 14- İsa b. Musa haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 15- Rukaşi (Fadl b. Abdusamet) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 16- İbn Durrac Tufeyli haberleri.

¹⁹ Recez: Bir aruz kalıbı. (Bkz. TDV, C.34, s. 509)

- 17- Rabiâtü'r Rakki haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 18- İbn Ubeydullah b. Abbas b. Abdülmuttalib'in öldürülmesi bahsi.
- 19- Ümmü Hakîm haberleri bahsi.
- 20- Âmir ve Alkame arasındaki düşmanlık bahsi.
- 21- Ebî Abbas A'ma (Saib b. Ferruh) haberleri. (Şair)
- 22- Ebi Hayyetü'n-Numeyri (Heysem b. Rebi') haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 23- Ahmet b. Yahya Mekki haberleri. (Şarkıcı)
- 24- Cerir b. Atıye'nin gazelinden. (Şair)
- 25- Naile binti Ferâfisa haberleri ve nisbesi.
- 26- Abdi Yeğûs ve nisbesi. (Şair)
- 27- Zâtül Hâl haberleri. (Şair-Şarkıcı)
- 28- Hucer b. Amr ve nisbesi, bu şiiri söyleyiş nedeni. (şair)
- 29- Muhammed b. Salih Aluviye haberleri ve nisbesi. (Şarkıcı)
- 30- Ebî Divad İyâdî haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 31- Ebî Temam (Habib b. Evs) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 32- Ebû Şeys (Muhammed b. Rezin) haberleri ve nisbesi. (Şair)

XVII. CÜZ

Şerh : Abdül Emir Ali İbn Muhenna

- 1- Kümeyte b. Zeyd haberi ve nisbesi. (Şair)
- 2- İbn Süreyc haberi ve Sükeyne binti Hüseyin (Şaire) ile beraberliği.
- 3- Lebid b. Rebia (Kardeşinin mersiyesinde)²⁰
- 4- Abbas b. Ahnef ve cariye Fevz bahsi. (Şair)
- 5- Bezl ve haberleri bahsi. (Medineli şarkıcı. Cariye)
- 6- Ka'b b. Zuheyr haberleri. (Şair)
- 7- İbn Dumeyne (Abdullah b. Ubeydullah) haberleri ve nisbesi. (Şair)

²⁰ "Lebid" Hakkında Geniş Bilgi İçin Bkz. Isfahani, 2008, C. 15, s. 350

- 8- Mukannaul Kindî (Muhammed b. Zafer) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 9- İshak (Mevsili) ve Ali b. Hişam haberi.
- 10- Ebi Kays b. Eslet haberleri ve nisbesi.(Cahiliye dönemi şairlerinden)
- 11- Hucr b. Adıyy'in öldürülmesi haberi.
- 12- Ömer b. Ebi Rebia haberleri. (Şair)
- 13- Azzetül Meylâ haberleri. (Hicaz bölgesinden. Kadın şarkıcı)
- 14- Rebia b. Ziyad bahsi ve bazı haberleri.
- 15- Dâhıs'ın savaşı ve balıkları.
- 16- Yezid b. Muaviye haberi. (II. Emevi halifesi)
- 17- Şureyh b. Hâris bahsi. (Kûfe kadısı)
- 18- Zeynep binti Hudayr ve Şurayh ile evlenmesi.
- 19- Hatîfe (Hutey'e) ve Said b. As beraberliği.
- 20- Malik b. Esmâ b. Harice haberleri ve nisbesi. (Gazel şairi)
- 21- Urve b. Zübeyr haberlerinden. (Medineli altı (6) fakihden biri. Din bilgini)
- 22- Zeydül Hayl (Zeyd b. Mühelhel) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 23- İbn Kays Rakıyyat haberi. (Şair)
- 24- Find (Ebû Zeyd) haberleri bahsi.
- 25- Nubeyh b. Haccac haberleri ve nisbesi. (Kureyşli Şair)
- 26- Ümeyye b. Ebi's Sallet'in nisbesi ve şiiri. (Eski cahiliye dönemi şairlerinden)
- 27- Zeyd b. Harise'nin seriyyesi bahsi. (Hz.muhammed'in azadlı kölesi)
- 28- Ebî Ata Sindî (Eflah b. Yesar) bahsi. (Şair)
- 29- Halid b. Yezid ve remeli.
- 30- Ehûs (Abdullah b. Muhamed b. Abdullah b. Asım) haberi. (Şair)
- 31- Abdurrahman b. Ebî Bekir ve haberi.
- 32- Hâtım Tayyî haberleri ve nisbesi.

XVIII. CÜZ

Şerh : Abdül Emir Ali İbn Muhenna

- 1- Zül Rumme (Gaylan b. Ukbe) bahsi. (Şair)
- 2- Zübeyr b. Avvam'ın öldürülmesi.
- 3- Hufaf b. Umeyr haberleri ve nisbesi. (Cahiliye dönemi şairlerinden)
- 4- Cebha (Yezid b. Ubeyd) haberleri ve nisbesi. (Bedevi şair)
- 5- Vâlibe b. Hubab haberleri. (Şair)
- 6- İmran b. Hittan haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 7- Umâra b. Velid haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 8- Ezbat b. Kuray' haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 9- E'aşâ (Abdullah b. Hârice) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 10- Amr b. Kamîe haberleri ve nisbesi. (Cahiliye dönemi şairi)
- 11- Muemmel b. Cemil haberleri. (Şarkıcı)
- 12- Musavir b. Sevvar haberleri ve nisbesi. (Hadis râvisi)
- 13- Said b. Hamid haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 14- Muhammed b. Münazir haberleri ve nisbesi. (Önde gelen şairlerden)
- 15- Eşca' b. Amr haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 16- İbn Müferriğ (Yezid b. Rebia b. Müferriğ) haberleri ve nisbesi.(Gazel şairi)
- 17- Zübeyr b. Dehman haberleri. (Saz sanatçısı, şarkıcı)
- 18- Umânî (Muhammed b. Zueyb) Nesebi ve haberi. (Ummanlı recez şairi)
- 19- Urve b.Üzeyne haberleri ve nisbesi. (Önde gelen gazel şairi)
- 20- Muharık b. Yahya haberleri. (Şarkıcı ve saz sanatçısı)

XIX. CÜZ

Şerh : Abdül Emir Ali Muhenna

- 1- Ebû Mihcen (Abdullah b. Habib) ve nisbesi. (Şair)
- 2- Zuheyir b. Cenâb haberleri ve nisbesi. (Cahiliye dönemi şairi)

- 3- Müslim b. Velid haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 4- Muhammed b. Vehb haberleri. (Şair)
- 5- Muzâhim b. Amr haberleri ve nisbesi. (Bedevî şair)
- 6- Bekir b. Nattah haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 7- Mus'ab b. Zübeyr 'in öldürülmesi. (Irak valisi)
- 8- Eş'ab b. Cubeyr haberleri bahsi. (Mizah ustası, komedyen, şarkıcı) (Altınay, 2005, s. 74)
- 9- Uveyf b. Muaviye haberleri ve nisbesi. (Kûfe'li şair)
- 10- Abdullah b. Cahş haberleri.
- 11- Bazı Arciyy (Abdullah b. Ömer .b. Amr) haberleri.
- 12- Abdullah b. Abbas Rebii haberleri. (Şarkıcı ve şair)
- 13- Selm Hâsir (Selm b. Amr) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 14- Ebî Sadaka (Miskin b. Sadaka) haberleri. (Hicaz şarkıcılarından)
- 15- Şaire Fadl haberleri. (Şaire)

XX. CÜZ

Şerh : Abdül Emir Ali İbn Muhenna

- 1- İbnül Hıyat (Abdullah b. Muhammed) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 2- Ali b. Cebele haberleri. (Şair. Doğuştan kör)
- 3- Teymî (Abdullah b. Eyüp) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 4- Ebî Nuvas haberleri ve Cinan Hâsa (Cariye) bahsi. (Şair)
- 5- İbn Ebî Uyeyne (Ebû Minhal) haberleri ve nisbesi.
- 6- Di'bel b. Ali haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 7- Cuayferan b. Ali haberleri ve nisbesi. (Şair, edib)
- 8- Seriy b. Abdurrahman haberleri ve nisbesi. (Medine'li şair)
- 9- Müsekkin (Rabia b. Âmir) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 10- Ebî Muhammed Yahya haberleri ve nisbesi. (Şiir râvisi. Lugat bilgini)

- 11- Çocuk şiirleri ve Ebî Muhammed Yezidî'nin torunu.
- 12- İbrahim b. Ebî Muhammed haberleri. (Edib ve Şair)
- 13- Ebû Cafer ve Muhammed Yezidî'nin çocuklarının şiirlerini şarkı yapanlar.
- 14- Mahbel Kaysî haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 15- Halid b. Yezid haberleri. (Aslen Horasan'lı. Şair)
- 16- Mesdûd (Ebû Ali Hasan) haberleri. (Şarkıcı)
- 17- Selme b. İyaş haberleri. (Basra'lı şair)
- 18- Ümmü Cafer Zübeyde haberleri. (Harun Reşid'in amcasının kızı ve eşi)
- 19- Eymen b. Huraym haberleri.
- 20- Hacye b. Mudrib haberleri.
- 21- İshak (Mevsili) ve çocuğu Ziyad haberi.
- 22- Habbâbe (Yezid'in cariyesi. Şarkıcı) ve İbn Aişe haberi.
- 23- Ebil Hindî (Galib b. Abdü'l-Kuddüs) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 24- Said b. Vehb haberleri. (Şair)
- 25- Ru'be b. Accac. (Bedevi. Recez şairi)
- 26- Ebî Kennat (Amr b. Osman b. Ebi Kennat) haberleri. (Mekke'li şarkıcı)
- 27- Esmâ b. Harice ve kızı Hind.
- 28- Süleyk b. Amr haberleri ve nisbesi.
- 29- Ebû Nuheyle haberleri ve nisbesi. (Kaside ve recez şairi)

XXI. CÜZ

Şerh : Semir Yusuf CABİR

- 1- Munahhal b. Amr haberleri ve nisbesi. (Cahiliye dönemi şairi)
- 2- Ümeyye b. Esker haberleri ve nisbesi. (Cahiliye ve İslam dönemi şairi)
- 3- Abde b. Tabib (Yezid b. Amr) haberleri ve nisbesi. (Tabib. Yenilikçi, usta şair)
- 4- Ağleb (b. Cuşem) haberleri ve nisbesi. (Şair. Recez'i ilk kullananlardan)
- 5- Buhturî (Velid b. Ubeydullah) haberleri ve nisbesi. (Şair)

- 6- Arîb haberlerinden bir parça. (Muhannes Şarkıcı. Şaire)
- 7- Muakkil b. İsa bahsi. (Şarkıcı ve Şair)
- 8- Ahves (Abdullah b. Muhammed)'in bazı haberleri. (Kaside şairi)
- 9- Abdullah b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebi Talib haberleri, nisbesi ve şiiri.
- 10- Te'bet Şerâ (Sabit b. Cabir) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 11- Amr b. Berrak. (Şair)
- 12- Şenferî (Amr b. Malik) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 13- Halil b. Amr haberleri ve nisbesi.
- 14- Alkame b. Abede haberleri ve nisbesi. (Divan sahibi, Cahiliye devri I. Tabaka şairlerinden.)
- 15- Ebû Huraş (Huveylid b. Murre) haberleri bahsi. (Şair)
- 16- Abdurrahman b. Musaffî b. Dâre haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 17- Mesud b. Hareşe haberleri. (Şair)
- 18- Bahr b. Alâî haberleri.
- 19- Hudbe b. Haşrem haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 20- Firuzdak (Hemmam b. Galib) ve nisbesi. (Şair)

XXII. CÜZ

Şerh : Semir Yusuf CABİR

- 1- Halid b. Abdullah haberleri ve nisbesi.
- 2- Sahr b. Ca'd haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 3- Ebî Hafs Şatrancî haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 4- Ficar ve Ukaz savaşları ve Ümeyye binti Abdi Şems.
- 5- Malik b. Samsâme haberleri ve nisbesi. (Bedevi şair)
- 6- Ubeyd b. Ebras haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 7- Rebîa b. Makrum haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 8- Evs b. Zebbî haberleri. (Yahudi kâhin)

- 9- Samuel b. Ureyd haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 10- Saiye b. Ureyz b. Adiya. (Samuel'in kardeşi. Şair)
- 11- Rabia b. Ebî Hakik haberleri. (Kâhin)
- 12- Ka'b b. Eşref ve öldürülmesi bahsi. (Annesi Beni Nadir kabilesinden, yahudi şair)
- 13- Beyhes b. Suheyb haberleri ve nisbesi. (şair)
- 14- Kumeyte b. Ma'ruf haberleri ve nisbesi. (Bedevi şair)
- 15- Yu'lal Ahval b. Müslim haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 16- Cevvaş b. Kutbetel Uzeriy haberi ve nisbesi. (Şair)
- 17- Ebû İshak İbrahim b. Mudebbir haberleri. (Şair)
- 18- Mağaralar ve Savaşlar bahsi.
- 19- Mahbûbe ve haberleri. (Şaire)
- 20- Ubeyde. (Tanburi. Kadın şarkıcı)
- 21- Ahmed b. Sadaka haberleri. (Babası hicaz bölgesi şarkıcılarından. Önde gelen Tanburi. Şarkıcı)
- 22- Hâris b. Va'le haberleri. (Şair)
- 23- Ali b. Abdullah b. Cafer haberleri ve nisbesi. (Hicaz bölgesi şairlerinden)
- 24- Uteybe b. Mirdas haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 25- Abdullah b. Aclan haberleri. (Cahiliye dönemi şairi)
- 26- Muemmel b. Umeyl haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 27- Ebî Malik Nadr haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 28- Ebû Duhman Ğılâbî haberleri. (Şair)
- 29- Ebû Huzâbe (Velid b. Hanife) haberleri ve nisbesi. (Bedevi şair)
- 30- Zuheyr Sebek (Zuheyr b. Urve) haberleri ve nisbesi. (Cahiliye dönemi şairi)
- 31- Nemir b. Tevleb haberleri ve nisbesi. (İslam ve cahiliye dönemleri şairi)
- 32- Malik b. Rayb haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 33- Abd Benî Hashas haberleri. (Şair)

- 34- Mütemmim Abdî ve Cuveyriye. (Şaire)
- 35- Hasan b. Tubba' haberleri. (Şair)
- 36- Murre b. Mahkân haberleri. (Şair)
- 37- Udeyl b. Ferah haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 38- Sahrul Ğay (Sahr b. Abdullah Haysemî) haberleri ve nisbesi.
- 39- Amr zil-Kelb haberleri ve nisbesi.
- 40- Lukayt (Lakîyt) b. Ya'mer. Nisbesi ve şiirde söyledikleri. (Cahiliye dönemi şairi)

XXIII. CÜZ

Şerh : Semir Yusuf CABİR

- 1- Nusayb Asğar haberleri. (Şair)
- 2- Ebî Şuraa (Sevvar b. Ebî Şuraa) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 3- İbnul Bevvab haberleri. (Buhara'lı şair)
- 4- Muhammed b. Abdülmelik Ziyat haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 5- Ebî Haşişe (Muhammed b. Ümeyye) haberleri. (Tanbur sanatçısı ve şarkıcı)
- 6- İnân haberleri. (Cariye. Şaire)
- 7- Hasan b. Vehb haberleri. (Şair, edib, katib)
- 8- Ahmed b. Yusuf haberleri. (Halife Me'mun'un mektupçusu)
- 9- Atavî (Muhammed b. Abdurrahman) haberleri. (Katib, şair)
- 10- Murre b. Abdullah haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 11- Ali b. Ümeyye haberleri. (Şair)
- 12- Ömer Meydanî haberleri. (Şarkıcı)
- 13- Süleyman b. Vehb haberleri.
- 14- Eban b. Abdülhamid haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 15- Tuveyt (Abdülmelik b. Abdülaziz Selvelî) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 16- Muhammed b. Hâris haberleri. (Mi'zefe²¹ sanatçısı. Şarkıcı)

²¹Mi'zefe : Ud Ve Tanbur Gibi Bir Müzik Aleti.(Bkz. Isfahani, 2008, C. 23, s. 186)

- 17- Mânî el-Musûs (Muhammed b. Kasım) haberleri. (Gazel şairi)
- 18- Bekir b. Harice haberleri. (Şair)
- 19- İsmail b. Ma'mer (Karâtîsiyy) haberleri. (Şiir derlemecisi)
- 20- Ebi'l-Ibr (Ebû Abbas Muhammed b. Ahmed) haberleri. (Şair)
- 21- Mervan b. Ebî Hafsa Esğar haberleri. (Şair)
- 22- Yusuf b. Haccac haberleri ve nisbesi. (Irak valisi Haccac b. Yusuf'un oğlu. Muhaddis)
- 23- Abdullah b. Yahya ve öldürülmesi. (Müctehid²². Âbid²³)

XXIV. CÜZ

Şerh : Abdül Emir Ali Muhenna

Semir Yusuf CABİR

- 1- Abdullah b. Ebî Alâî haberi. (Şarkıcı)
- 2- Ümeyye b. Ebî Âiz haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 3- Abdullah b. Ebî Muakkil haberleri ve nisbesi. (Hicaz bölgesi şairlerinden)
- 4- Kutâmî (Umeyr b. Şuyeym) haberleri ve nisbesi. (Hristiyan. Şair)
- 5- Zîkar vak'ası²⁴ (Savaşı) ve övüldüğü şiir.
- 6- Kuhayf b. Humeyyir haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 7- Find Zimmanî haberleri ve nisbesi.
- 8- Abdullah b. Dahman haberleri ve nisbesi. (Şarkıcı)
- 9- Mutenehhil (Malik b. Uveymir) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 10- Ebî Sahr Hezlî (Abdullah b. Selm Sehmî) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 11- Yahya b. Talib haberleri. (Şair)
- 12- Urve b. Hızam haberleri. (Şair)
- 13- Kattâl (Abdullah b. Mudarrîhî) haberleri ve nisbesi.
- 14- Ebul İyâl b. Ebî Antere haberleri ve nisbesi. (Şair)

²²Müctehid : Kur'an Ve Hadis'den Hüküm Çıkaran Bilgin Kişi. (Bkz. Develioğlu, 1962)

²³Âbid : Çokça İbadet Eden. (Bkz. Develioğlu, 1962)

²⁴Zîkar Savaşı : Arap Kabileleri İle Sâsânîler Arasında Yapılan Savaş. (Bkz.Tdv, 2013)

- 15- Râî (ubeyd b. Hüseyin) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 16- Ammar zî Kibar haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 17- Abdullah b. Mus'ab haberleri ve nisbesi. (Hatib. Şair)
- 18- Umâra (İbn Akîl b. Bilal) haberleri ve nisbesi. (Şair)
- 19- Mutelmis (Cerir b. Abdülmesih) haberleri ve nisbesi. (Şair)

4.1.7. Araştırmaya Esas Alınan Kitabul Eġanî'nin Ekleri

XXV. CÜZ

“Ebî Nüvas Haberleri”

(Ebil Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükrem İbn. Manzur)

XXVI. CÜZ

Genel Fihrist

- 1- Müzik terimleri ve müzik aletleri.
- 2- Muġannilerin (Erkek şarkıcıların) isimleri.
- 3- Muġanniyelerin (Kadın şarkıcıların) isimleri.
- 4- Önemli şahsiyetler (Erkek)
- 5- Önemli şahsiyetler (Kadın)

XXVII. CÜZ

Fihristler

- 1- Kafiyeler fihristi.
- 2- Beyitler fihristi.
- 3- Ümmetler, guruplar, kabileler ve şubeler fihristi.
- 4- Yer, ülke ve memleketler fihristi.
- 5- Arapların özel ve milli günleri fihristi.
- 6- Arap atasözleri fihristi.
- 7- Kitaplar fihristi.
- 8- Kur'an ayetleri fihristi.

9- Peygamber hadisleri fihristi.

10- Konu başlıkları fihristi.(Alfabetik)

5. KİTABUL EĞANİ'DE GEÇEN MÜZİK TERİMLERİ

Eserde geçen terimler, aşağıda “Sistemik Müzikoloji” metodunun bir gereği olarak alfabetik sırayla verilmiştir. Açıklamalar konusunda sözlükler ve araştırmacıların yaptığı çalışmalardan yararlanılmıştır.

Bam

Bu terim Eğani’de dört (4) yerde geçmektedir. (C. 5, s. 364,408, C. 11, s. 339, C. 13, s. 202) Aslı farsça bir kelimedir. Eğani’nin arapça metninde “BE” (Üstün) ve ”MİM” (Cezimli) şekilde yazılmıştır. İsfahani, Eğani’de, Abbasiler dönemi şairlerinden “Nahız b. SUVME (Ö. 835)’ye ayırdığı bölümde naklettiği bir konuşmada, ud’daki tellerin en üstündeki telin “BAM” teli olduğu bilgisini nakletmiştir (İsfahani, 2008, C. 13, s. 202). İbn Muhenna da, dipnot bilgisi olarak, “Bam’ın telli çalgılarda en kalın ses veren tel” olduğunu söylemiştir (İsfahani, 2008, C. 5, s. 364). Develioğlu (Ö. 1985), “Çatı, dam, kubbe” anlamlarının yanı sıra, “Sakalın dudağa bitiştiği yerdeki kalın tellere de “Bam teli” dendiğini” belirtmiştir (Develioğlu, 1962, s. 86). Öztuna (Ö. 2012)’ya göre, ud ve tanbur gibi sazlarda bulunan en kalın teldir (Öztuna, 1969, C. 1, s. 97). Faruki (Ö. 1986)’ye göre, İsfahani’nin yaşadığı dönemlerde müzik aleti olarak kullanılan UD veya diğer adıyla LUTE’nin en düşük ses veren telidir (Faruqi, 1981, s. 29). Turabi, “Kalınlıkları ve boyları birbirine eşit dört kat bağırıktan burmak suretiyle yapılır ve siyah renktedir.” şeklinde tanımlamıştır (Turabi, 1996, s. 70). Hemen her türlü telli müzik çalgısının en kalın ses veren teline bu ad verilmiştir.

Basît

Eğani’de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 5, s. 441) Anlamı hakkında herhangi bir açıklama yoktur. Ancak, bir başka yerde (C. 15, s. 165) “Basit Remel bil Vusta” diye bir aruz, ika ve parmak baskı pozisyonu bilgisi verilmiştir. Terimle ilgili olarak İsfahani, İshak Mevsili (Ö.850)’nin çok meşhur olmayan bir şairin şiirine yaptığı besteden bahisle, bu şarkıyı eleştiren ve hafife alanlara Abbasi halifesi Vâsık billah (Salt. 842-847), (Ö.847)’in “*Bu şarkının birinci beyti dört kelime ! Bakın bakalım, İshak bu dört kelimedede bile sanatı terketti mi? Önce “Neşid” başladı, sona “Basit” okudu, sonra “Siyah” yaptı, “İscah” yaptı, “Tecih-u’n-Nağam” yaptı, “İhtilas” yaptı. Her şeyi bu dört kelimedede yaptı. Siz hiç böyle bir şey gördünüz mü?!*” diye sert bir tepki verdiğini nakleder (İsfahani, 2008, c. 5, s. 441).

Kindi (Ö. 866), “Risale-i fi Hubr-i Sınaati’t-Te’lif” adlı eserinde bu terimi “Basati” olarak ifade eder. O’na göre Basati, üç kompozisyon türünden biridir ve neşeyi harekete geçirici özelliği vardır (Turabi, 1996, s. 88).

MEB İslam Ansiklopedisinde “Basît” maddesinde bu terimin, arap şiirinde bir aruz ölçüsü olduğu ifade edilmiştir. “Aruz” maddesini tetkik ettiğimizde de “Basit”in arap şiirinde kullanılan 16 aruz kalıbından biri olduğu bilgisine ulaşılmıştır (MEB, 1993, C. 1, s. 626). Ünlü arap dilcisi ve aruz ilminin kurucusu olduğu kabul edilen Halil b. Ahmet (Ö. 791)’e göre Arap aruzu bahirlerinden “Birinci dairenin üçüncü bahiri” olup kalıbı, “*Müs tef i lün, Fâ i lun, Müs tef i lün, Fâ i lun*” şeklindedir (Tural, 2011, s. 81).

Müs tef i lün Fâ i lun Müs tef i lün Fâ i lun

--- --- . --- / --- . --- / --- --- . --- / --- . --- //

Şekil 5.1. Basît aruz kalıbı (Tural, 2011, s. 81)

Buradan hareketle, Vasık’ın “Basit okudu” ifadesinden şarkının sözlerinin “Basit” aruz kalıbında okunduğunu anlıyoruz.

Darb-Durrâb

“Vuruş, Vurmak,” anlamındadır. Eġani’de bir(1) yerde geçmektedir. (C. 6, s. 161) Çoġulu “Darâb veya Durûb veya Durrâb”tır. Yaylı ve nefesli olmayan vurmali ve telli müzik aletlerini çalmanın genel adıdır. Eġani’de ud çalmak için “Darbetti” yani “Vurdu” terimi kullanılmıştır. Isfahani, Eġani’de Mekkeli şarkıcı Sıyat (Abdullah b. Vehb) (Ö. 785) hakkında bilgi verirken, O’nun şarkıcılıkta, san’atkarlıkta ve müzik aleti çalmada (Darb) en eski olduğunu, İbn. Cami (Ö.808) ve İbrahim Mevsili (Ö.804)’nin hocası olduğunu ifade etmiştir (Isfahani, 2008, C. 6, s. 161). Farabi (Ö.950)’ye göre, (tabl, def vb.) vurmali müzik aletlerini çalmaya denir (Farabi, 2009, s. 74). Eġani’de de, ud çalmak için, “Darblar” yani “Vuruşlar” kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca i’ka’da usulün veya aruz kalıplarının uygulanmasında, bu kalıplarda geçen tef’ilelerin her hecesi için kullanılan vuruşa da denir (TDV, 2009, C. 3, s. 424). Tanbur ve ud gibi mızrapla çalınan müzik aletlerinin çalınmasında her bir mızrab vuruşuna da “Darb” dendiği görülmüştür. Kindi (Ö.866)’ye göre, “Vuruş, enstrüman çalmak” anlamındadır (Turabi, 2003, s. 73).

Meragi (Ö.1435)’nin ismi tesbit edilemeyen bir eserinde, “Eş zamanlı iki farklı ritmik modu kullanan bir müzik türü” olarak tanımlanmıştır (Faruqi, 1981, s. 55). Farmer (Ö.1965) ise “Ritmik bir mod” anlamında kullanmıştır (Farmer, 1945, s. 45)

Destebend / Destbend

Eġani’de bir(1) yerde zikredilmiştir. (C. 22, s. 217) Raks (dans)’da bir duruş şeklidir. Raksda, elleri birbirine tutturarak, el ele tutuşarak yapılan bir dans figürüdür (Isfahani, 2008,

C. 22, s. 217). Raksda dansçının elleriyle ritme uygun olarak (elleri birbirine vurmada) yaptığı figürlerdir.

Devr / Devir

Lugatte “Dönüş-Dönme, başlangıç yerine dönme” anlamına gelir (Güneş, 2014, s. 419). Eğani’de üç (3) yerde geçtiğini tesbit ettik. (C. 1, s. 11- C. 9, s. 74,75) Eğani’de terimin geçtiği 1. Cüz, sayfa 10’da, Halife Harun Reşid (Ö. 809)’in emriyle seçilen “En Güzel Şarkı” olan İbn. Muhriz (Ö. 757)’in, Nusayb’ın şiirine yaptığı beste ile ilgili olarak Harun Reşit, “*Bu şarkıda devir var. Yani sanat var*” diye övücü bir değerlendirmede bulunmuştur (İsfahani, 2008, C. 1, s. 11). İsfahani, Eğani’de bir başka yerde, İbn. Muhriz (Ö. 757)’in “*Âdekel Hemmu Leyletel İcâfi..*” diye başlayan şarkısı için, Arap şarkıları içinde en uzun olanının bu olduğunu, “Lahn” (İ’ka)’nın “Hafıfsakil” olduğunu belirterek, “O’nun i’ka’ında elli altı (56) devir olduğunu” söylemiştir. (İsfahani, 2008, C. 9, s. 74) Buradan anlaşıldığına göre “Devir”, İslam coğrafyası müziğinde, “**Bir İ’ka’ Kalıbının Bir Tur İcrası**” anlamına gelmektedir. Aynı tanımlama “Aruz Kalıbı” için de geçerlidir. Bununla ilgili olarak Ma’bed (Ma’bed b. Vehb, Ö. 743)’in de “*Hureyrete Veddi’hâ...*” diye başlayan elli altı (56) devirlik bir şarkısı da vardır. (İsfahani, 2008, C. 9, s. 74) Safiyyüddin Urmevi (Ö. 1294)’nin “Kitabu’l-Edvar”da belirttiği tanıma göre devir, ritmik bir modun döngüsüdür (Uygun, 1999, s. 74) (Faruqi, 1981, s. 58). Safiyyüddin de “Şerefiye Risalesi”nde zikredilen 84 melodik modun her bir döngüsüne bu adı vermiştir (Faruqi, 1981, s. 58). Farmer’a göre “Melodik bir modun döngüsü” olarak tanımlanan bu terim, XII. Yüzyıl gibi erken bir tarihte bu anlamda kullanılmıştır (Faruqi, 1981, s. 58). Hatipoğlu (2013) bir çalışmada, Türk müziğinde “Devir” sözcüğünü ilk kullanan kişinin Meragî (Ö. 1435) olduğunu belirterek, bu terim ile ifade edilmek istenen şeyin, “ i’ka’ların eserler süresince durmadan tekrarlanması ve i’ka’nın ilk darbına dönülerek tekrar vurulmaya başlamasıdır.” demiştir (Hatipoğlu, 2013, s. 114).

Ermal / Remeller

Lugatte “Kumlar” anlamındadır. “Remel”in çoğulu olarak kullanılmıştır (Güneş, 2014, s. 503). Terim olarak ise, “Remel i’ka’lı şarkılar” anlamındadır. “Ermal” terimi Eğani’de iki (2) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 76, 275) Remel, Arap müziğinde bir i’ka’, şiirde de aruz kalıbıdır.²⁵ Eğani’de net bir bilgi verilmemekle beraber, “Remel” kelimesinin çoğulu olarak “Remel Şarkılar” anlamında bu terimin kullanıldığı görülmüştür. 9. Cüz’de “*Ermalüs*

²⁵ Bu Konudaki Açıklayıcı Bilgi İçin Bkz. “Eğani’de Adı Geçen Usuller”

Selâsetel Muhtâra”(Seçme üç remel şarkı), (C. 9, s. 76) olarak geçen başlıkta, “Ermal” terimi, remel kelimesinin çoğulu olarak “Remeller” “Remel şarkılar” anlamında kullanılmıştır (Isfahani, 2008, C. 9, s. 76).

Esvat-u Ma’bed

“Ma’bed b. Vehb (Ö. 743)²⁶’in savtları, bestelenmiş şarkıları” demektir. Eğani’de beş (5) yerde geçmektedir. Mated b. Vehb, Emeviler döneminin ünlü şarkıcılarından biridir (TDV, 2009, C. 27, s. 283). Ma’bed’in meşhur olmuş şarkıları için, halk tarafından birtakım isimlendirmeler kullanılmıştır (Isfahani, 2008, C. 9, s. 159). Bunlar şunlardır:

a- Mudune Ma’bed : Mudun, “Şehirler” anlamındadır. Şehirlerin kırsal bölgelere göre daha canlı ve aydınlık olmasından olsa gerektir ki, “Mated’in canlı ve parlak şarkıları” anlamında kullanılan bir halk deyimi olduğu kanaatine varılmıştır. Eğani’de on (10) yerde geçmektedir (C. 1, s. 3, C. 9, s. 159, 160, 178, 202, 207, 253, 255, 257, 275). Isfahani, Ma’bed’in altı (6) şarkısının halk arasında “Mudune Ma’bed” olarak isimlendirildiğini bildirmiştir (Isfahani, 2008, C. 9, s. 160).

b- Nahl-u Ma’bed : Eğani’de bir (1) yerde geçmektedir (C. 2, s. 272). “Ma’bed’in seçkin şakıları” demektir.

c- Kasr-u Ma’bed : “Ma’bed’in Kaleleri” demek olup, “Ma’bed’in kale gibi sağlam şarkıları” anlamındadır. Eğani’de bir (1) yerde geçmektedir (C. 2, s. 272).

d- Hasune Ma’bed : Hasun, lugatte “Korunaklı, sağlam, erişilmez” anlamlarındadır (Güneş, 2014, s. 242). Terim olarak ise, “Ma’bed’in sağlam, eşi-benzeri olmayan şarkıları” demektir. Eğani’de bir (1) yerde geçmektedir (C. 9, s. 159). Bu terimle ilgili olarak Isfahani, Eğani’de İsmail b. Cami (Ö. 808) ve Yunus Katib (Ö. 752)’den rivayetle şöyle bir olayı nakleder:

Adamın biri, Ma’bed b. Vehb’e gelerek, “*Kuteybe b. Müslim (Ö. 715) Horasan’da yedi kale yahut şehir fethetti. Oraların yolları çok zorlu olup ulaşmak çok çetindir. Ondan başka oraya hemen hiç kimse ulaşamadı.*” dedi. Bunun üzerine Ma’bed b. Vehb, “*Vallahi benim yaptığım yedi şarkının her birini yapmak, o kaleleri fethetmekden daha zordur*” diye karşılık verdi (Isfahani, 2008, C. 9, s. 159).

²⁶**Ma’bed B. Vehb (Ö.744)** : Habeş’li Bir Kölenin Oğlu Olup, Emeviler Devrinde Yaşamış Meşhur Şarkıcıdır. (Bkz. Tdv, 1991)

İsfahani, Yunus Katib'den naklen, Ma'bed'in kendisine "Hasune Ma'bed" in hangi şarkılar olduğu sorulduğunda, bu şarkıların şunlar olduğunu ifade etmiştir (İsfahani, 2008, C. 9, s. 160):

1- *Li amrî le in şettat bi asmete dâruhâ.*

2- *Hureyrete veddiahâ ve in lâmu lâim.*

3- *Raeytü arâbetel evsiyye yesmû.*

4- *Kem bi zâkel hacûni min hayyi sıdkın.*

5- *Lev ta'lemînel ğaybe îkanet ennenî.*

6- *Yâ dâru ablete bil civâi tekellemî.*

7- *Veddi' hureyrete inner-rakbe murtehulu.*

e- Seb'ate Ma'bed : "Hasune Ma'bed" diye anılan Ma'bed'in yedi şarkısı, ayrıca "Seb'ate Ma'bed" diye de isimlendirilmiştir. "Ma'bed'in (meşhur) yedi şarkısı" demektir. Bu terim de Eġani'de bir (1) yerde geçmektedir(C. 9, s. 275).

f- Kuteylâtu Ma'bed : Eġani'de (1) bir yerde geçmektedir. (C. 8, s. 108) Ma'bed'in birinci tabaka şairlerden Kuteyle bint. Nadr (Ö. 640)'ın şiirlerinden yaptığı şarkılara verilen isimdir (İsfahani, 2008, C. 1, s. 23).

Ayrıca İsfahani, İbn.Hurdazbeh (Ö. 912-913) ve İshak Mevsili (Ö. 850)'ye atfen verdiği bilgiye göre, Ma'bed b.Vehb, beş (5) farklı türde okuyuş şekli geliştirmiş ve icra etmiştir (İsfahani, 2008, C. 9, s. 125). Bunlar şunlardır:

a- Lâm-u Lâim : Bir (1) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 125) "Elemlî bir şekilde, bir kedinin yiyecek isterken acındırarak, yalvarırcasına miyavlaması gibi şarkı söylemek." Demektir.

b- Devvame : Eġani'de bir (1) yerde geçiyor.(C. 9, s. 125) Ma'bed b. VEHB'in şarkı söylemede kullandığı bir tarz. Bir nağmeyi veya motifi geri dönerek tekrarlamaktır.

c- Münemnem : Eġani'de iki (2) yerde geçmektedir.(C. 9, s. 125,149) Ğunneli bir şekilde, dudaklar kapalı halde genizden ses getirerek okumak. (ör. "hımm" şeklinde..)

d- Muakkisati'l-Kurun : Bir(1) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 125) Eġani'de bir tanımlaması yoktur. Arap toplumunda bir halk deyimi olarak, "Bir bayanın uzun saçlarının, dağılmadan dalgalı bir şekilde sağa ve sola yavaş yavaş salınması gibi okumak" anlamındadır.

e- Mutabahtar : Eġani’de iki (2) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 125,154) Isfahani, bir tanımlama yapmamıştır. Lugatte, “Kendini beğenerek, çalılı yürümek” anlamındadır (Güneş, 2014, s. 56).

Evabîd-i İshak

“İshak Mevsili (Ö.850)’nin Başlangıçları (Başlangıç Besteleri-Giriş Müziği)” anlamındadır. Bir (1) yerde geçmektedir (Isfahani, 2008, C. 5, s. 441). (C. 5, s. 441) Bu kelime Arapça BE-DE-E kökünden gelmektedir. “Başlangıç, baştaki, ilk, girişteki” anlamlarındadır (Güneş, 2014, s. 57). Araplarda bir şiiri veya şarkıyı okumaya başlamadan icra edilen giriş müziğine bu ad verilmiştir. Isfahani, İshak Mevsili (Ö. 850)’nin arkadaşı ve çok bilinmeyen şair olan İbn Yasin’in şiirine yaptığı müzik ile ilgili olarak, “İshak’ın başlangıçlarındandır” diye bir ifade kullanmıştır. Bu şarkı ile ilgili olarak Muharik (Ö. 845) ve Alluviye (Ö. 850)’nin “*Eğer yaşasaydı Ma’bed bunun tozunu çıkarırdı*” şeklinde yaptığı değerlendirmeye karşılık Halife Vasık (Salt. 842-847), “*Bırakın şu iki ahmağı! Önce birinci beyit sadece dört kelime. İshak hiç sanatından bir şey terketmiş mi? Dört kelimedede önce “NEŞİD” yapıyor. Sonra “BASİT” okuyor. Sonra “SIYAH” yapıyor. “İSCAH” yapıyor. “TERCİHUN NAĞAM” yapıyor. “İHTİLAS” var. Her şeyi dört kelimedede yapıyor. Siz hiç böyle bir şey dinlediniz mi?*” diye karşılık vererek İshak’ın sanatını övmüştür (Isfahani, 2008, C. 5, s. 441).

Ğına

Lugatte, “Zengin olmak, genizden konuşmak” anlamlarına gelir. Terim olarak ise, “Şarkı”, “Sesi farklı ses tonları ile zenginleştirmek” manasındadır (Güneş, 2014, s. 864). Eġani’de hemen her sayfada geçmektedir. “Sesi, geniz boşluğunu da kullanarak nağmelendirmek” olarak da yorumlanabilir. Genel anlamda hem vokal, hem de enstümantel olarak icra edilen bir müzik türüdür. Bu terim, özellikle Abbasi İslam coğrafyasında, müzik konusundaki Yunan teorik eserlerinin tercümesinden önce yaygın olarak kullanılmakta idi. X. Yüzyıldan itibaren Arap ve Türk toplumunda “Ğına” kelimesi, yerini “Musika ve Mûsiki” terimlerine bırakmıştır. İhvan-ı Safâ’ya kadar da bu isim kullanılıyordu. d’Erlanger’e göre ğına, “Ritmik bir moda dayanan vokal müzik türü” olup, İslam döneminin ilk yüzyıllarında HİRA (Irak) ve GASSANİ (Suriye) Arap devletlerinden gelmiştir. Bu şarkı söyleme türünü, ritmik bir modla ilk defa söyleyen kişi de Medine’li şarkıcı Tuveys (Ö.711)’dir (D’erlanger, 1959, C. 6, s. 158-159). İbn Münecim (Ö. 912) de “Arapların Müziği” olarak tanımlamıştır (Faruqi, 1981, s. 81). Farabi (Ö. 950)’ye göre ise ğına, “Araplarda yas, ya da dini inançların aksine keyif ve eğlence için yapılan müziğe verilen ad”dır (Faruqi, 1981, s. 82), (Farabi, 2009, s. 49).

Ğınavul Kerrâdîn

Bir (1) yerde geçmektedir.(C. 5, s. 324) “Kürtlerin şarkısı, kürtlerin şarkıları” (Güneş, 2014, s. 1009) anlamındadır. Kürtlere mahsus veya onların tarzındaki şarkılara verilen genel ad olduğu tesbit edilmiştir. Eğani’de bu hususta açıklayıcı bir bilgi tesbit edilememiştir.

Hezec

Hezec, Arap şiirinde ve müziğinde hem bir aruz hem ritmik bir mod, hem de bu modda okunan şarkılara verilen addır. Çoğulu “Ehzac”dır. Bunun yanında eski Arap müziğinde üç önemli i’ka türünden birinin de adıdır (Turabi, 1996, s. 6). Bu hezec türü, bazı kaynaklarda “Hezec Hafif” olarak da geçer. Bir ritim kalıbı olarak da adlandırılmış olup, ilk kullanılanlardandır. “Nağmeli ses”, “Bir şiir ölçüsü” olarak da tanımlanmıştır (Güneş, 2014, s. 1244). Hezec, aynı zamanda Arap şiirinde bir aruz kalıbı olup, ritim olarak uygulaması da aruz ölçüsünden kaynaklanmıştır (TDV, 2009, C. 3, s. 424). Aruz’un onaltı (16) bahrinden III. Dairenin birinci kalıbıdır. (Tural, 2011, s. 121) Tef’ileleri ve şekli şöyledir :

Me fâ î lun Me fâ î lun Me fâ î lun
. --- --- --- / . --- --- --- / . --- --- --- //

Şekil 5.2. Hezec aruz kalıbı. (Tural, 2011, s. 121)

Eğani’de “Ehzacı Tuveys” (Tuveys’in hezeceleleri) şeklinde çoğul olarak da kullanılmıştır (Isfahani, 2008, C. 9, s. 314). Bazı kaynaklarda bir tür tonlama olarak da tanımlanmış olup, “Taktuka”ya benzediği de ifade edilmiştir.²⁷

Ehzac-ı Tuveys

Eğani’de bir(1) yerde geçmektedir.(C. 9, s. 314) “Tuveys’in Hezeceleleri” demektir. Medineli şarkıcı Tuveys (Ö.711)’in okuduğu hezec ika’lı şarkılara verilen genel addır (Turabi, 2010, s. 41, 65). Isfahani, Emevi halifesi Velid b. Yezid (Salt.743-744)’den bahisle O’nun iyi bir muğanni olduğunu, tabl, def ve ud çaldığını söyleyerek, “Bir gün def ile Tuveys’in hezecelelerinden şarkı okuduğu” bilgisini vermiştir (Isfahani, 2008, C. 9, s. 314). Tuveys, aynı zamanda Arap müziğinde şarkılarda i’ka’yı ilk kullanan kişidir (Isfahani, 2008, C. 17, s. 56). Hezec ika’ını da ilk bulan ve çokça kullanan bir muğanni olduğundan olsa gerek ki, böyle bir terim kullanılmıştır.

²⁷Taktuka : İslam Öncesi Araplarda Kadınlara Mahsus Bir Şarkı Türü.(Bkz. Faruqı, Lois Ibsen, Age. Hafız, Muhammed Mahmud Sami, Tarikh Al Mûsiqa Wal Ghina Al Arabi,Cairo,1971

Hudâ

Eğani'de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 288) Isfahani, "Huda" hakkında açıklayıcı bir bilgi vermemiştir. Ancak aktardığı kıssalardan "Huda"nın Arap toplumunda bir şarkı söyleme türü olduğunu anlıyoruz. İbn Hurdazbih (Ö.912-913)'e göre "Huda"nın mevcudiyeti, ğınadan önce olup üç türlüdür (Tokay, 2017, s. 122)." Öztuna bu terimi, "Araplarda iş yaparken söylenen türkü" olarak tarif etmiştir (Öztuna, 1969, C. 1, s. 269). Faruki (Ö.1986), "İslam öncesi ve sonrası Araplarda develeri harekete geçirmek için söylenen nağmeli söz, şarkıdır." diye tanımlamıştır (Faruqi, 1981, s. 95). Ma'sudi (Ö. 956)'ye göre ise bu tür, Araplarda en eski ve basit şarkı türüdür (Masudî, 1874, C. 8, s. 92). İ'kasız ve irticali olarak icra edilen bu şarkı türü, NASB (veya NASAB) diye isimlendirilen şarkı türüne çok yakındır. Her iki tür, birbirine çok benzer (Isfahani, 2008, C. 9, s. 288).

İd'af

Eğani'de bir (1) yerde zikredilmiştir. (C. 10, s. 125) "Katlamak, bir sesi oktavı ile okumak, iki sesle (mevcud tonunun yanı sıra bir sekizli tizinden) okumak" demektir (Faruqi, 1981, s. 103). Bir sesin oktavına çıkmak veya bir şarkıyı mevcut tonunun bir sekizli tiz tonundan okumak anlamında kullanılmıştır.

İhtilas

Bu terim, Eğani'de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 5, s. 441) Kelime olarak "HA-LE-SE" kökünden gelmektedir. "Halese", lugatte "Çalmak, gasbetmek" anlamlarındadır. "İfti'al" bâbından olan "İHTİLAS" , "Gizlice ele geçirmek" anlamına gelmektedir (Güneş, 2014, s. 354). Terim olarak ise bu kavrama tecvid ilminde rastlıyoruz. Tecvid'de ihtilas, "Harekeyi sür'atle telaffuz etmek, harekeyi gizli ve hafif bir sesle belli etmek" diye tanımlanmıştır (TDV, 2009, C. 35, s. 31). Kur'an cümleleri (ayet)'nin okunuşunda, cümle bitimindeki harfin harekesini, 1/3 oranında ses ile işittirilmesine denir (Karaçam, 1976, s. 112). Bir başka deyişle; okuyuşta, bir harfin harekesinin²⁸ sesini, normal seslendirme süresinden 1/3 oranında daha kısa bir süre ile seslendirmeye denir. Müzik terimi olarak ise, Eğani'de bu konuda açıklayıcı bir bilgi olmamakla beraber, Isfahani'nin naklettiği Abbasi halifesi Harun VÂSIK (Salt. 842-847)'in huzurunda cereyan eden söyleşiden, "İhtilas"ın, şarkı okumada zaman zaman bazı kelimelerdeki harf harekelerinin, bazen okuyucunun tavrından, bazen de

²⁸ Hareke: Aapça'da Sesli Harf Görevi Gören Özel İşaretler.(A-E-U Gibi), (Bkz. Güneş, 2014)

ritm veya şiirdeki aruz gereği, bazen de şarkıcının tecihî ile gerçek seslendime sürelerinden daha kısa bir sürede seslendirilmesi olduğunu anlıyoruz (İsfahani, 2008, C. 5, s. 441).

Îlâ

Eğani'de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 22, s. 217) İsfahani, bu terimle ilgili açıklayıcı bir bilgi vermemiştir. Ancak, naklettiği bir kıssada, halife Me'mun'un rakeden kişinin raksını ve bu esnada yaptığı değişik figürleri izleyip, raksı son bir darbe ile bitirdikten sonra, bin (1000) dinar verdiğini belirtmiştir. Nakledilen kıssa'da "Son darbe" anlamında "Îlâ" terimi kullanılmıştır (İsfahani, 2008, C. 22, s. 217). Buradan anlaşılmaktadır ki "Îlâ", raks (dans)'ın bitiminde yapılan son hareket veya müzik nağmesi veya vuruşu veya "Kadans"tır. Kitabın yayıncısı İbn Muhenna da dipnot bilgisi olarak Îlâ'nın, dansın sonundaki son darb olduğunu bildirmektedir (İsfahani, 2008, C. 22, s. 217).

İnşad

İnşad terimi, Eğani'de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 288) İsfahani'ni, bu terimi, "Yüksek sesle şiir okumak" olarak tanımlamıştır (İsfahani, 2008, C. 9, s. 288). Kelime olarak "NE-ŞE-DE" kökünden gelmektedir. "Neşid", şiir demektir (Güneş, 2014, s. 1173). İnşad, "Şiir veya marş okumak" anlamlarında da kullanılmıştır. Faruki, bu terimi "Vocal, solo tarz şarkı okumak" olarak tanımlamıştır (Faruqi, 1981, s. 232).

İsba'

Eğani'de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 5, s. 62) Ud çalmada kullanılan parmaklar, ve baskı pozisyonu anlamında kullanılmıştır (Faruqi, 1981, s. 20).

İstihlâl

Eğani'de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 8, s. 351) Sözlük anlamı, "Helal saymak, işgal etmek, meşgul etme" anlamlarındadır (Güneş, 2014, s. 268). Terim olarak ise İsfahani, Eğani'de bir açıklama getirmemiştir. Farabi (Ö. 950) ise "istihlâl"i, "Şiir başlangıcında, şiirin ilk sözlerinden oluşan kısa bir giriş" olarak tanımlamıştır (Farabi, 2009, s. 1162).

Kadhun Tunbûrî

Bu terim, Eğani'de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 8, s. 108) K(a)-D(e)-H(a), veya KADHUN şekline telaffuz edilir. Lugatte "Kadeh, bardak(ahşap), bir hububat ölççeği" anlamlarındadır (Güneş, 2014, s. 930). Faruki (Ö. 1986)'ye göre "Kadeha", Cezayir ve Kuzey Afrika bölgesinde çaydanlık gibi bir eşyaya iki sopa ile vurularak çalınan, ezgiye ritm ve hareketlilik kazandıran bir alettir (Faruqi, 1981, s. 252). "Kadhun Tunburî", isim tamlaması olup,

“Tanbur kadehi” demektir. Eğani’de bu terimle ilgili tanımlayıcı bir bilgiye raslanılamamıştır. Ancak Isfahani, şair Cemil b. Abdullah (Ö. 701)’a ayırdığı bölümde bir şarkı hakkında bilgi verirken, “Hişamî’den naklen Süleym, bu beyitleri remel olarak okudu. Zannediyorum ki, Cahza veya Ali b. Mevedde’nin okuyuşlarında “Kadhun Tunburî” vardır” anlamında bir söz söylemiştir (Isfahani, 2008, C. 8, s. 108). Bu cümleden, “Kadhun Tunburi”nin remel gibi bir i’ka veya bir darb çeşidi, veya bir i’kanın gideri (tempo hızı) ile alakalı bir terim olduğu anlamı çıkmaktadır. Sawa ise, İbn Abdi Rabihi (Ö. 940)’ye dayandırarak bu terimin müstear olarak kullanıldığını ve “Hezec Tanburi”nin diğer adı olduğunu söylemiştir (Sawa, 2015, s. 403).

Kadru’l-Evsat

“Orta derecede kıymetli” anlamındadır. Lugatte de “Kadrun”, “Değer-Kıymet” anlamındadır. “Evsat” ise “Orta” demektir (Güneş, 2014, s. 930, 1292). Kadru’l-Evsat, “Orta derecede kıymetli” anlamındadır (Güneş, 2014, s. 1292). Eğani’de kırkbir (41) yerde geçmektedir. Bu terimin Eğani’de nerelerde geçtiği bilgisi, “Eğani’de Adı Geçen İ’ka’lar” konusu içinde verilmiştir. Isfahani, bu terimi İshak (Ö. 850)’ın ika’nın cinsleri hususunda yaptığı tasnife göre, “Sakilevvel”in iki türünden biri, yani “Orta derecede Sakilevvel” olarak açıklamıştır. Isfahani’ye göre İshak Mevsili’ye kadar müzikte ika konusu ve uygulandığı bir sisteme oturmamıştı. İ’ka’ konusundaki karmaşayı İshak Mevsili, her şeyi yerli yerine oturtturarak gidermiş ve ika’nın cinslerini tasnif ederek kitabında açıklamıştır. Bu konuda ne öncesinde ne de sonrasında hiç kimse bir çalışma yapmamıştır (Isfahani, 2008, C. 5, s. 280). Isfahani’nin belirttiğine göre İshak, “Sakilevvel”i ikiye ayırmıştır. Birincisini “Sakilevvel Tam” (Tam Sakilevvel), ikincisini ise “Kadrul Evsat” (Orta derecede Sakilevvel) olarak isimlendirmiştir (Isfahani, 2008, C. 5, s. 280).

Kâmili’t-Tâm

Bu terim, Eğani’de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 1, s. 77) Lugatte, “Mükemmellik, en üst seviye” anlamındadır (Güneş, 2014, s. 1033). Eğani’de ve dipnotlarda bu terim ile ilgili bir bilgi verilmemiştir. Bu terim, Isfahani’nin aktardığı, Ma’bed b. Vehb (Ö.743) ile Emevi halifesi Yezid b. Abdümelik (Salt. 724-743) arasında geçen konuşmada geçmektedir. Isfahani’nin aktardığı konuşma şöyledir :

Yezid b. Abdümelik, Ma’bed’e der ki;

“Ya Eba Abbad !²⁹ İkiniz (Ma’bed ve ibn.Sureyc³⁰) ile ilgili konuşmak istiyorum. Yanlış söylersem düzelt. Sana izin verdim.”

Ma’bed de cevaben;

“Ey Mü’minlerin emiri, sana kimse karşı gelemez” der.

Yezid,

“Senin yaptığın müzikte bulduğumu, İbn. Sureyc’de bulamıyorum. Seninkinde metanet var, O’nunkinde yok” der.

Bunun üzerine Ma’bed;

“Ey Mü’minlerin emiri, Sureyc de ben de aynıyız. Ama siz öyle diyorsanız, ben bir şey diyemem” diye cevap verir.

Yezid de der ki;

“Hayır! Seni övmek için söylemiyorum. Ben müzik açısından söylüyorum.”

Ma’bed,

“Efendim, İbn Sureyc müzikte hafife (basite) doğru gidiyor. Ben ise “Kâmilî’t-Tâm”a (zirveye) doğru gidiyorum. (gitmek istiyorum) Ben batıya (gidiyorum) , O ise doğuya.. Biz ne zaman birleşebiliriz?” diye cevap verir (Isfahani, 2008, C. 1, s. 77).

Bu konuşmanın seyrinden “Kamili’t-Tâm” bizce “En İyi, Sanatta Zirve, Virtiozite” anlamlarındadır.

Lahn

Bu kelime, Eġani’de birçok yerde geçmektedir. Lugatte, “Beste, ezgi” anlamlarına gelmektedir. Müzik terminolojisinde aynı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Eġani’de ise bu terim, “i’ka’nın şarkıya uygulanışı ile işitilen ritmik ahenk” anlamında kullanılmaktadır. Bunu, Isfahani’nin Eġani’de şarkılar hakkında bilgi verirken kullandığı ifadelerden anlıyoruz. Bu hususa Isfahani’nin kullandığı aşağıdaki tanımlamalarını örnek vermek mümkündür:

Isfahani bir şarkı hakkında bilgi verirken şu ifadeyi kullanmıştır:

²⁹ Eba Abbad (Abbad’ın Babası) : Ma’bed B. Vehb’in Lakabı

³⁰ İbn Sureyc: Medinelî, Hz. Osman Zamanının Şarkıcılarından. (Ö.716) (Bkz. Isfahani, 2008, C. 1, s. 3, 244)

“Ve fñhi li İbrahim Mevsilî LAHNÂN, Ehadühümâ Hezec Hafif bi’s-Sebbâbe fi Mecral Binsır an İshak ve İbnul Mekkî, Vel Âhiru Remel bil Binsır.”

“ Bu şarkı için, İbrahim Mevsilî’nin okuduğu söylenen iki lahn vardır. Birincisi, İshak ve İbnul Mekki’den gelen rivayete göre, HEZEC HAFİF bi’s-SEBBÂBE fi MECRAL BINSİR; ikincisi ise REMEL bil BINSİR’dir. ” (Isfahani, 2008, C. 16, s. 204)

Bir başka örnek ise şudur:

Isfahani, Abdullah b. Kays Rukiyyat’ın bir şiirine yapılan beste ile ilgili olarak,

“ İbn Hurdazbeh’in dediğine göre Abdullah b. Anbese’nin lahnı Sakilevvel’ dendir” demiştir. (Isfahani, 2008, C. 11, s. 360)

Bir diğer örnek de şudur:

Isfahani, Ma’bed’in bir şarkısı için,

“ Arûzahû minel Hafif, Ğannâhu Ma’bed, ve Lahnuhû Sakilevvel bil Hınsır fi Mecral Binsır”

“ O (şarkı)’nın aruzu Hafif’dir. Ma’bed okumuştur. Ve onun Lahnu ise Binsır mecrada yüzük parmak baskısı ile birinci Sakil’dir” demiştir (Isfahani, 2008, C. 1, s. 35).

Bunun gibi Eġani’de birçok örnek tesbit ettik. Buradan da anlıyoruz ki, Isfahani, i’ka’yı , “Lahn” olarak telaffuz etmektedir. Dolayısıyla, İslam coğrafyası Abbasi müziğinde i’ka’nın şarkıda uygulanışı ile işitilen ritmik âhenke “Lahn” denmektedir.

Lahnı Mahsüsül Mescah

Eġani’de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 319) Isfahani, bu terime bir açıklama getirmemiştir. Lahn, i’ka’ anlamındadır. Mahsüs (SE”ler peltek)ise, Eġani’nin yayıncısı İbn Muhenna’nın verdiği dipnot bilgisine göre, “Seri” (hızlı) anlamına gelmektedir (Isfahani, 2008). Secha veya Secah ise, “Bir sesin bir oktav pesti”dir. Mescah ise, “Pestleştirilmiş” anlamındadır. Isfahani, Zül Rumme’ye ait bir şiirin bestesi hakkında bilgi verirken, o şarkının müziğinin “Mahsüsül Mescah”, yani seri ve bir oktav pest olduğu bilgisini vermiştir (Isfahani, 2008, C. 9, s. 319). Bu tanımlama ve Eġani’de geçtiği şekli dikkate aldığımızda Lahnı Mahsüsül Mescah’ın, “Bir şarkının kıvrak, hareketli ve alçak ton ve i’ka’da okunması” anlamına geldiğini tesbit ediyoruz.

Lahn-ı Mücennes

Mücennes, lugatte “Tef’il” babından “Türlerine göre düzenlenmiş”, anlamındadır (Güneş, 2014, s. 183). Lahn, yukarıda belirttiğimiz gibi Eġani’de “i’ka’nın şarkıya uygulanışı ile işitilen ritmik ahenk” anlamında kullanılmıştır. Terim olarak, Eġani’de geçtiği metnin tamamını dikkate aldığımızda bizce, “Özel Cins Lahn (İ’ka’)” anlamındadır. Isfahani’nin seçme yüz (100) şarkıdan biri olarak belirttiği şarkılardan birinin bestesi konusunda, Hişâmî ve Habeş’den rivayetle, İbn. Muhriz (Ö.757)’in, bir şarkıyı hezec ve sakilevvel i’kalarında iki ayrı lahnda okuduğu, Yunus Kâtib (Ö. 752)’in bahsettiğine göre ise İbn. Muhriz bu şarkıyı “Tek ve Özel Cins Bir Lahn” ile okuduğu bilgisi verilmiştir (Isfahani, 2008, c. 4, s. 126).

Mecrâ

Lugatte “Akmak, suyun akış yatağı, olayın yönü, seyir ve gidişat” anlamlarındadır (Güneş, 2014, s. 158). Müzik terimi olarak ise Eġani’de bir açıklamaya rastlanılamamıştır. Isfahani bu terimi, bir şarkının i’kasını verirken zikrettiği, ud üzerinde parmak baskı pozisyonlarını işaret ederken kullanmıştır. “Mecral Bınsır” (Yüyük parmak bölgesi), “Mecral Vusta” (Orta parmak bölgesi) gibi. Müzikte bahsi geçen “Mecra” kavramının tam bir tanımlamasının yapıldığına rastlayamadık.

Menhûl

Eġani’de dokuz (9) yerde geçmektedir. (C. 1, s. 95, C. 4, s. 289, C. 8, s. 332, C. 9, s. 154, 176, C. 13, s. 139, C. 15, s. 208, 222) Lugatte, NE-HA-LE kökünden, ism-i meful bir kelime olup, “ Bir sözü söylemediği halde başkasına isnad etmek, zayıflatmak” anlamındadır. “İftial” babından ise intihal, bir sözü, kendinin olmadığı halde, kendininmiş gibi göstermek (söylemek), kendine mal etmek anlamındadır (Güneş, 2014, s. 1154). Bunların yanısıra “yüklemek, eklemek” anlamında da kullanıldığı olmuştur. Ancak, Eġani’de bu terimin tanımlaması olmamakla beraber, “Menhul” teriminin, “Bir sözü veya bir şarkıyı, kendinin olmadığı halde kendininmiş gibi göstermek” olarak anlıyoruz. Eġani’de bahsi geçen bazı olay ve diyaloglardan öğrendiğimize göre, bir kısım şarkıcı ve şairler, bazı şiir ve şarkıları kendininmiş gibi göstermeye çalışmışlardır. Isfahani, bu terimin geçtiği yerlerdeki şarkılarla ilgili olarak “Menhul” değerlendirmesini yapmıştır (Isfahani, 2008, C. 1, s. 95).

Mesles

Ud’da üstten itibaren en kalın ses çıkaran birinci tel olan “Bam”dan sonraki (ikinci) telin adıdır (Turabi, 1996, s. 164). Arapça “SE-LA-SE”, “Üç” demektir. Bu sebeple zaman zaman

“Mesles”in üçüncü tel olarak algılandığı görülmüştür. Alttan yukarı doğru sayıldığında üçüncü teldir. Fakat bu telin mesles (üçlü) diye anılmasının sebebi, ince bağırsaktan veya ipekten yapılan üç kattan oluşan telin bir arada sarılarak yapılmasıdır (Turabi, 1996, s. 71). Aynı husus, “Mesna” teli için de geçerlidir. (Bkz.Mesna) “Mesles” ve “Mesna” isimleri, telin incelik ve kalınlık özellikleri açısından isimlendirildikleri gibi, sıralama adlandırması açısından da “İkinci tel” (Mesna) ve “Üçüncü tel” (Mesles) gibi isimlendirildikleri görülmüştür. Ancak bu isimlendirme zaman zaman tellere bakan kişinin çalan mı, yoksa karşıdan bakan kişi mi olduğuna göre değişiklik gösterebilmektedir. Çalgıların gelişimi göz önüne alınarak farklı şekilde yorumlama da getirilmiştir. (Bkz. Uslu, 2015, s. 130, dipnot, 196)

Mesna

Ud’da üstten üçüncü, alttan ise ikinci teldir (Şevki, 1969, s. 91). İki kat ince bağırsaktan yapıldığı için (Turabi, 1996, s. 71), Arapça “Sâni” (iki) kelimesinden türemiş, “İki kattan oluşan tel” anlamında kullanılmıştır.

Mezmum

Bu terim, Eġani’de bir (1) yerde “Mezmum” olarak geçmekte (C. 10, s. 209), bir (1) yerde de “Remel Mezmum” (C. 20, s. 265) olarak geçmektedir. Mezmum olarak, Isfahani’nin Uleyye Ö.825)’ye ayırdığı bölümde geçmektedir. Halife Mehdi (Salt. 775-785)’nin kızı Uleyye (Ö.825)’nin okuduğu bir şarkı ile ilgili olarak Isfahani, “Uleyye’nin lahni mezmum’dur” şeklinde ifade kullanmıştır (Isfahani, 2008, C. 10, s. 209). Terimle ilgili başka bir açıklamaya rastlanılamamıştır. Sözlükte ise “Sıkıca bağlamak, hareketi kısıtlanmış, gem vurulmuş, yavaşlatılmış, kontrolü elde tutulan” gibi anlamlara gelmektedir (Güneş, 2014, s. 534). Ayrıca mezmum, “Zenginleştirilmiş, velvelelendirilmiş” anlamlarında da düşünülebilir. Isfahani, Ebi’l-Ubeys b. Hamdûn (Ö.?)’un okuduğu bir şarkının i’ka’sının “Hafif Sakil Mutlak” olduğunu, aynı şarkıyı Arfb (Ö. 890)’e göre i’ka’sının “Remel Mezmum” olduğunu söylemiştir (Isfahani, 2008, C. 20, s. 265). Metinde ZE-ME-ME harfleri ile geçmektedir. ZE Harfi, keskin ZE’dir. Lugatte ayrıca “Kötü” anlamı da verilmiştir (Güneş, 2014, s. 534). Öztuna (Ö. 2012) ise, “Mezmum”u en az yedi (7) asırlık bir makam olarak tanımlamış, Mağrib (Fas) musikisinde kullanıldığını belirterek bu makamda beş (5) eserin notasının elimizde olduğu bilgisini vermiştir. Öztuna (Ö.2012), bu bilgileri d’Erlanger (Ö. 1932)’in Fransızcaya tercüme edip yayınladığı Safiyyüddin (Ö. 1294)’in “Şerefiye”sine dayandırarak vermiştir (Öztuna, 1969, C. 2, s. 29). Eġani’de hiç bir makam adı geçmediği için bu eserde “Mezmum” terimi makam adı olamaz. Dolayısıyla

Mezmun, yukarıda belirttiğimiz gibi bizce, adı i'ka' ile birlikte anıldığından hareketle, “kötü” anlamı daha yakın durmaktadır.

Mukattia'l-Esfar

Eğani'de iki (2) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 12, 154) Bu kelime arap dilinde bir terim olup, “Mukattia” ve “Esfar (peltek se ile)” kelimelerinden oluşmuştur. Mukattia, “KA-TA-A”³¹ kökünden ismi fail olup, “Kopartmak” anlamındadır. Esfar ise SE-FE-RUN “At veya deve sağrısı” anlamındadır (Güneş, 2014, s. 129, 963). Terim olarak, Arap halkı arasında, at veya deve sağrısından (arka ayak baldırlarından) geçen ve koşum takımının bir parçası olan ip veya kayıştır. Atlar veya develer koşturulduğunda çok hızlandığı zaman, bu ipin zaman zaman koptuğu görülür. Arap müziğinde develerin yürüyüş veya koşu ritimlerinin şarkılara ika açısından kaynak teşkil ettiğini biliyoruz. Bu nedenle, İslam coğrafyası Abbasi müziğinde çok hareketli ve ritmik (gideri çok hızlı) şarkılar için “Kayış kopartan” anlamında “MUKATTİA'L-ESFAR” deyimini kullanılmıştır.

Musannaf

Lugatte, “Sınıflandırılmış, bölümlere ayrılmış” anlamındadır (Güneş, 2014, s. 685). Eğani'de iki (2) yerde geçmektedir. (C. 5, s. 280, C. 9, s. 320) “Vasık (Salt. 842-847)’ın şarkıları” bahsinde İshak Mevsili (Ö. (850)’nin düzenlediği “Lahn” den bahsedilirken geçmektedir. Eğani'de cinslere göre sınıflandırmak anlamında kullanılmıştır. Isfahani, İshak’ın “İ’kaları ve cinslerini açıklığa kavuşturduğu” bilgisini verdiği sayfada, (C. 5, s. 280) “Sınıf” ve “Musannaf” terimlerini kullanmıştır (Isfahani, 2008, C. 5, s. 280).

Mutlakul Mescah

Mutlak, üzerine basılmayan boş tel demektir. Mescah ise, sesi titretmek demektir (Güneş, 2014, s. 556). (Ayrıca bkz. Secha) Mutlakul Mescah, boş tel üzerine aralıksız ve sürekli vuruş ile çıkarılan titrek ses demektir. Günümüz çalgı tekniği açısından “Tril” yapmak anlamındadır.

Mürsel

1 (Bir) Yerde geçmektedir. (C. 9, s. 285) Lugatte “Gönderilen,” anlamındadır (Güneş, 2014, s. 471). Eğani'de ise “Gönderme yapmak, aşağılayıcı tavır göstermek, meydan okumak” anlamlarında kullanıldığını görüyoruz. Isfahani'nin naklettiğine göre; şarkıcı ve bestekârlardan İbn. Sureyc (Ö.716) ile Ma'bed (Ö.744), uzun bir aradan sonra biraraya

³¹ Ka-Ta-A= Koparttı. (Bkz. Güneş, K. Age. 2014. s. 963)

gelirler. Müzikten konuşurlarken, birbirine yeni şarkılarının olup olmadıklarını sorarlar. Her ikisi de yeni şarkılarından birer tane birbirlerine okurlar. Sonra İbn. Sureyc bir şarkı daha okur. Bu okuduğu şarkı ile Ma'bed'e "MURSEL=Gönderme" yapar. Bu göndermeye Ma'bed de bir gönderme ile karşılık verir (Isfahani, 2008, C. 9, s. 285). Buradan anlaşıldığına göre Mürsel, bir çeşit "Atışma, doğaçlama" anlamında kullanılmıştır. Halk tabiri ile "İğneleme yapmak" veya "Dokundurmak, gönderme yapmak" anlamında da değerlendirilebilir. Eġani'de aktarılan konuşmaları dikkate aldığımızda, İbn Sureyc ile Ma'bed arasında ciddi bir sanatsal rekabetin olduğu anlaşılmaktadır.

Nasb-Nasab

"Yükseltme, kaldırma, hareketlendirme" (Faruqi, 1981, s. 232) anlamlarına gelir. Eġani'de dört (4) yerde geçmektedir. (C. 2, s. 345, C. 9, s. 133, 288, C. 19, s. 172) İslam coğrafyası müziğinde bir form ve tür adı olup, eski Araplarda meşhur üç şarkı türünden biridir. Diğer şarkı türleri ise, SİNAD ve HEZEC'dir. İbn Abd. Rabihi (Ö. 940) ve İbn Salamah (Ö. 902)'a göre, gezginlerin (bedevilerin veya konar-göçer yaşayanların) söylediği bir şarkı türüdür (Faruqi, 1981, s. 232). Şemir (Ö.?)'e göre genç deve sürücülerinin söylediği şarkılara denir (Isfahani, 2008, C. 2, s. 345). Eġani'de bu terim hakkında açıklayıcı bir bilgi verilmemiştir. Ancak, Eġani'nin yayıncısı İbn Muhenna'nın verdiği dipnot bilgisinde, "Neşid'den daha derli toplu ve kuvvetli, müziği ve ritmi daha oturmuş bir form olup, Huda'ya benzer fakat ondan daha duygusal ve etkileyici bir şarkı türü" olduğu belirtilmiştir (Isfahani, 2008, c. 6, s. 72, Dipnot). Çoğulu "Ensab"dır.

Nasabun Hafif

Eġani'de Nasab'ın arap müziğinde bir şarkı türü olduğunu yukarıda belirtmiştik. Hafif ise bir i'ka' türüdür. Burdan hareketle "Nasabun Hafif", "Hafif i'ka'ında, Nasb türünde şarkı" demektir (Isfahani, 2008, C. 15, s. 165). Bu terim Eġani'de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 15, s. 165) Isfahani, Eġanide Cebele b. Eyhem (Ö. 641)'in bir şiirini Arif (Ö. 890)'in "Nasabun Hafif" ve "Basit Remel, Vusta" olarak okuduğunu söylemiştir (Isfahani, 2008, C. 15, s. 165).

Neşid

Lugatte "Şiir, marş, ilahi" anlamlarının yanı sıra, "Şiir okumak, şarkıyı seslendirmek" anlamlarına da gelir (Güneş, 2014, s. 1172). Eġani'de üç (3) yerde geçmektedir. (C. 2, s. 32, C. 5, s. 441, C. 15, s. 55, 372) Bu terim Eġani'de "Şiir ve şiir okumak" anlamında kullanılmıştır (Isfahani, 2008, C. 2, s. 32).

Racar / Recer

Racar veya Recer, Eğanide bir (1) yerde geçmektedir. (C. 6, s. 355) Isfahani, Eğanı'de naklettiği bir kıssada İbn Sureyc (Ö. 716)'e ait bir şarkı okunduğunda, Mekkeli "Fıkıh" alimi İbn Cureyc (Ö. 767), "Niye "Recer" okuyorsunuz?" dediğini, cevaben de yanındakilerin , "Beis yok" diye cevap verdiklerini ifade etmiştir. Bu konuşmayı nakleden Isfahani, "Recer"ın "Huda" yani "Huda türünden şarkı" olduğu açıklamasını getirmiştir (Isfahani, 2008, C. 6, s. 355). Biz bu terime başka kaynaklarda rastlayamadık. Ancak, "Racar veya Recer" kelimesinin yazılıştaki baskı hatasından kaynaklanan bir yazım hatası olabileceği, kelimenin sonundaki "R" harfinin arapça yazılışında noktasının sehven düşmüş olabileceği, dolayısıyla "R" harfinin "Z" harfi olabilme ihtimaliyle bu kelimenin "RECEZ" (veya RACAZ) olması kuvvetle muhtemeldir. Recez, arap şiirinde en eski aruz kalıbıdır (MEB, 1993, C. 1, s. 628). Dolayısıyla bu terimi "Recez" olarak değerlendirmek gerekir.

Savt

Lugatte "Ses çıkarmak, bağırma" anlamındadır (Güneş, 2014, s. 687). İhvan-ı Safa'da, "Cisimlerin havada birbiri ile çarpışması neticesinde oluşan ve kulak tarafından algılanan etki"dir (Kahraman, 2012, s. 134). Abbasi kültüründe şarkıların genel adıdır. Isfahani, Eğanı'deki tüm şarkılarda bu terimi başlık olarak kullanmıştır.

Seb'ate Elhan fi Suad

Eğanı'de iki (2) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 289, 311) Ömer b. Abdülaziz (Salt. 717-720)'in Suad için yazdığı 7 (Yedi) şarkıya verilen isimdir. "Suad"ın kim olduğu belirtilmemiştir. Künyesi hakkında da bir bilgi yoktur. Suad, belirli bir bayanın adı olabileceği gibi, Arap edebiyatında "Sevgili"nin veya güzel bir kadının sembolik adı olarak kullanılan hayali sevgilinin adı da olabilir. Eğanı'de, içinde geçtiği konuyu incelediğimizde net bir tesbite ve kanaate varamadık. Ama, Ömer b. Abdülaziz'in "Suad" için yaptığı şarkılara verilen ad olduğunu tesbit ettik.

Seb'ate İbn. Sureyc

Eğanı'de iki (2) yerde geçiyor. (C. 9, s. 275, 285) "İbn Sureyc (Ö. 716)'in meşhur yedi (7) şarkısı"na verilen addır.

Secha (Secah)

Lugatte, "yumuşak, güzel şekilli, biçimli, düzgün" manalarına gelir (Güneş, 2014, s. 556). Ayrıca güvercin sesi anlamına da gelir (Faruqi, 1981, s. 289). Faruki'nin dediğine göre

Harizmi (Ö. 997),”Klasik dönem müzik teorisyenleri tarafından, bir oktav aralığındaki iki tonun altındaki sese verilen isimdir” diye tanımlanmıştır (Faruqi, 1981, s. 289). Uslu, Harizmi'nin bu terimi, “Sebbabetül Mesnâ notası, “Mutlak Bam” notasının “Sıyah”ıdır. Bunlardan pest olan “Secah”, ince olan “Sıyah” olarak adlandırılır.” diye açıkladığını söylemiştir (Uslu, 2009, s. 15). Buradan anlaşılması gereken şu olmalıdır ki; “Bir oktav ses sahası içinde bulunan herhangi bir sekizli aralığın pest perdesine SECHA (veya SECAH) adı verilir.” Eġâni’de de “Yumuşak okuyuş, güzel, biçimli okuyuş” manalarına kullanılmış, ancak terim tanımlaması verilmemiştir (Isfahani, 2008, C. 5, s. 62). Sawa bu terimi, “ Karar anındaki düşük nağme” olarak tanımlamıştır (Sawa, 2015, s. 205). Bu kelimenin türevi olarak, “İscâh” ve “İscâhu'l-İscâh” terimleri de kullanılmıştır.

a-İscâh: Eġâni’de iki (2) yerde geçmektedir. (C. 5, s. 441, C. 10, s. 125) Kelime olarak Arapça “SE-CE-HA” kökünden mastardır. “Yumuşakça, Güzel şekilli” manalarına gelir. Terim olarak ise, “Bir sesin, bir oktav altındaki pest tonu” demektir (Şevki, 1976, s. 282). Faruki (Ö. 1986), Harizmi'nin “Mefatihü'l-Ulum” adlı eserinde SAJAH'ın yanısıra bu terimden de bahsettiğini, ancak yanlış tanımlama yaptığını ifade etmiştir (Faruqi, 1981, s. 112).

b-İscâh-u'l İscâh: Bu terim, bir (1) yerde geçiyor. (C. 10, s. 125) Bir sesin iki oktav pest tonudur.

Sumânî mine't-Tavil

Eġâni’de bir (1) yerde geçmektedir.(C. 9, s. 74) Açıklayıcı bir bilgiye rastlanılamamıştır. “Sumani”, sekizli demektir. “Tavil” ise bir aruz kalıbıdır. Şiirde “Rubai”, “Humasi” gibi terimler vardır. Rubai, “Dört mısradan oluşmuş”, humasi ise “Beş mısradan oluşmuş” demektir. “Sumani” ise “Sekiz mısradan oluşmuş” demektir. “Sumani mine't-Tavil” ise, Arap şiirinde “Sekiz mısradan oluşmuş “Tavil” aruzunda şiir” demektir. Ma’bed b. Vehb (Ö.744)’in “Müdüne Ma’bed” diye isimlendirilen şarkılarından birinin sözlerinin sekiz mısralı ve “Tavil” aruzunda olduğunu ifadede kullanılmıştır (Isfahani, 2008, C. 9, s. 74).

Sıyah

İki (2) yerde geçmektedir. (C. 5, s. 441, C. 9, s. 319) Lugatte bağırarak, bağıra-çağıra okumak anlamındadır (Güneş, 2014, s. 689). Müzik biliminde “Oktav” demektir. Bir sesin bir tam sekizli tizidir (Uslu, 2009, s. 15). Bir şarkıyı normal tonunun bir sekizli tiz tonundan okumaktır. Farabi (Ö. 950)’ye göre ise, “Bir tonun üst oktav eşdeğeri”, veya “Bir oktav aralığının üst sesi”dir (Farabi, 2009, s. 115).

Terci'

Bu terim, Eġani'de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 125) Isfahani, "Bir naġmeyi veya motifi tekrarlamak" olarak tanımlayıp, Ma'bed (Ö. 744)'in şarkı okurken çokca yaptığı bir uygulama olduğunu belirtmiştir (Isfahani, 2008, C. 9, s. 125). Lugatte, "Tekrarlamak, geriye dönmek, sesini titretmek, naġme yapmak, sesi yankılatmak" anlamlarındadır (Güneş, 2014, s. 455). Faruki (Ö. 1986), "Ton veya motiflerin tekrarı" diye tanımlamıştır. Ayrıca Faruki'nin bu terimi, Farmer' dayandırdığı bilgiye göre, eski Arap müziğinde bir şarkı formu olarak değerlendirip, o devrin üç önemli Arap şarkı türünden biri olan "Sınad"ın bir diğer adı gibi tanımladığı da görülmüştür (Faruqi, 1981, s. 354). Terci' terimi, çok sonraları, "Mızrap vuruş ve dönüşleriyle yapılan bir çalışma metodu" anlamını kazanmıştır. (Uslu, 2015, s. 216)

Tercih, Tercihu'n-Neġâm

Tercih, lugatte "RA-CE-HA" kökünden "Aġır gelmek, baskın çıkmak, öne çıkmak, belirgin olmak" gibi anlamlarının yanında, "Sarsmak, titretmek, sallamak" anlamlarında da kullanılmıştır (Güneş, 2014, s. 453). Naġam, "Naġmeler" demektir. Farabi (Ö.950), "Şarkı söylerken naġmeleri titretmek" diye tanımlamıştır (Farabi, 2009, s. 1173). Tercihu'n-Naġam Eġani'de, özellikle günümüzde Mısırlı Kur'an okuyucularının (bunu en belirgin olarak meşhur Mısır'lı okuyucu, Abdu's-Samet Abdul Baset (Ö. 1988)' de görüyoruz.) çokça yaptığı gibi, sesi boğazda titreterek naġme yapmak anlamında kullanılmıştır.

Zeyanib-i Yunus El Katib

Bu terim, Eġani'de yedi (7) yerde geçmektedir. (C. 1, s. 3, C. 4, s. 394, 396, C. 10, s. 204, C. 14, s. 170, 363, 365) Lugat anlamı olarak,"Yunus Katib'in Süslemeleri" demektir. Terim olarak ise, Yunus Kâtib (Ö.752)'in meşhur olmuş şarkılarına verilen addır (Isfahani, 2008, c. 4, s. 394). Isfahani bu terimin, "Emevi halifesi Hişam b. Abdülmelik (Salt. 724-743)'in üvey kardeşi Zeynep b. İkrime (Ö. ?) için, halife Hişam zamanında yaşamış şair İbn Ruheyne (Ö. ?)'nin yazdığı şiirlere Yunus Kâtib'in yaptığı şarkılar" olduğunu bildirmiştir. Isfahani'ye göre bu şarkılar yedi (7) tane olup bu şarkıların sözleri, i'ka'ları ve parmak baskı pozisyonlarını Eġani'de belirtilmiştir (Isfahani, 2008, C. 4, s. 397).

Zîr

Ud'da en alttaki ve en ince teldir. Üç (3) yerde geçmektedir. (C. 5, s. 364, 408, C. 11, s. 339, C. 13, s. 202) Isfahani, Eġani'de "Nahiz b. Suvme (Ö. 835)"ye ayırdığı bölümde "Zîr"ın Ud'un dört (4) telinden biri ve en incisi olduğunu ve mesna telinin altına bağlandığı bilgisini

vermiştir (Isfahani, 2008, C. 13, s. 202). Zir'in altına bağlanan ve "Had" adı verilen daha ince telin adı Eġani'de hiç geçmemektedir. Bu tespit yapıldığında, Isfahani ve Farabi (Ö. 950) zamanında beşinci tel henüz icat edilmemiş, kullanılmamış olması gerekir. Bu durumda, kanaatimize göre Farabi'nin kitabında bahsettiği "Had" teli uygulamada kullanılmamış, tamamen teorik olarak kalmıştır.

6. KİTABUL EĞANİ'DE ZİKREDİLEN MÜZİK ÇALGILARI

Eğani'de on iki (12) adet çalgı adı geçmektedir. Bunlardan altı (6) tanesi “TELLİ”, üç (3) tanesi “NEFESLİ”, üç (3) tanesi de “VURMALI” çalgılardır. Bu çalgılar hakkında ayrıntılı bilgi, Eğani'de yer almadığı için, araştırmalardan özetlenmiştir.

Eğani'de adı geçen çalgılar sınıflarına göre şunlardır:

A- Telli Çalgılar:

Barbat

Bu terim Eğani'de bir (1) yerde geçmektedir.(C. 13, s. 202) Eğani'de şekli konusunda ayrıntılı bir bilgi verilmezken, Isfahani, Nahız b. Suvme (Ö. 835) kıssası içinde aktardığı ikili konuşma içerisinde, “Barbat”ın telli bir çalgı aleti olduğu, dört telden oluştuğu, alt telinin adının “ZİR”, onun hemen üstündeki ikinci sıradaki telin adının “MESNA”, onun da üstündeki üçüncü sıradaki telin adının “MESLES”, ve en üstteki telin adının da “BAM” olduğu, ve bu aletin adına “UD” da denildiği bilgisini vermektedir (Isfahani, 2008, C. 13, s. 202). Eğani'deki bu bilgidен Isfahani'nin bahsettiği “Barbat”ın dört telli bir “Ud” olduğunu anlıyoruz. Eğani'nin yayıncısı İbn Muhenna, dipnotta, iki“BE” hafinin fetha (“E” sesi ile) ve “RA” harfinin de sükûn ile okunması gerektiğini belirterek, Arapçada “BARBAT”şeklinde, Farsçada ise “BERİBET” olarak telaffuz edildiğini belirtmiştir. Ayrıca İbn Muhenna, Harizmi (Ö.997), (Uslu, 2009, s. 13) gibi BARBAT'ın lügatte “Kaz göğsü” manasına geldiğini, ve bunun “UD” olduğunu söylemiştir (Isfahani, 2008, C. 13, s. 202). Görünüş itibariyle de yan yatmış kazı andırır. Faruki (Ö.1986)'nin Muhammed Mahmut Sami'nin “Tarikh al Musiqal Ghina al Arabi (Kahire, 1971)” adlı eserine dayanarak verdiği bilgiye göre, LUTE de denilen Araplarda kullanılan ud, erken dönemde iki telli idi. Armut biçimli bir gövdesi olup, içi boştu. En azından Hristiyanlık döneminin III.Yüzyılının başlarında ünlü olan kısa boyunlu bir fiçî gibi, boynu ve ses kutusu tek bir ahşap parçadan yapılmıştır (Faruqi, 1981, s. 30). Yine Faruki, Hickman'ın, “Çerçevesinde ziller olan bir tür DEF'in adıdır.” Diye bir tanım getirdiğini nakletmiştir (Faruqi, 1981, s. 30). Ancak bu tanımlama yanlıştır. Eğani'de geçen Barbat, telli bir sazdır.

Kenkele

İki (2) yerde geçmektedir. (C. 19, s. 236, 258) Eğani'de bu çalgıyla ilgili bir açıklama yoktur. Ancak Isfahani, Eğani'de, CAHZA (Ö. 936) ve Ahmed b. CAFER'den rivayetle Abdullah b. Abbas El-Râbii'nin (Ö. 767) “Kenkele” ile şarkı söylediğini, kendisinin ifade ettiğini belirtilmektedir (Isfahani, 2008, C. 19, s. 236). İbn Hurdazbih (Ö.912-913) de bu aleti, doğu

Hindistan bölgesinde kullanılan ve su kabağından oluşan bir tekne üzerine gerilmiş saç veya kıldan (büyük ihtimalle atkuyruğu) oluşan tek telli bir müzik aleti olarak tanımlamıştır (Tokay, 2017, s. 47). Safedi (Ö. 764) de “Vâfi bil Vefâyât” adlı eserinde bu çalgıyı “Üç telden oluşan bir tanbur” olarak tanımlamıştır (Tokay, 2017, s. 159).

Değişik kaynaklarda “Kenkere, Kenkele, Hınkele, Kankarah, Kınkulah, Kırkalah, Gongolah” gibi çeşitli, ama birbirine yakın telaffuz farklılıkları ile zikredilen bu çalgının asıl ismi hakkında kesin bir yargıya varmak mümkün görülmemektedir. Faruki (Ö. 1986)’ye göre Kenkele, Doğu Hintliler tarafından kullanılan tek telli bir müzik aletidir. Curcani (Ö. 1413) de bu aleti biliyor ve tanıyordu (Faruqi, 1981, s. 139).

Mirnanü’l-Aşıyy

Eğani’de sadece bir (1) yerde geçmektedir. (C. 6, s. 212) Bu terim, Isfahani’nin Eğani’de Numeyri (Ö. 708)’ye ayırdığı bölümde aktardığı bir olay sebebiyle Numeyri’nin yazdığı bir şiirde geçmektedir. Isfahani’nin aktardığı olay şöyledir:

Emevi valisi Haccac b. Yusuf (Ö. 714)’un “Zeynep” adında çok güzel bir kızkardeşi vardır. Haccac, kızkadeşini evlendirir. Bir müddet sonra Zeynep aniden ölür. Bu ani ölüm aileyi ve herkesi üzüntüye boğar. Bu elim olay üzerine şair Numeyri bir şiir yazar ve bu şiiri Ma’bed b. Vehb (Ö.743), “Sakilevvel” ika’ında ve serçe parmağı ile yüsük parmağının baskı bölgesinden şarkı olarak besteler. Bu şarkının bestesinin nasıl olduğu konusunda Eğani’de bir bilgi verilmemiştir (Isfahani, 2008, C. 6, s. 212). “Mirnanu’l-Aşıyy” terimi bu şiir içinde geçmektedir.

Şiir şöyledir:

Li Zeynebe Tayfun Ta’terinî Tavârikuh

Hudûen İze’n-Necmu’r-Cehannet Livâhikuh

“Gece olup, yıldızlar battıya kaydığında,

Işık hüzmeleri Zeynep için yolları aydınlattılar.”

Seyebkîki MİRANÜ’L-AŞİYYİ Yucîbuh

Latîfu Benâne’l-Kuffi Durmu Merâfikuh

“MİRANÜ’L AŞİYY, senin için ağlayacak (ağlamak istiyor)

Fakat onu çalmak için senin güzel parmakların, ellerin, kolların gerekiyor.”

İzâ Mâ Bisâtu'l-Lehvi ve Elkıyet

Li Lezzâtihi Enmâtuhû ve Nemârikuh

“Hevdec (Devenin üstüne konan kabin)’in örtüsü ile başka örtüler getirip Zeyneb’in üstüne örttüler, rahat etsin diye etrafına sıra sıra yumuşak yastıklar koydular.” (İsfahani, 2008, C. 6, s. 212)

“Ranin” kelimesi lugatte, “RA NE NE” kökünden olup, “Titreşim”, veya “Titreşimin oluşturduğu derinlikli ses” anlamındadır. “AŞİYY” ise, “Gece” demektir (Güneş, 2014, s. 506). “Mirnanü’l-Aşıyy” ise, “Gece yankısı, gece uğultusu, gecenin titreşimi” anlamındadır. Faruki (Ö. 1986), “Ranin” terimini , “Çılgılık atma, ağlama, bir sesin rezonansı ve o rezonansın devam etmesi ile oluşan ses” olarak tanımlamıştır (Faruqi, 1981, s. 276). Eġani’nin yayıncısı İbn Muhenna, “Mirnanü’l Aşıyy” in “Sanc”ın bir diğeri olduğunu, telli ve vurmali bir müzik çalgısı olduğunu söyleyerek, tellerine vurulduğunda çıkan sesin yüksek rezonanslı olduğunu, gece uğultusunu andıran bir ses çıkarttığını ve coşku verici bir müzik çalgısı olduğunu ifade etmiştir (İsfahani, 2008, C. 6, s. 212). Ancak “Sanc” ismi Eġani’de zikredilmemektedir. Şiirdeki anlamı dikkate alındığında şair, Zeynep’i, “Gecenin uğultusu gibi titreşimli ve ağlamaklı ses çıkaran Mirnanu’l-Aşıyy’i parmakları ile çalan veya çalışını hayal ettiği güzel bir bayan” olarak tasvir ediyor. Her ne kadar bu terimin ne olduğu konusunda bir bilgi verilmemişse de veya çalgı aleti gibi düşünülmemesi de mümkün ise de, şiirdeki anlamı dikkate aldığımızda, bir müzik çalgısı olma ihtimali de mevcuttur. Bu sebeple biz bu terimi “Kitabul Eġani’de Geçen Müzik Çalgıları” bölümünde ele almayı uygun gördük.

Mi’zefe

Eġani’de bu sazla ilgili açıklayıcı bir bilgiye rastlanılamamıştır. Bu terim, eserde iki (2) yede geçmektedir. (C. 12, s. 61, C. 23, s. 186) Arapça “A-Z-F” kökünden gelme olup, lügatte “Ses çıkartmak” anlamındadır (Güneş, 2014, s. 777). Çoğulu “Ma’âzif”dir. Faruki (Ö. 1986), Farabi (Ö. 950)’nin Musikal Kebir (Kahire, 1967) adlı eserine dayanarak verdiği bilgiye göre, “Telli müzik çalgıları için kullanılan genel bir terim” olduğunu belirterek, “Santur gibi bir çeşit telli ve vurmali çalgıdır.” diye tanımlamıştır (Faruqi, 1981, s. 187). Farab’lı Müslüman Türk sözlük yazarı Hammad el Cevheri (Ö. 1003) ve Maverâü’n-Nehr bölgesinde yaşamış lügat âlimi Hasan Saġâni (Ö. 1252)’ye göre, ud ve tanbur gibi parmak veya mızrap ile çalınan açık telli bir müzik aletidir (MEB, 1993, C. 8, s. 386). Harizmi (Ö. 997)’ye göre Irak’ta bilinen bi çalgıdır (Uslu, 2009, s. 12). Eġani’nin yayıncısı İbn Muhenna,

dipnotta ud ve tanbur gibi (bunlara benzer) bir müzik aleti olduğunu, özellikle Yemenliler ve diğer bazı Araplar tarafından kullanıldığını belirtmiştir (İsfahani, 2008, C. 23, s. 186). Mi'zefe'nin, Safiyyüddin Urmevi (Ö. 1294)'nin icad ettiği "NÜZHE"nin bir diğer adı diye tanımlayanlar da olmuştur (TDV, 2009, C. 33, s. 307).

Tunbur (Tanbur)

Tanbur, Türk müziğinde, eski Arap ve İran müziğinde revaçta olan bir sazdır. Araplarda "Tunbur" olarak telaffuz edilir. Eġani'de "Tunbur" olarak yazılmış olup, bir (1) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 363) Yapısı ve özellikleri konusunda bir bilgiye rastlanılamamıştır. Ancak bu sazın İsfahani'nin yaşadığı çağda ve öncesinde müzisyenler tarafından kullanıldığı bilgisine ulaşıyoruz. Çoğulu "Tanabir"dir. Kelimenin Sümerce "Pandur-Pantur" veya Yunanca "Pandura"dan geldiği de ileri sürülmüştür (Öztuna, 1969, C. 2, s. 301). Gövdesi uddan daha küçük, sapı ise uzundur. Emeviler zamanında, VII.Yüzyıl gibi erken zamanda Irak'da iki telli olarak kullanıldığı, "Sodom" ve "Gamore" insanları tarafından icad edildiği kanaati mevcuttur. Abbasi müzik tarihinde, Farabi (Ö. 950)'nin verdiği bilgiye göre, X. Yüzyılda iki çeşit tanbur biliniyordu. Bunlar, MİZANİ TANBURU veya BAĞDAT TANBURU, diğeri ise HORASAN TANBURU'dur. İki tanbur çeşidinde de iki tel olmakla birlikte, bazı Horasan tanburlarında üç tel kullanıldığı görülür (Faruqi, 1981, s. 372). İsfahani, Eġani'de tanbur çeşitlerinden bahsetmemiştir.

Ud

Eġani'de Ud'un adı elli bir (51) yerde geçmektedir. (C. 6, s. 190, 191, 277., C. 7, s. 73, 153, C. 8, s. 196, 205, 215, 216, 237, C. 14, s. 243.....) Eġani'nin değişik yerlerinde "Ud" yerine "Barbat" adının kullanıldığı tesbit edilmiştir. (Bkz. Barbat) Nitekim Eġani'nin yayıncısı İbn Mühenna, Barbat'ın diğeri adının "Ud" olduğunu dipnot bilgisi olarak vermiştir (İsfahani, 2008, C. 6, s. 313). Ud'un şekil ve özellikleri konusunda Eġani'de net bir bilgi yoktur. Ancak, İsfahani'nin eserde aktardığı bazı hikaye ve olaylardan, Ud'un dört telli bir müzik aleti olduğu, tellerinin aşağıdan yukarıya doğru ve en ince ses veren telden başlayarak, "ZİR (En ince ses veren tel) – MESNA (Zir'den biraz kalın ses veren tel) – MESLES (Mesna'dan daha kalın ses veren tel) – BAM (En kalın ses veren tel) şeklinde sıralandığını öğreniyoruz (İsfahani, 2008, C. 5, s. 364). Bu sıralama doğru bir sıralamadır.

İsfahani, amcasından öğrendiği bir bilgiye istinaden, Aluviye (Ö. 850)'nin ud çalmadaki ustalığını övmek amacıyla olsa gerek, O'nun solak olması sebebiyle kendine ters gelen bu

doğru diziliş sırasını bozmadan udu eline alıp, (Solak birisinin udu tutması durumunda teller tersine dönmüş olacaktır) ustalıkla çaldığını söylemiştir (Isfahani, 2008, C. 11, S. 339).

B- Nefesli Çalgılar:

Mizmar

Abbasi İslam kültüründe nefesli çalgıların hepsine birden verilen ortak addır. (Develioğlu, 1962, s. 783) Davud peygamberin de “Mizmar” çaldığı rivayet edilmiştir. (TDV, 2009, C. 9, s. 21) Eġani’de Isfahani, üflemeli çalgıları çalma işi için “Ezmera” (Üflemeli müzik çalgısı çaldı) diye bir terim kullanmıştır(Isfahani, 2008, C. 10, s. 172).

Nay

Nay, Eġani’de beş (5) yerde geçmektedir. (C. 8, s. 391, C. 10, s. 171, 172, 269, C. 16, s. 262) Bu çalgı ile ilgili olarak Eġani’de ayrıntılı bir bilgi verilmemekle beraber, aktarılan bazı hikaye ve olaylardan Nay’ın, üflemeli bir müzik çalgısı olduğunu, onu çalmaya da “ZE-ME-RA” fiil kökünden “ZEMMERA” denildiği bilgisine ulaşılmıştır. Mizmar tanımlaması yaparken belirttiğimiz gibi, Eġani’de geçen bilgilere göre, üflemeli çalgılara “MİZMAR” , çalmaya da “EZMERA” denilmektedir (Isfahani, 2008, C. 10, s. 172). Harizmi (Ö. 997)’nin “Mefatih”inde, “Düdük türünden çalgıların genel adı” olarak tanımlanmıştır (Uslu, 2009, s. 12). Farmer (Ö. 1965)’a göre de, “Nefesli çalgılar zümresine dahil bütün çalgıların genel adıdır (MEB, 1993, C. 8, s. 389). Isfahani, Eġani’nin Abbasi halifesi İbrahim b. Mehdi (Salt. 775-785)’ye ayırdığı bölümde şöyle bir olay nakleder:

Bir gün, Mehdi’nin üvey kadeşi Harun Reşid (Salt.786-809)’in oğlu Emin, amcası Mehdi’ye “ *Ey amca, senin mizmar (ney) çalışını çok merak ediyorum.* ”der. Mehdi, “*Ben onu (neyi) hiç ağzıma almadım.*” diye cevap verir. Bunun üzerine Emin, Mehdi’nin adamlarından birini çağırır ve bir ney getittirir. Mehdi, neyi eline alır, ağzına getirir ve üflemeye başlar, etraftakiler de toplanırlar. Öyle bir çalar ki, toplananlar, hiç bu kadar güzel ses duymamışlardır (Isfahani, 2008, C. 10, s. 172).

Nay veya ney, yukarıda da belittiğimiz gibi, “Mizmar” olarak isimlendirilen üflemeli (nefesli) çalgılar grubundan bir nefesli çalgıdır. Doġu (Türk-Arap-İran) müziğinde en önemli çalgılardan biri olup, özellikle türk müziğinde çok ilgi ve itibar görmüş, zamanla Yusuf Kırşehirli (Ö. 1425)’den itibaren ana akord sazı olarak kabul edilmiştir.

Surnay, Sirnay

Bu terim Eġani'de bir (1) yerde geçmektedir. (C. 18, s. 78) Isfahani, Eġani'de, "Zübeyr'in öldürülmesi" konusunun içinde, "Bir rahibin evine gidildiğini ve orada davullarla birlikte Surnay'ların çalındığı"ndan bahsetmektedir (Isfahani, 2008, C. 18, s. 78). Isfahani, bu müzik aletinin şekli ve özellikleri hakkında bir bilgi vermemektedir. Ancak, kitabı yayınlayan İbn Muhenna, dipnot bilgisi olarak "Surnay"ın "SAFİR aletlerinden bir müzik çalgısı" olduğunu bildirmektedir (Isfahani, 2008, C. 18, s. 78). Safir ise, Üflemeli bir çalgı aleti olup pirinçten yapılmadır (Güneş, 2014, s. 678). Harizmi (Ö. 997)'ye göre ise, o bir "Saffare"dir. Saffare ise, doğu müziğine ait bir üflemeli müzik çalgısı olup, bir diğer adı da "Zurna"dır (Uslu, 2009, s. 12). Farabi (Ö. 950)'ye göre, "Sekiz ön parmak deliği ve aletin alt ucuna yakın yerde iki yan deliği olan bir "ÇİFT KAMIŞ"dan yapılma üflemeli bir müzik aletidir (Faruqi, 1981, s. 322). Bu tanım bugünkü "Zurna"nın tanımıdır. "İki kamış"dan oluşur demekle, zurnanın başındaki metal zıvanaya takılan küçük kamış parçası ile alttaki ana gövdenin kastedildiğini anlıyoruz. Coğulu, "Serenayat"dır.

C- Vurmalı Çalgılar:

Dûf (Def)

En eski müzik aletlerindendir. "Def" veya eski dönemlerdeki telaffuzu ile "Duf" diye anılan bu müzik aleti, Eġani'de yedi (7) yerde zikredilmektedir. (C. 6, s. 294, 296, C. 9, s. 314, 315, C. 11, s. 127, 129, C. 6, s. 135) Dûf hakkında tanımlayıcı bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak Duf'un bir ritm aleti olduğunu ve onunla "Nakra"³² edildiği bilgisine ulaşıyoruz (Isfahani, 2008, C. 6, s. 294). Faruki (Ö. 1986)'ye göre şekli, kullanım alanı, ebatları, zilli ve zilsiz oluşları açısından değişik şekillerde ve boyutlarda bir çerçeve ve bir veya iki tarafına bir zar (deri) gerilmiş kare veya sekizgen şekilli olup, İslam öncesi dönemlerden günümüze kadar kullanılagelen bir müzik aletidir (Faruqi, 1981, s. 50). Öztuna (Ö. 2012)'ya göre, Türk müziğinde kullanılan en eski sazlardan biri olup, küçükten büyüğe, zilli veya zilsiz olarak çok değişik şekilde ve olanı mevcuttur. "Daire, Arabana ve Mazhar" Adıyla anılan genellikle tekke müziğinde kullanılan çeşitleri vardır (Öztuna, 1969, C. 1, s. 154). Araplarda daire şeklinde olanının yanında kare şeklinde de bir def kullanıldığı, VII.Yüzyıl Medine'li müzisyenlerden Tuveys (Ö. 711)'in kare şeklinde bir defle şarkı icra ettiği (Turabi, 1996, s. 10) bilgisine ulaşıyoruz. Yuvarlak kasnaklı olanına "Def-i Müdevver", dört köşeli olanına ise, "Def-i Murabba" adı verilir (Faruqi, 1981, s. 50). Eġani'de bu alet

³²Nakra: Kuşun Gagası İle Vurması Gibi Parmakla Vurarak Bir Aleti Çalmak. (Bkz. Güneş, 2014, s. 1203)

hakkında ayrıntılı bir bilgi bulunmamakla birlikte ile i'ka' için kullanıldığını anlıyoruz (Isfahani, 2008, C. 6, s. 294, 296).

Mizher

Bu terim Eġani'de üç (3) yerde geçmekte olup, (C. 12, s. 84, C. 16, s. 235, C. 17, s. 169) tanımlayıcı bir bilgi verilmemiştir. Ancak, kitabın yayıncısı İbn Muhenna, 6. ve 12. Cüzlerde dipnotta, bunun "UD" olduğunu belirtmiştir (Isfahani, 2008, C. 6, s. 253). Kindi (Ö. 866)'de ise böyle bir terim tesbit edilememiştir. Arapça lügat "Al Maani" de ise Mizher'in bir "DEF" olduğu ve onunla ritm vurulduğu ifade edilmektedir (Almaany, 2019). Faruki (Ö. 1986), James Robson'un "Ancient Arabian Musical Terms" adlı eserinde mizheri, "İslam öncesi dönemlerden kalan çerçevesi (Kasnaklı) bir müzik aleti" diye tanımladığını belirtmiştir (Faruqi, 1981, s. 188). İbn Salamah (Ö. 902) ve İbn Abd. Rabihi (860-940)'ye göre ise mizher, "Ahşap yüzü ud kullanılmadan önce, İslam'ın erken zamanlarında ve İslam öncesi dönemlerde kullanılan deri yüzü, kısa boyunlu ve askılı bir müzik aleti"dir (Faruqi, 1981, s. 188). Bu tanıma göre deri yüzü "Kopuz" çalgısı ifade edilmiştir. Ancak kopuz türü telli çalgının İslam öncesi Araplarda bulunmuş olması mümkün değildir. Öztuna (2012)'ya göre ise, "Mazhar" olarak geçen bu terim, en az 40 cm. çapında gayet büyük zilsiz "Def"tir (Öztuna, 1969, C. 2, s. 16).

Bu tanımlamalardan mizher için iki farklı müzik aleti tanımı çıkmaktadır:

- 1- Göğüs tahtası bölümüne deri gerilmiş bir tür "Ud"dur, muhtemelen "Kopuz"dur. Ancak, kopuz'un İslam öncesi araplarda kullanılması mümkün görünmemektedir.
- 2- Bir çerçeveye (Kasnağa) gerilmiş deriden oluşan vurmali bir müzik aletidir, yani bir tür DEF'tir.

Bu tanımlardan ikincisi, "Mizher"e en uygun tanım olarak görünmektedir.

Tabl (Davul)

Eġani'de "Tabl", beş (5) yerde geçmektedir. (C. 9, s. 314, C. 10, s. 171,172, C. 12, s. 102, C. 18, s. 78) Tabl konusunda Eġani'de açıklayıcı bir bilgi verilmemiştir. Lugatte "davul" demektir (Güneş, 2014, s. 718). Faruki (Ö. 1986)'ye göre, İslam tarihi boyunca kullanılan birçok davul türü için kullanılan ortak isimdir (Faruqi, 1981, s. 327). Şekil olarak, yuvarlak bir ahşap kasnağın iki tarafına deri gerilerek yapılıp, bir tokmak ve bir ince dal parçası ile çalınan bir ritm aletidir. Büyüklüğüne göre, aslan, manda, inek veya deve derisinden yapılır. Fars ve Türk kültüründe çok önemli yeri olan ve çokça kullanım alanı olan bu müzik çalgısı,

özellikle eski Türk devletlerinde saltanat alameti olarak kabul edilmiştir (Öztuna, 1969, C. 2, s. 295). Eġani üzerinde yaptığımız çalışma neticesinde “Tabl”ın, İslam coğrafyası müziğinde bir i’ka’ aleti olarak kullanıldığını anlıyoruz.

İsfahani, Eġani’de Heysem b. Adıyy (Ö. 732)’den aktarılan bir rivayette, Emevi halifelerinden Velid b. Yezid (Salt. 743-744)’in tabl ve dûf (def) çaldığını, hatta Velid’in Hicaz yollarında “Duf” (def) ile yürüdüğünü söylemektedir (İsfahani, 2008, C. 9, s. 314). Ayrıca İsfahani, Abbasi halifesi İbahim Mehdi (Salt. 775-785)’nin de davul çaldığı bilgisini aktararak, şöyle bir olaydan bahseder:

Abbasi halifesi İbahim Mehdi’nin de bulunduğu bir ortamda söz tabl (davul) ve ika’dan açılmıştı ki, İbrahim Mehdi şöyle dedi:

“O (tabl) öyle bi alet ki, o olmazsa (müzik icasında) başarıya ulaşmak mümkün olmaz.”

Dediler ki, *“Tabl’ın özellikleri nedir ki?”*

İbrahim Mehdi, şöyle cevap verdi:

“Çünkü onda iki el bir el gibi olmalıdır. Tabl’da sol el de devreye girmeli ve sağ elin yaptığını tamamlamalıdır. Sol el kullanılmazsa noksanlık olur.”

İsfahani’nin anlattığına göre, İbahim Mehdi, söylediklerini uygulamalı olarak göstermek ve tabl ile “İka”nın nasıl yapılacağını tatbikini yapmak için bir tabl istedi. Herkese, tabl (Davul) çalmada sağ elin yaptığının sol elin yaptığından daha önemli olduğunu uygulamalı olarak göstermiştir (İsfahani, 2008, C. 9, s. 314).

Tabl, yani davulun menşei “Asya”dır. M.Ö. II. Yüzyıldan itibaren davulun Türklerde ve Asya genelinde kullanıldığını biliyoruz. Davul, ayrıca türklerde hükümlük ve saltanat sembolüdür. Araplar ise önceleri sadece yuvarlak ve kare şeklinde def kullanıyorlardı. Türk’lerin bölgeye gelişleriyle tabl, Arapların hayatına da girmiş oldu. Dolayısıyla, bölgeye “Tabl”ın Türkler tarafından getirildiği kanaatindeyiz.

7. KİTABUL EĞANİ'DE ARUZ, İ'KA' VE PARMAK POZİSYONLARI

7.1. Aruz

Eski Arap kültüründe şiir, müzikten daha çok ilgi görmüş ve yaygınlaşmıştır. Değişik zamanlarda veya özel günlerde, panayırarda toplanan halkın eğlencesi, şairelerin yüksek sesle ve kendilerine has uslubla okudukları duygu yüklü şiirleri dinlemektir. Bu şiirlerin binaların duvarlarına asıldığı ve sergilendiği, ilgi duyanlar tarafından ezberlendiği bilinmektedir. Arap toplumunda şiir okumaya NEŞİD adı verilmektedir. Kafiyeli ve vezinli olan şiirler, zamanla ARUZ denilen vezin kalıplarına uygun olarak yazılmaya başlanmış, müziğin şiirle buluşmasıyla da hem şiir, hem de müzik daha ilgi çekici hale gelmiştir.

Aruz, Arap şiirinde uzun veya kısa hecelerın âhenkli dizilerine dayanan bir vezin sistemidir. Şiir mûsikîsi olarak da tanımlanmıştır (Tural, 2011, s. 13). Şiirde aruz kullanımı, Araplarda İslamiyet öncesinden beri var olduğu bilinmekle beraber, metodlaştırılması, kurallarının ve kalıplarının tesbit edilip bir sisteme oturtulması VIII. Yüzyılın sonlarına doğru olmuştur. Halil b. Ahmet Ferahidi (Ö. 791), Arap şiirinde aruz kurallarını yerli yerine oturtan ve sistemleştiren kişi olarak kabul edilir. İ'ka' ise, gerçekte bir aruz terimidir. Aruzlu şiirlerin müzikle icra edilmesi neticesinde "İ'ka" ortaya çıkmıştır. Bir anlamda aruz, müzikteki ritmin ilk basamağını teşkil etmektedir. Aruz bahirlerinin adları, İslam coğrafyası müziğinde i'ka' terimi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bir başka deyişle, i'ka'lar adlarını aruz bahirlerinden almışlardır. "Remel, Basit, Hezec, Hafif" Aruz bahiri isimleri olduğu gibi, aynı zamanda, Abbasi müziğinde i'ka' isimleridir. Her bir aruz kalıbına "Daire" veya "Devir" de denmiştir. Aynı terim, i'ka' için de kullanılmıştır. Yani bir aruz veya i'ka' kalıbının bir defa icra edilmesi ile bir daire tamamlanmış olmakta ve tekrar o aruz veya i'ka' kalıbının başına dönülerek hem şarkıda hem de şiirde tekrarlanmaktadır.

Edebiyatta aruz kalıplarının her birine "Bahir" denmektedir. Bahirleri oluşturan sözlere ise "Tef'ile" adı verilmektedir. Tef'ileler, uzun ve kısa hecelerın belirli bir ölçü içerisinde bir araya gelmesi ile "Bahir"leri oluştururlar. (Tural, 2011, s. 55)

7.1.1. Aruz Bahirleri

Edebiyat tarihinde aruz konusunda çalışma yapan bir çok önemli şahsiyet vardır. Ancak Ferahidî, edebiyatçıların büyük çoğunluğu tarafından aruz ilminin kurucusu kabul edilmiştir. Ferahidî'nin tesbitine göre Arap edebiyatında on altı (16) aruz bahiri vardır. İ'ka' ve aruz ilişkisini daha net ortaya koyma açısından aruz bahirlerini ve tef'ilelerini yazmakta fayda gördük. Aşağıdaki aruz bahirleri, "Salim" diye nitelendirilen ana kalıplardır. Bu

kalıplar, lügat kuralları veya farklı sebeplerle değişiklikler gösterebilmektedir (Tural, 2011, s. 55).

Ferahidî'nin tesbit ettiği aruz daireleri ile bahirleri ve tef'ileleri şunlardır:

I. Dâire

1. Tavîl : - — — / - — — — / - — — / - — — — //

Fe û lun Me fâ î lun Fe û lun Me fâ î lun

2. Medîd : — - — — / — - — — / — - — — //

Fâ i lâ tun Fâ i lun Fâ i lâ tun

3. Basît : — — - — / — - — — / — — - — / — - — //

Müs tef i lün Fâ i lun Müs tef i lün Fâ i lun

II. Dâire

4. Vâfir : - — - - — / - — - - — / - — - - — //

Mu fâ a le tun Mu fâ a le tun Mu fâ a le tun

5. Kâmil : - - — - — / - - — - — / - - — - — //

Mü te fâ i lun Mü te fâ i lun Mü te fâ i lun

III. Dâire

6. Hezec : - — — — / - — — — / - — — — //

Me fâ î lun Me fâ î lun Me fâ î lun

7. Recez : — — - — / — — - — / — — - — //

Müs tef i lun Müs tef i lun Müs tef i lun

8. Remel : — - — — / — - — — / — - — — //

Fâ i lâ tun Fâ i lâ tun Fâ i lâ tun

IV. Dâire

9. Serî' : — — - — / — — - — / — — — - //

Müs tef i lun Müs tef i lun Mef û lâ tu

10. Münserih : — — - — / — — — - / — — - — //

Müs tef i lun Mef û lâ tu Müs tef i lun

11. Hafif : — - — — / — — - — / — - — — //

Fâ i lâ tun Müs tef i lun Fâ i lâ tun

12. Muzâri' : - — — — / — - — — / - — — — //

Me fâ î lun Fâ i lâ tun Me fâ î lun

13. Muktedab: — — — - / — — - — / — — - — //

Mef û lâ tu Müs tef i lun Müs tef i lun

14. Müctes : — — - — / — - — — / — - — — //

Müs tef i lun Fâ i lâ tun Fâ i lâ tun

V. Dâire

15. Mütekârib : - — — / - — — / - — — / - — — //

Fe û lun Fe û lun Fe û lun Fe û lun

16. Mütedârek : — - — / — - — / — - — / — - — //

Fâ i lun Fâ i lun Fâ i lun Fâ i lun

Şekil 7.1. Aruz daireleri ve bahirleri (Tural, 2011, s. 56).

Eğani'de yer alan şiirler ve şarkıların bir kısmının aruzu verilmiş, bir kısmının ise verilmemiştir. Aruzu belirtilen şiirler, genellikle VIII. Yüzyıl ve sonrası yaşamış şairlerin şiirleri olduğu gözlemlenmiştir. İslam öncesi ve İlk İslam dönemi şiirlerinin aruzları hakkında çok az bilgi verilmiştir.

Eğani'de adı geçen aruz bahirleri şunlardır:

1. Tavil
2. Basit
3. Vâfir
4. Kâmil
5. Hezec

6. Recez
7. Remel
8. Hafif
9. Muzâri'
10. Seri'
11. Mutedarik
12. Mutekarib

7.2. İ'ka'

İ'ka', Arapça bir terim olup, "VE-KA-A" kökünden gelmektedir. Lugatte, "Düşürmek, yerine koymak, meydana gelmek" anlamlarındadır (Güneş, 2014, s. 1319). Müzik terimi olarak ise, Kindî (Ö. 866) i'ka'yı, "Ritim" olarak tanımlamıştır (Turabi, 1996, s. 78). Bu ifade kanımızca doğru değildir. Çünkü, "Ritim" kelimesi günümüzde kullanılan ve batı kaynaklı bir terimdir. Bu terimin Kindî'nin yaşadığı dönemde İslam coğrafyasında kullanılması mümkün görünmemektedir. Kindî de böyle bir terim kullanmamıştır. Turabi'nin aynı çalışmasından edindiğimiz bilgiye göre Kindî i'ka'yı, "Niseb-i Zemaniye (Zamanın nisbetleri)" şeklinde ifade ediyor (Turabi, 1996, s. 57). Isfahani ile aynı dönemde yaşayan Farabî (Ö. 950) ise, "Eşit aralıklarla birbirini takip eden zaman dilimlerinde tınlayan seslerin seyir ve hareketleridir (Rızvanoğlu, 2007, s. 37)." diye tarif etmiştir. İbn Hurdazbih (Ö.912-913) de i'ka' hakkında "Şiirde aruz ne ise, müzikte de i'ka' odur" demiştir (Tokay, 2017, s. 95).

Isfahani'ye göre i'ka konusunda Yahya Mekki (Ö.835) ve Amr b. Bâne (Ö.891)'nin yaptıkları çalışmalar ve yazdıkları eserler vardır. Ancak müzikte i'ka'yı sistemleştiren, cinsleri yerli yerine oturtan İshak Mevsili (Ö.850)'dir. O'na göre İshak, i'ka konusunda bütün tereddütleri gidermiş, her şeyi yerli yerine oturtmuştur (Isfahani, 2008, C. 5, s. 280).

Tespitlerimize göre, Eġani'de "İ'ka" ile "Lahn" aynı anlamda kullanılmıştır. Isfahani, bununla ilgili olarak bir şarkı hakkında bilgi verirken, "*Abdullah b. Anbese b. Said b. Âsî, Sakilevvel'den lahnetti.*" demiştir (Isfahani, 2008, C. 11, s. 360). Başka bir yerde de Ma'bed (Ö.743-744)'in okuduğu bir şarkı için, "*Aruz'u hafifdir. Lahnu ise, Sakilevvel Hınsır, Mecral Bınsır'dır.*" İfadesini kullanmıştır (Isfahani, 2008, C. 1, s. 35). Yine bir başka şarkı için ise, "*Bu iki beytin lahnu, Sakilevvel Vusta'dır*" demiştir (Isfahani, 2008, C. 24, s. 176). Bu

örnekleri çoğaltmak mümkündür. Hatta Eġani’de birçok yerde bu ve buna bezer ifadeler mevcuttur.

Bütün bu örneklerden anlıyoruz ki Eġani’deki “Lahn” teriminin ifade ettiği mânâ “İ’ka” dır. Ayrıca, Eġani’de ezgi çeşitleri, aralıklar, makam veya tonlama bilgisine de rastlanılamamıştır. Eġani’de i’ka bilgisi hep ud üzerinden verilmiştir. O dönemde, önceleri iki telden (Zir ve Bam) müteşekkil olan udun, dört telli (Zir, Mesnâ, Mesles ve Bam) olarak kullanıldığını öğreniyoruz (İsfahani, 2008, C. 11, s. 339). Fakat nağme veya makam bilgisine rastlayamıyoruz. Bütün bunların neticesinde vardığımız netice şudur:

İsfahani’nin ölümüne kadarki dönemde, İslam coğrafyası müziğinde ezgiden çok i’ka’ ön plana çıkmaktadır. O dönemde en çok kullanılan çalgı “Ud”ur. Ancak ud, şarkının melodisini icra etmek için değil, i’ka’yı icra etmek için kullanılmıştır. Zaten Eġani’de şarkıların icrasından bahsedilirken şarkıcının bir çalgı gurubu ile şarkı söylediğinden bahsedilmemektedir. Eġani’de verilen bilgiler doğrultusunda şarkıcının şarkıyı ya çalgısız söylediği, veya kendisinin hem çalıp, hem de söylediği sonucuna varıyoruz. Şarkıyı kim söylüyorsa çalgıyı da o çalmaktadır. İ’ka’ tanımlamaları da hep ud üzerinden ve parmak baskı yerleri verilerek yapılmıştır. İsfahani, hemen tüm şarkıların i’kalarını bu şekilde bildirmiştir.

Kitabul Eġani’de İ’ka’yı incelediğimizde, Dört (4) ana i’ka’ ve bu i’ka’ların kendileri ile olan terkiplerinden üretilen i’ka’lar olduğunu görüyoruz. Bu konu ayrı bir başlık altında ele alınacaktır. Bu i’ka’lar, “HAFİF, HEZEC, REMEL, SAKİL”dir. İ’ka’lar, Arap edebiyatındaki aruz kalıpları ile büyük uyumluluk gösterir. Eġani’de bu i’ka’lar sadece isim olarak zikredilmiş, darbları ve sayıları ile uygulama biçimleri konusunda bir bilgi verilmemiştir. Ancak, aruz kalıpları ile i’ka’ çeşitlerinin adlarının (“Sakil” adı hariç) aynı olması, tef’ ile ve i’ka’ darblarının aynı veya birbirine çok yakın olduğunu çağrıştırmaktadır. Bahse konu dönemde kullanılan i’ka’ların darblarının, aruz darbları ile aynı olabilme ihtimalini gözardı etmemek gerekir. Hatta bizce, aynı gibi düşünülmesi dahi yanlış olmayacaktır. Bu husus, ayrıca araştırılmaya muhtaçtır.

Eġani’de bahsedilen müzik uygulamalarının tamamen doğaçlama olarak icra edildiği, aruz ve i’ka uygulamasına çok da disiplinli olmasa bile özen gösterildiği, ud çalgısının nağme icrasından ziyade şarkıcıya, i’ka’yı icrası ile eşlik etmek için kullanıldığı, şarkının, okuyucunun (veya bestecinin) o anki isteğine göre, yarı doğaçlama (İnşad) olarak okunduğu ortaya çıkmaktadır. Yani, önceden çok iyi bildiği müzikal aruz kalıbına sözleri giydirme, çeşitleme yöntemiyle icra yapıldığı anlaşılmaktadır.

İsfahani Eğani’de, yukarıda bahsettiğimiz hususla ilgili olarak, Ma’bed’in nasıl şarkı yaptığı (bestelediği) konusuna ışık tutacak şu olayı anlatmıştır:

İşhak Mevsili (Ö. 850)’nin naklettiğine göre, Ma’bede, “*Sen şarkı yapmak (bestelemek) istediğinde, şarkıyı nasıl yapıyorsun (Besteliyorsun)?*” diye sorarlar. O da, “*Deveye biniyorum, Sonra sopayla deveyi yürütüyorum, şiirle müziği birleştirip terennüm ediyorum (şarkıyı okuyorum)*” der. Bunu üzerine soruyu soranlar, “*şarkı yapmayı amma da güzel anlattın ha!..*” diye espirili bir karşılık verirler (İsfahani, 2008, C. 1, s. 48).

7.3. Kitabul Eğani’de Parmak Baskı Pozisyonları

VI. Yüzyıl ile X.Yüzyıl arası İşlam coğrafyasında önde gelen saz ud olduğundan, Eğani’de geöen bütün şarkıların i’ka’ları hep ud üzerinden verilmiştir. Sözkonusu dönemde ve coğrafyada nağme denince akla i’ka gelmektedir. şarkıların ezgisel tanımları hep i’ka ve ud üzerindeki parmak baskıları üzerinden yapılmıştır. Çalışmamız neticesinde edindiğimiz bilgiye göre, i’ka ile şarkının ritmi verilmiş, ancak bu ritmin darb sayıları ile vuruş uzunluk ve kısalıkları bildirilmemiştir. Ancak bazı şarkılar için “56 devir, 68 devir” gibi ifadeler kullanılmıştır (İsfahani, 2008, C. 9, s. 74). Buradan anlıyoruz ki, i’ka’nın bir darb kalıbı vardır. Parmak baskı pozisyonu ile de şarkının icra edildiği sesi anlamak mümkündür. Abbasi dönemi İşlam coğrafyasında i’ka ön planda olduğu için makamsal manada belli aralıklarla bir ses dizisinden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Sadece parmak baskı pozisyonu ile sabit bir ses bilgisi verildiğini, belki biraz da küçük motifler kullanıldığını anlıyoruz. Yani şarkıcı udu ile tel üzerine belli bir parmak baskısı yaparak istediği i’kada şarkısını söylüyor. Daha net ifade ile günümüzde bile zaman zaman rastladığımız bazı pratik icracı müzisyenlerin bağlama veya başka bir telli çalgı ile parmaklarını bir yere sabitleyip, veya bir-iki farklı baskı kullanarak alması ve anlık, irticalen yaptığı gibi görünen, ancak geröekte çeşitlenme metoduyla okuması gibi bir durum sözkonusudur.

Ancak Farmer, bir makalesinde (Farmer, 1965, s. 99, 102) İsfahani’nin söylediği parmak baskı pozisyonlarından hareketle, kendine göre ses aralıkları yorumlaması yapmış, aşağıdaki tabloda görüldüğu gibi aralıklar dizisinden oluşan bir takım kalıplar vermiştir:

Mutlak fi mecranl vusta : G.A.Bb.c. d.e.f.g.

Mutlak fi Mecral Binsır : G.A.B.c. d.e.f.g.

Sebbabe fi Mecral vusta : A.Bb.c. d.e.f.g.a.

Sebbabe fi Mecral Binsır : A.B.c. d.e.f.g.a.

Vusta fi Mecraha : Bb?.c. d.e.f.g.a.bb.

Binsır fi Mecraha : B.c. d.e.f.g.a.b.

Hinsır fi Mecral Vusta : c. d.eb.f.g.a.b.c'.

Hinsır fi Mecral binsır : c. d.e.f.g.a.b.c'.

İsfahani, müzik teorisi açısından Eġani'de hiçbir bilgi vermemiştir. İsfahani, aslında bir şiir ve tarih bilginidir. Teorisyen değildir. Eserinde de hiç müzik teorisi konusuna girmemiştir. Kaldı ki o dönemde, aynı çağda, aynı yerde (Bağdat) yaşayan, müzikte “Muallim-i Evvel” diye ün yapmış Farabi (Ö. 950) vardır. Farabi ise bir müzik teorisyenidir. İsfahani (Ö. 967) ile Farabi (Ö. 950) çağdaşlardır ve eserlerini yazarken ikisi de Bağdat'da yaşadılar. İsfahani'nin Farabi varken müzik teorisi konusuna girmemesi, bir etik davranış örneğidir. Farmer, ayrıca bu bilgileri Yunus Kâtib (Ö.752)'in “ Kitabu'n-Nağam” adlı eseri ile İshak Mevsili (Ö.850)'nin “Kitabu'n-Nağam vel İ'ka” adlı eserlerine dayandırıyor. Her iki eser de günümüze kadar gelmemiştir. İçerikleri hakkında bilgi sahibi de değiliz. Hatta Farmer, yukarıdaki melodik mod dizilerini, Arapların Bizans'dan aldıklarını söylemektedir. Böyle bir bilgi de Eġani'de yoktur. Ancak, Farmer'ın bahsettiği parmak baskı tanımları Eġani'de vardır. Bu terimler VII. Ve VIII. Yüzyıldan itibaren İslam coğrafyası müziğinde kullanılan, ud üzerindeki parmak baskı pozisyonlarının tanımlamalarıdır. Her bir terim ise bir tek tonu ifade etmektedir. Bir dizinin ifadesi değildir. Bunun yanında, Yunus Kâtib (Ö.752)'in yaşadığı dönemlerde, henüz Grek filozoflarının eserlerinin tercüme faaliyetleri başlamamıştır. Tercüme faaliyetlerinde en önemli çalışmayı Farabi (Ö.950) yapmıştır. Ama Farmer, sözkonusu makalesinde Farabi'yi hiç dikkate almamıştır. Dolayısıyla Farmer'ın Arapların bu modları Bizans'dan aldıkları tesbiti, bizce tutarlı değildir. Farmer, bu savını delillendirmek için, neden Farabi dururken İsfahani'yi tercih eder, bu da anlaşılır bir durum değildir.

Eġani'de İka'lar ve melodi, el parmaklarının tel üzerindeki tutuş veya baskı pozisyonları ile ifade edilmiştir. İsfahani'nin verdiği, parmak baskı pozisyonları bilgisinden Abbasi İslam coğrafyası müziğinde bazı melodik motiflerin kullanıldığını anlıyoruz. Ancak bu motifler bir diziyi ifadeden uzaktır. İkili, üçlü, aralıklardan oluşan motifler şeklindedir. Bu konudaki ayrıntılı bilgi “Kitabul Eġani'de Aralıklar” başlığı altında verilmiştir. Yalnız İsfahani, bu konuda bilgi verirken, tellerin hangisinin kullanıldığından hiç bahsetmemektedir. Sadece zaman zaman bazı i'kaları verirken “Bİ ITLÂKİL VETER (Boş tel ile)” diyerek “Mutlak tel” diye tanımlanan boş telin de kullanıldığı bilgisini vermiştir.

Burada dikkatimizi çeken husus şudur:

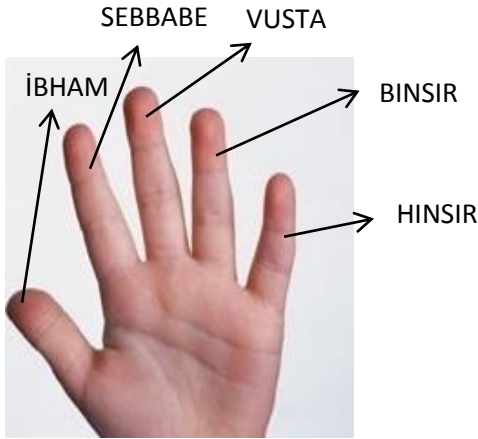
Aşağıdaki ikinci örnekte görüleceği gibi, “Remel bi ıtlâki’l-veter fi mecran vustâ” (boş tel ile orta parmak bölgesinde remel) derken, eğer bu tarif orta parmağın baskı pozisyonunu işaret ediyorsa, boş tel üzerine orta parmak ile baskı yapılarak nasıl tonlama yapılacaktır? Bu sorunun cevabını Eġani’de bulamadık.

Bir başka husus da şudur: Eġani’de şarkılar ve baskı pozisyonlarından bahsedilirken udun mızrapla çalınıp çalınmadığı bilgisine rastlamadık. Kanımızca, Türklerde de kullanılan mızrapsız, parmaklarla çalma tekniğinin kullanılmış olması muhtemeldir. Yukarıdaki mantığı zorlayan “Boş tel üzerine parmakla baskı” tanımlamasından “Tel üzerine vuruş” mu anlamalıyız? Yoksa Isfahani , tele vuruş görevini ifa eden sağ el’in başparmak hariç diğer dört parmağa karşılık gelen dört telin (Zir-Mesna-Mesles-Bam) hangisinin kullanıldığına mı işaret ediyor? Bu da cevabını arayan bir başka sorudur.

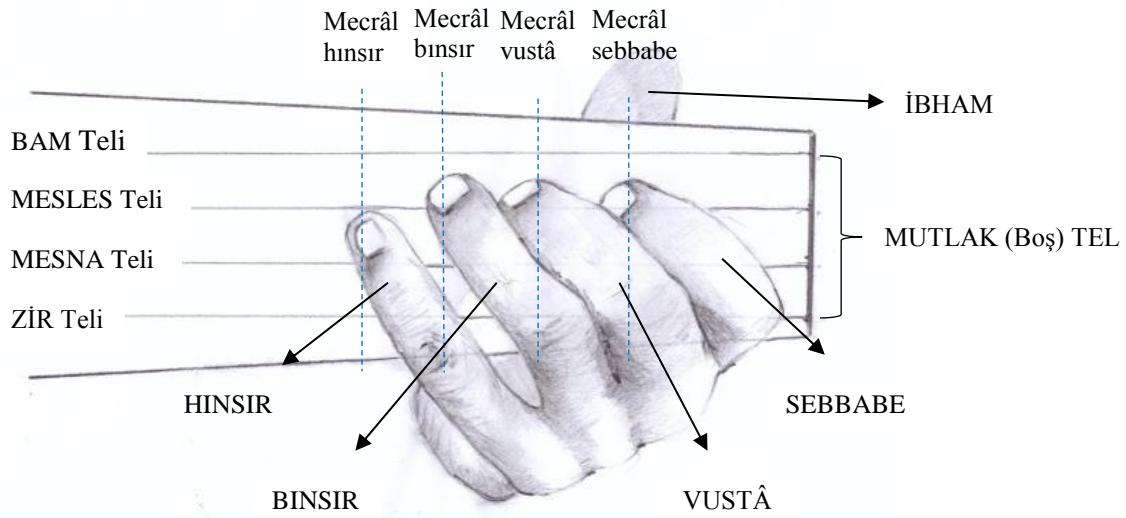
Ud’da kullanılan parmaklar ve adları şunlardır:

HINSIR	:	Serçe parmak
BINSIR	:	Yüsük parmak
VUSTA	:	Orta parmak
SEBBABE	:	İşaret parmağı
İBHAM	:	Baş parmak

Eġani’de bahsi geçen parmaklar ve ud üzerindeki baskı pozisyonları ise şu şekildedir:

Şekil 7.2. Parmaklar ve Eġani’deki isimleri

Şekil 7.3. Ud üzerinde parmak baskı pozisyonları

İsfahani, Eġani’de şarkıları verirken, şarkının güftesinin kime ait olduğunu, bestecisinin veya şarkıyı söyleyenin adını, soy bilgileri ile birlikte vermiştir. Fakat, hiçbir şarkının makamı veya ezgisel özelliğinden bahsetmemiştir. Bunun yanında, bütün şarkıların i’ka bilgisini vermiştir. Bu bilgisinin yanında i’kalarla birlikte o şarkının “Ud”a göre hangi tondan icra edildiğini, uddaki parmak baskı pozisyonları bilgisini de vermiştir.

Örnek-1 :

SAVT (Şarkı)

Fe leyte ra’sehâ dırâran ve kâlet

Ġınâu li Mâlik, remelun, sakilevvel bil vustâ an Amru.

“Şarkıyı Malik remel okudu. Amr’dan naklen gelen bilgiye göre ise, ortak parmak ile sakilevvel okudu.” (İsfahani, 2008, C. 1, s. 238)

Örnek-2 :

SAVT

MİNEL MİETÜ’L MUHTAR (Seçme yüz şarkıdan)

Afâ min süleymâ müşulânu fe hâmiruh

Arûzahû minet Tavîl. Şi’ru li Hatîe, vel ġınâ li İbn Âişe remel, bi itlâkil veter fî mecran vustâ an İshak.

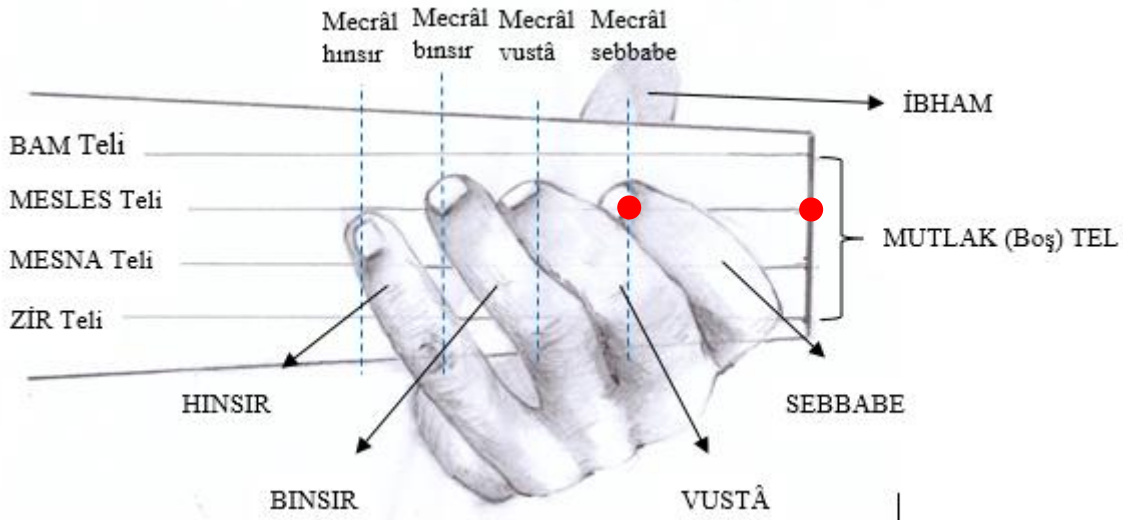
“Aruz’u TAVİL’dir. Şiir Hatfe’nindir ve şarkı (beste) ise İshak (Mavsili)’den gelen bilgiye göre İbn. Âişe’nin olup, boş tel üzerinden ve orta parmak mecra (bölge) sından, remel i’kasi ile okumuştur.” (Isfahani, 2008, C. 2, s. 147)

7.4. Kitabul Eġani’de Aralıklar

Eġani’de Farmer’ın belirttiġi gibi bir sekizli oluşturacak aralık dizisi belirtilmemiştir. Ancak, Isfahani’nin i’ka’larla birlikte zikrettiġi ud üzerindeki parmak baskı pozisyonları tanımlamalarından, bazı ikili veya üçlü, hatta zaman zaman dördü aralıklarla küçük motiflerin kullanıldığını görüyoruz. Ancak bu motifler çok ön planda görünmemektedirler. Çünkü sözkonusu dönemde “Naġme” tanımının hep i’ka üzerinden yapıldığını görüyoruz. Buna rağmen biz bu ikili yahut üçlü aralık ifade eden tanımlamaları tesbit ederek ud üzerinde göstermeye çalıştık. Bu aralıkların miktarları konusunda bir bilgiye Eġani’de rastlayamadık. Parmak baskıları sonucunda hangi aralık “Tanini”, hangisi “Bakiye” veya hangisi “Mücenneb” aralığı olduğu hususu, Tez’in amacının dışına çıkmaya sebep olacağından bu konuya girmedik. Kanaatimizce bu konu, ayrıca ve etraflıca araştırma gerektirmektedir. Aralıkları ifade eden parmak baskı pozisyonlarının tam isimleri “Kitabul Eġani’de Adı Geçen İ’ka’lar” başlığı altında verilmiştir.

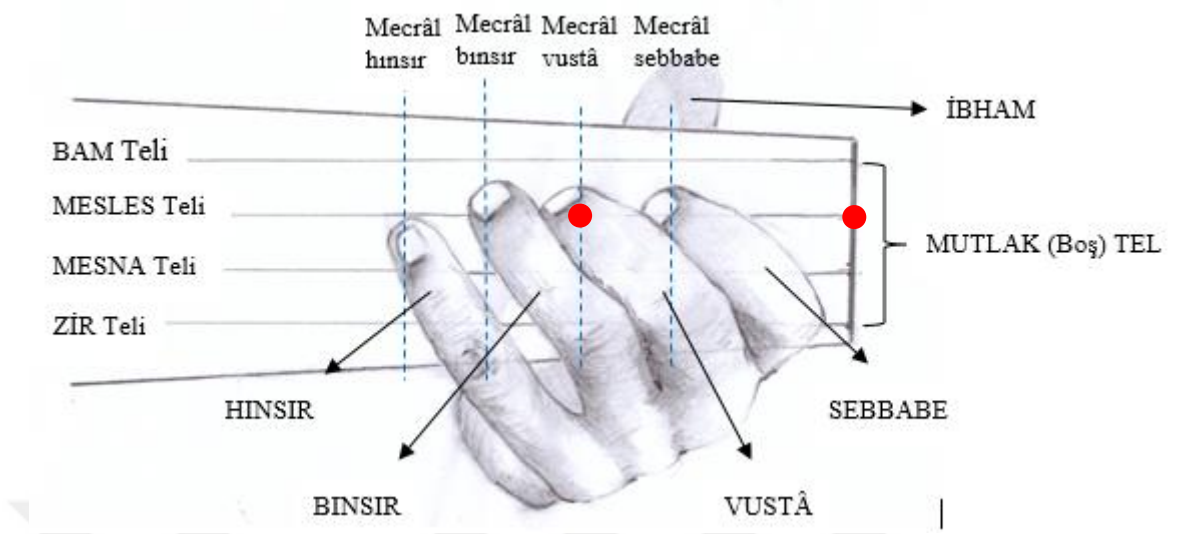
Eġani’de parmak baskı pozisyonlarından tesbit ettiğimiz aralıklar şunlardır:

1- Mutlak tel – Sebbâbe

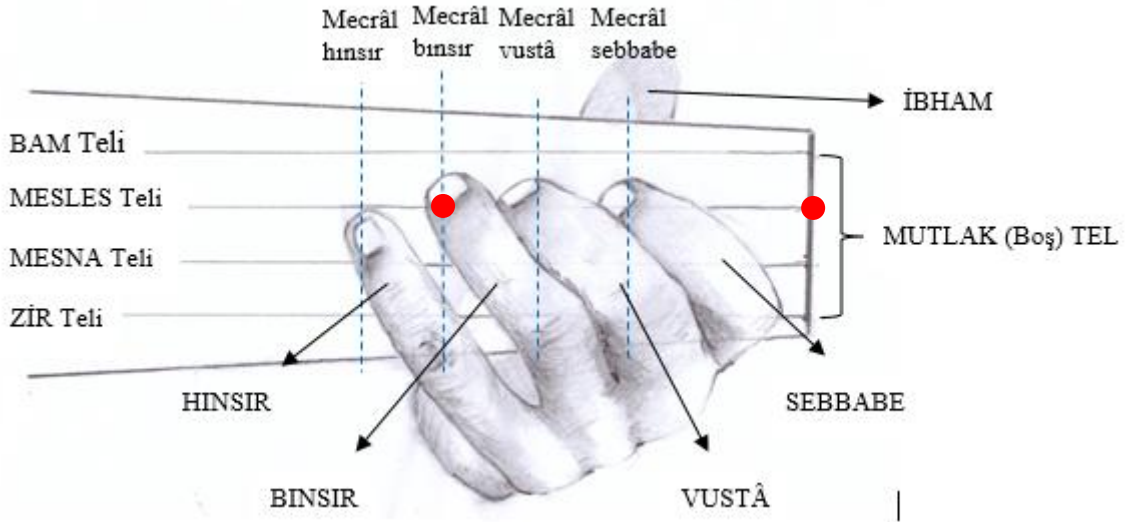
Şekil 7.4. “Mutlak tel-Sebbâbe” baskı pozisyonu

2- Mutlak tel – Vusta

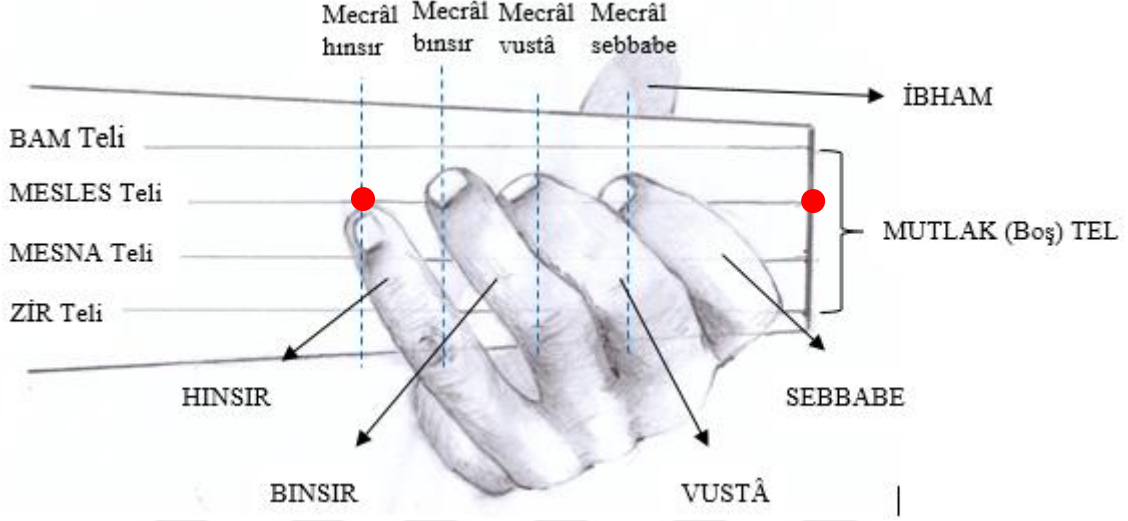
Şekil 7.5. “Mutlak tel-Vustâ” baskı pozisyonu

3- Mutlak tel – Bınsır

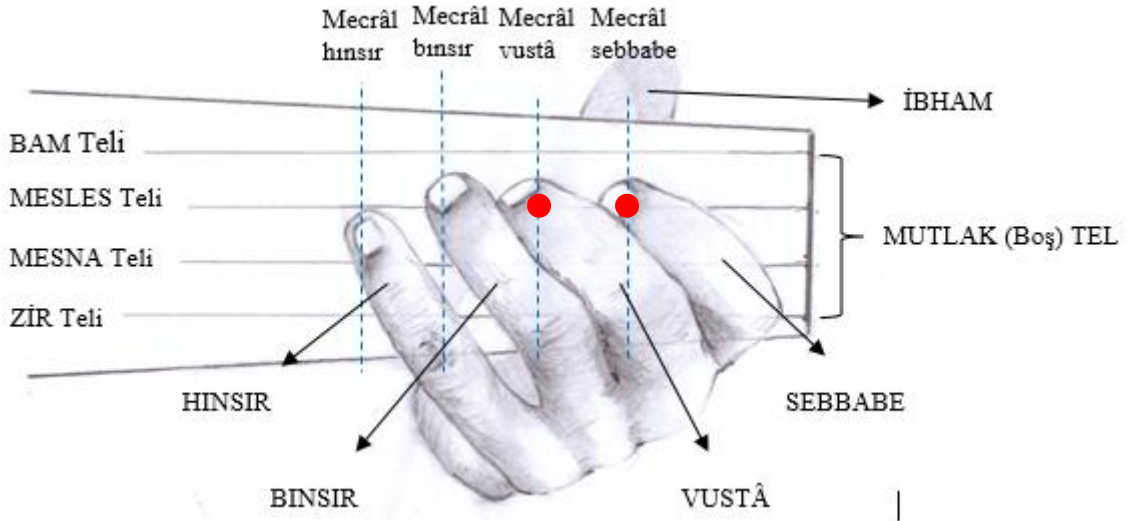
Şekil 7.6. “Mutlak tel-Bınsır” baskı pozisyonu

4- Mutlak tel – Hınsır

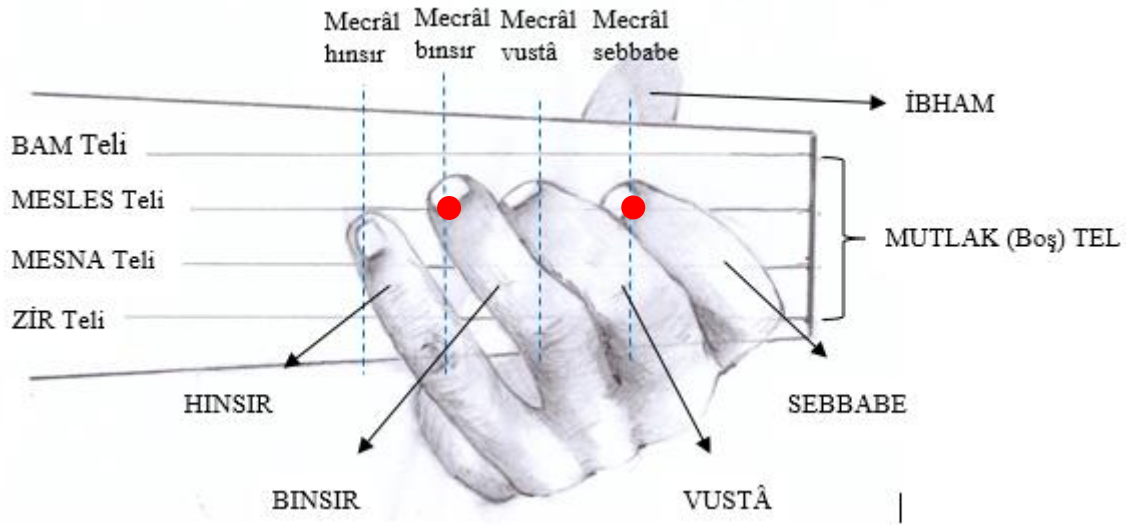
Şekil 7.7. “Mutlak tel-Hınsır” baskı pozisyonu

5- Sebbâbe – Vustâ

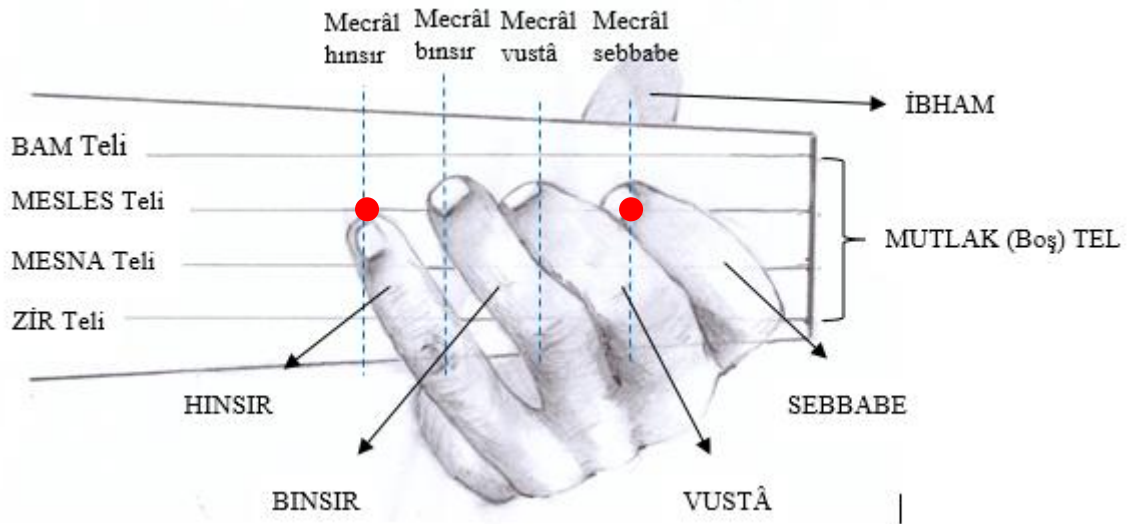
Şekil 7.8. “Sebbâbe-Vustâ” baskı pozisyonu

6- Sebbâbe – Binsır

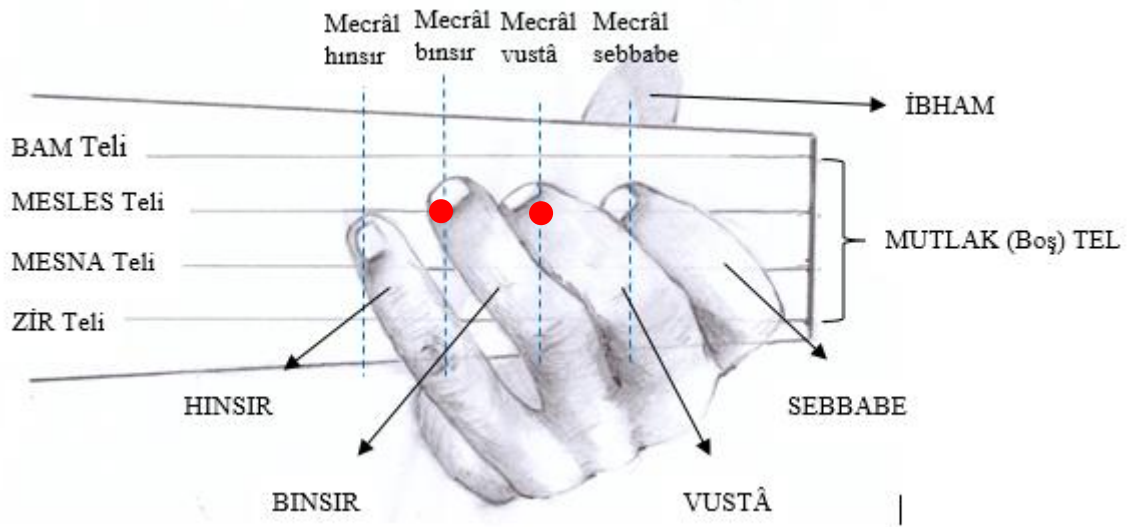
Şekil 7.9. “Sebbâbe-Binsır” baskı pozisyonu

7- Sebbâbe – Hınsır

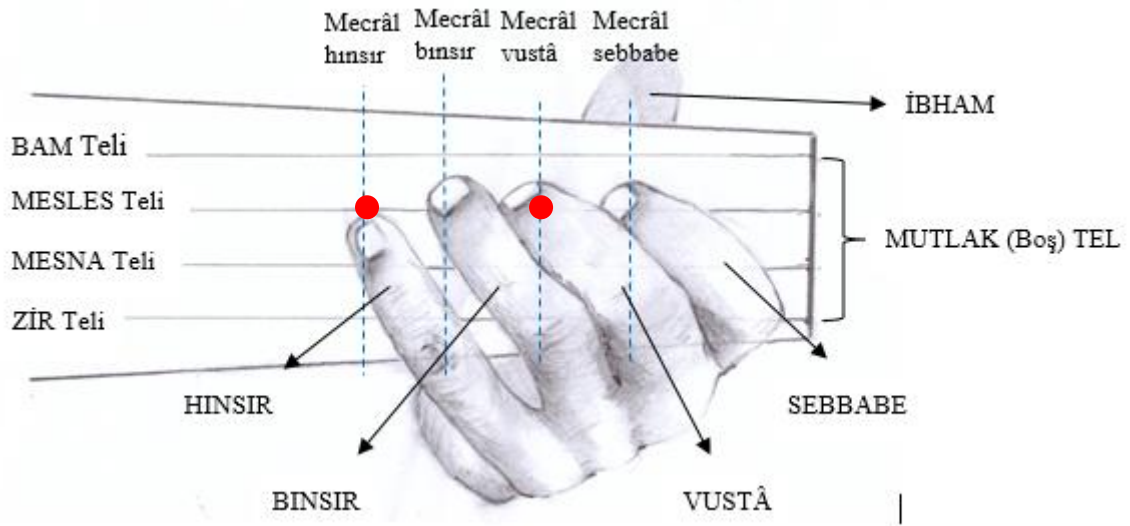
Şekil 7.10. “Sebbâbe-Hınsır” baskı pozisyonu

8- Vustâ – Binsır

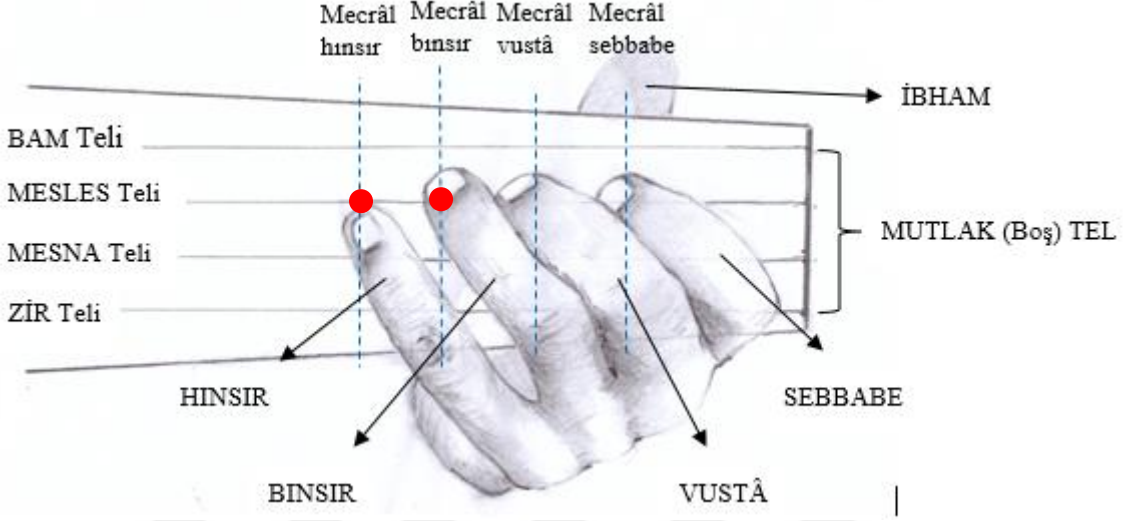
Şekil 7.11. “Vustâ-Binsır” baskı pozisyonu

9- Vustâ – Hinsır

Şekil 7.12. “Vustâ-Hinsır” baskı pozisyonu

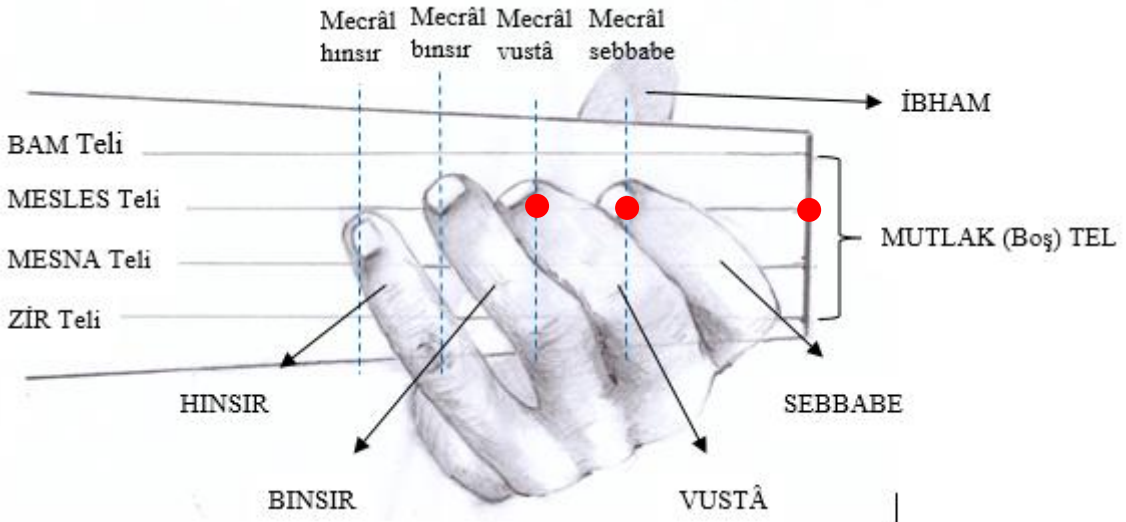
10- Bınsır – Hınsır

Şekil 7.13. “Bınsır-Hınsır” baskı pozisyonu

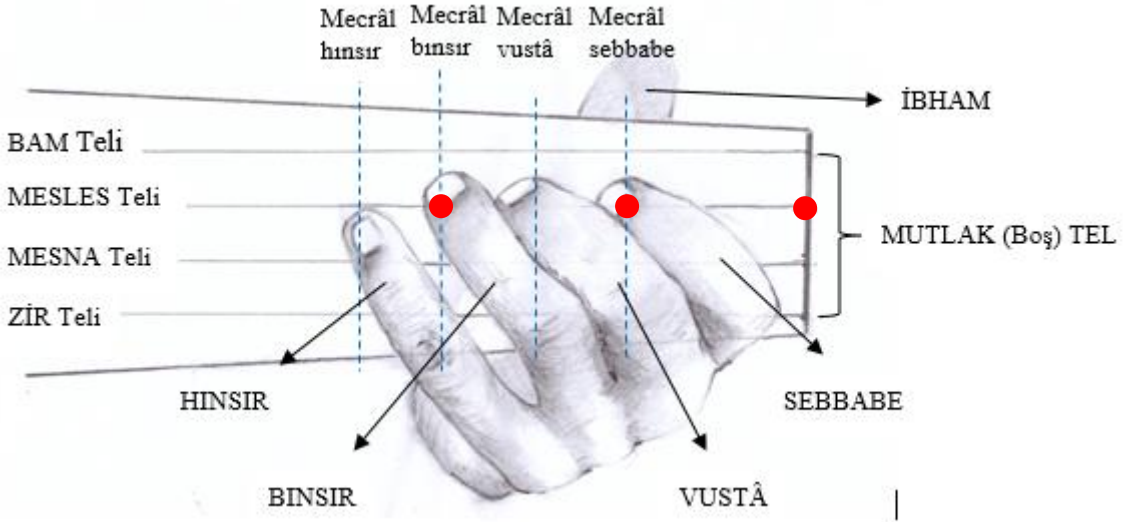
Bu aralıklara “Mutlak tel”i de eklediğimizde üçlü aralıklardan oluşan aşağıdaki nağme motiflerinin karşımıza çıktığını görüyoruz:

11-Mutlak tel – Sebbâbe - Vustâ

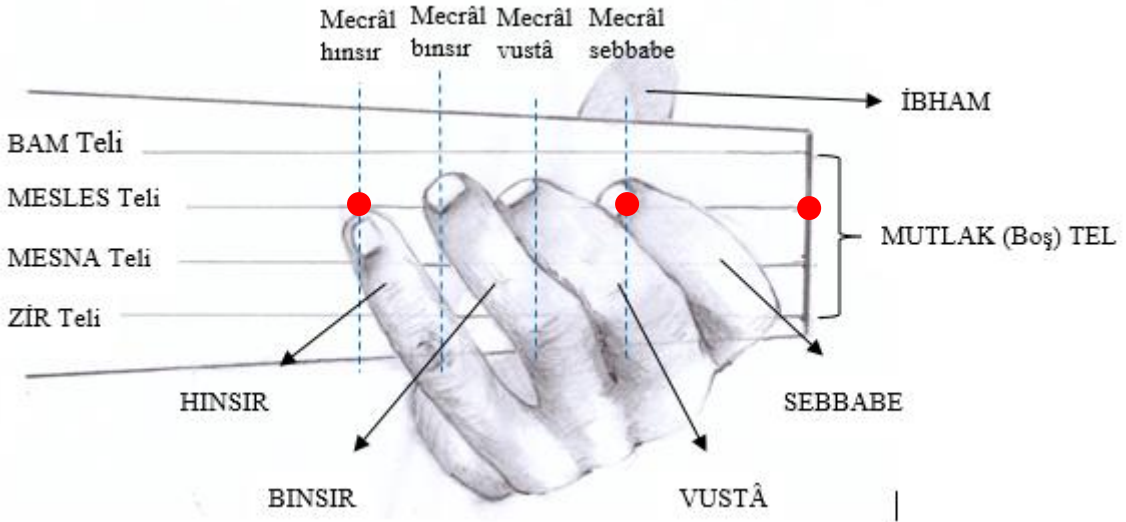
Şekil 7.14. “Mutlak tel-Sebbâbe-Vustâ” baskı pozisyonu

12-Mutlak tel – Sebbâbe – Binsır

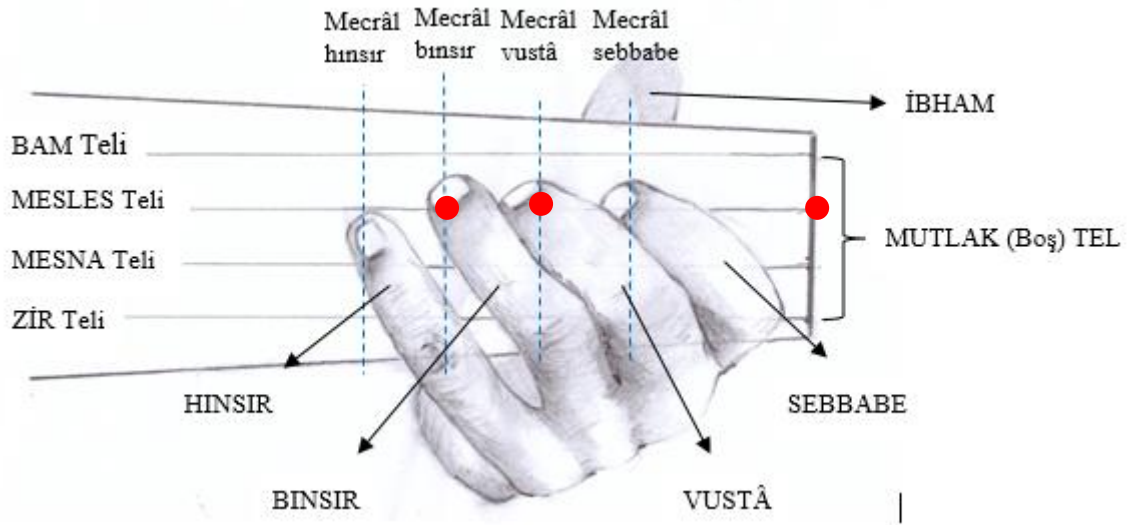
Şekil 7.15. “Mutlak tel-Sebbâbe-Binsır” baskı pozisyonu

13-Mutlak tel – Sebbâbe – Hınsır

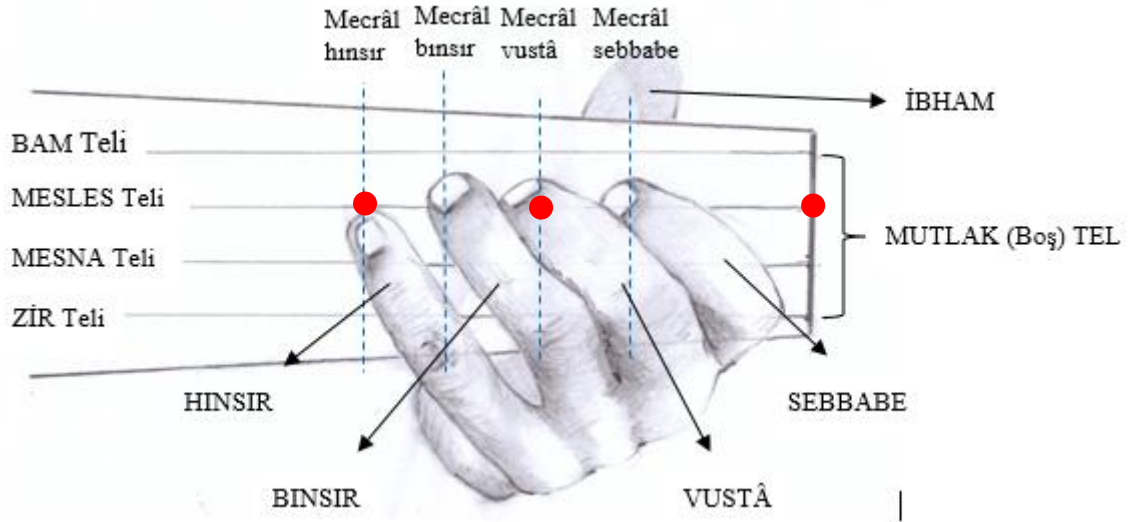
Şekil 7.16. “Mutlak tel-Sebbâbe-Hınsır” baskı pozisyonu

14-Mutlak tel – Vustâ – Binsir

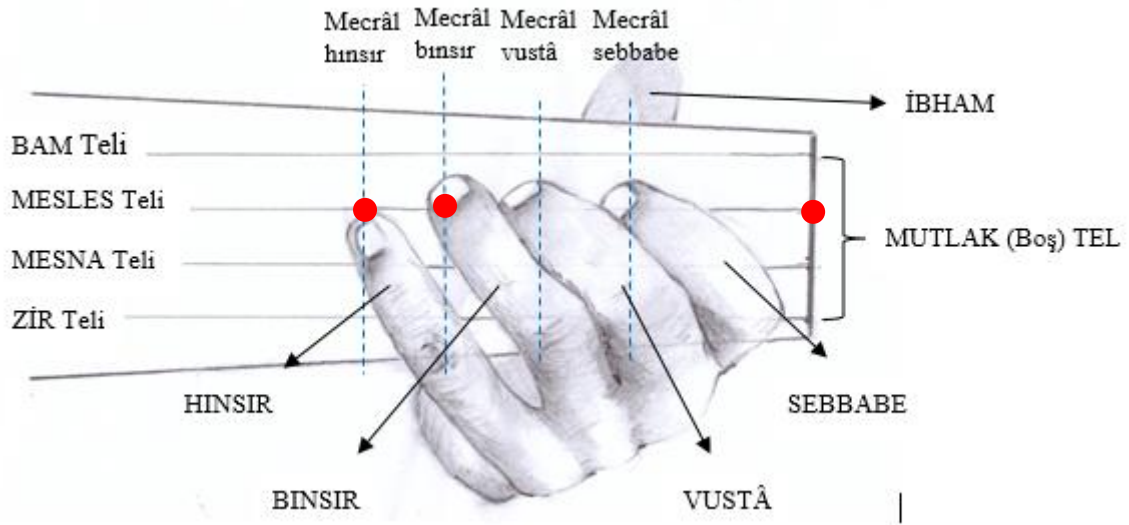
Şekil 7.17. “Mutlak tel-Vustâ-Binsir” baskı pozisyonu

15-Mutlak tel – Vustâ – Hinsir

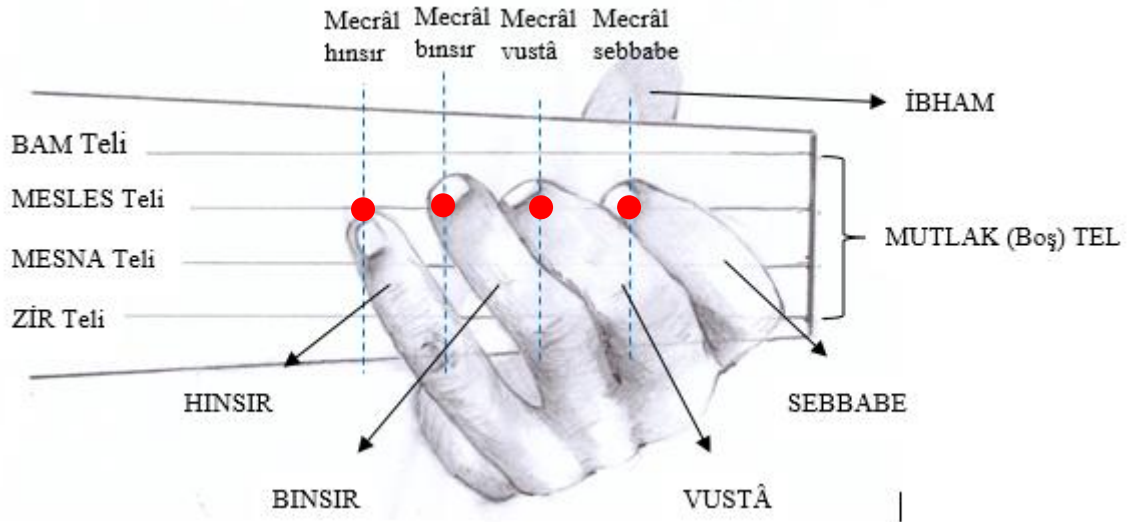
Şekil 7.18. “Mutlak tel-Vustâ-Hinsir” baskı pozisyonu

16-Mutlak tel – Binsır – Hınsır

Şekil 7.19. “Mutlak tel-Binsır-Hınsır” baskı pozisyonu

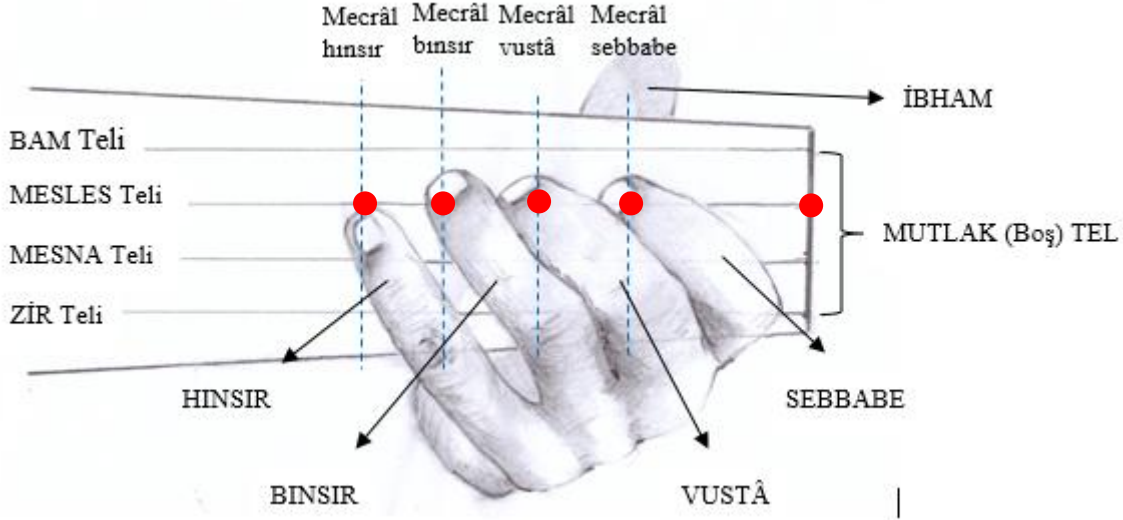
17-Parmakların hepsi kullanılarak oluşan aralık

Şekil 7.20. “Parmakların hepsi kullanıldığında” oluşan baskı pozisyonu

Bu baskılara mutlak teli de eklediğimizde karşımıza bir tane beşli aralıktan oluşmuş motif daha çıkmaktadır. O da şu şekildedir:

18-Mutlak tel - Parmakların hepsi kullanılarak oluşan aralık

Şekil 7.21. “Mutlak tel - Parmakların hepsi kullanıldığında” oluşan baskı pozisyonu

Bu parmak baskılarına ilave olarak, bir de parmak kaydırarak yapılan baskılar vardır. Onlar da şunlardır:

- 1-“Bınsır” mecrâda, “Hınsır” parmakla.
- 2-“Bınsır” mecrâda, “Vustâ” parmakla.
- 3-“Bınsır” mecrâda, “Sebbâbe” parmakla.
- 4-“Vustâ” mecrâda, “Hınsır” parmakla.
- 5-“Vustâ” mecrâda, “Bınsır” parmakla.
- 6-“Vustâ” mecrâda, “Sebbâbe” parmakla.

Böylelikle, Eġani’de farklı parmak baskıları neticesinde, deġişik aralıklardan oluşan yirmi dört (24) farklı naġme motifi olduğu tesbit edilmiştir. Fakat bu motiflerin hangi tel üzerinde yapıldığı konusunda Isfahani bir bilgi vermemiştir.

7.5. Kitabul Eġani’de Adı Geçen İ’ka’lar

Kitabul Eġani’de dört (4) ana i’ka ve bu i’kaların alt terkip ve türevlerinden bahsedildiğini görüyoruz. Bu i’kalar sınıflandırıldığında ortaya çıkan dört (4) ana i’ka şunlardır :

- 1- Hafif (Hafifevvel, Hafifsânî)
- 2- Hezec

3- Remel

4- Sakil (Sakilevvel)

Bu dört ana i'ka'ya ilave olarak adı geçen 4(dört) türemiş i'ka'nın isimleri de şunlardır:

1- Hafif Remel

2- Hafif Sakilevvel

3- Sakilsâni (Sânisakil)

4- Hafif Sakilsânî

Çalışmamızda, türemiş alt i'kaların adları ve Eġani'de geçtiği yerler yukarıda belirttiğimiz ana i'kaların başlıkları altında aynı sırayla verilmiştir. Parmak isimleri, ud üzerindeki baskı yerini belirtmek için kullanılmıştır. İ'ka isimleri ve baskı pozisyonlarının adlarını, mümkün olduğu kadar Türkçe'leştirerek vermeye çalıştık. Türkçe isimlerin yanısıra, Eġani'de geçen orijinal isimlerini ve Türkçe anlamlarını da belirttik.

7.4.1. Hafif

Eġani'de "Hafif" i'ka'nın ne şekilde uygulandığı ve darblarının nasıl olduğu konusunda bilgi verilmemiştir. Farabi (Ö. 950)'ye göre "Hafif", hızlı bir i'ka'dır. Daha doğrusu, ritmik modların hızlı olarak uygulanması gerektiği durumlar için kullanılan bir terimdir (Farabi, 2009, s. 449). Eġani'de "Hafif" i'ka'ı, müstakil olarak dokuz (9) yerde geçmektedir. Ancak Eġani'de, "Hafif" ika'ı "Hafif veya Hafifevvel" ve "Hafifsani" olarak iki türde geçtiği tespit edilmiştir. Bu türler eserde on beş (15) defa geçmektedir. Eġani'de "Hafif" i'ka'ı, diğer i'ka'larda olduğu gibi parmak baskı pozisyonu ile birlikte tanımlanmıştır. Hafif i'ka'ı Türk müziğinde de tarih boyunca kullanılmış ve halen günümüzde "Usûl" olarak kullanılmaktadır. Günümüzde 32 zamanlı olarak kullanılan "Hafif" usûlünün darbları aşağıdaki gibidir:

32/2'lik Üçüncü mertebe (Ağır Hafif)

Nim Hâfif'in ilk 8 zamanı

Muhammes'in son kısmı (Yarı mertebede)

Şekil 7.22. Türk müziğinde günümüzde kullanılan "Hafif" usûlü (Özkan, 2010, s. 769).

“Hafif” terimi, bir i’ka’ terimi olmakla beraber, aynı zamanda bir “Aruz” kalıbıdır. (Bu aruz kalıbının tef’ileleri için bkz. “Aruz bahirleri”)

“Hafif” i’ka’nı ve türlerini, konuyu daha geniş çapta araştıracaklar için, Eġani’de geçtiği cüz ve sayfa numaralarını belirterek veriyoruz:

1- Hafif (Hızlı) - Dokuz (9) yerde geçmektedir:

(C. 1/77-168, C. 2/367, C. 4/397, C. 5/243, C. 6/318, C. 7/200, C. 17/362, C. 22/146)

2- Birinci Hafif (Hafifevvel) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 1/6)

3- Şiir başlangıcında, bınır parmakla, Hafif (Hafif bil bınır, ibtidâuhû Neşid) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 24/52)

4- Vustâ parmakla, Hafif (Hafif bil vustâ) – İki (2) yerde geçmektedir:

(C. 4/420, C. 8/383)

5- İkinci Hafif (Hafifsâni) – İki (2) yerde geçmektedir:

(C. 1/6, C. 9/145)

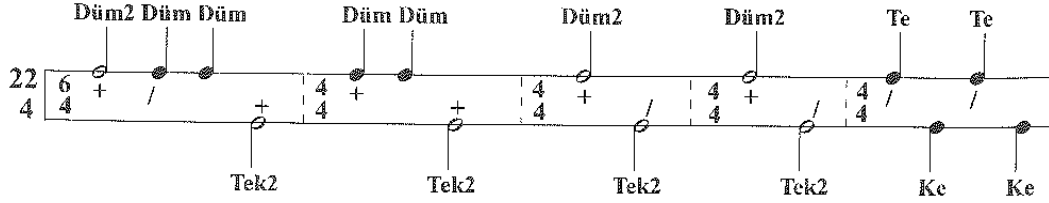
7.4.2. Hezec

Sözlük karşılığı, ”Şarkı, nağme, seri ” demek olup (Güneş, 2014, s. 1244), Faruki (Ö. 1986)’ye göre, “Çok eski bir prozodik şiir ölçüsüdür.” (Faruqi, 1981, s. 94) “Nağmeli ses, bir şiir vezni” (Güneş, 2014, s. 1244) anlamlarına gelen bu terim, Türk müziğinde en eski i’ka’dır. Kelimenin çoğulu “Ehzâc” veya “Ehâzic” olarak telaffuz edilir. Kindi (Ö. 866) Hezec’i, “Aralarına bir nakra³³ zamanı giremeyen peşpeşe iki nakra, her bir çift nakra arasında iki nakra zamanı” olarak tanımlamıştır (Turabi, 1996, s. 80). İbn. Hurdazbih (Ö. 912-913)’e göre ise hezec, dört ika’dan biri olup, “Hezec” ve “Hafif Hezec” olarak ikiye ayrılır. O’na göre hezec, “Teker teker birbirine eşit iki mümseke vuruş”tur. Hafif Hezec ise, “Teker teker birbirine eşit, aynı ahenkte iki vuruş”tur. Ölçü olarak hezecedan daha hafiftir (Tokay, 2017, s. 96). Bazı kaynaklarda Hezec’i ilk icad eden ve kullanan kişinin meşhur Medineli “Efemine”³⁴ şarkıcı Tuveys (Ö. 711) olduğu zikredilmektedir (Turabi, 1996, s. 12).

³³Nakra: Araççada Vurmak, Vurarak Çalmak, Gagalamak, Gagalar Gibi Vurmak Manalarına Gelir. (Bkz.Güneş, 2014)

³⁴Efemine(Fr.): Erkek Olduğu Halde Kadınsı Davranışlar Gösteren. (Bkz.Tdk.Sözlük)

Harizmi (Ö. 997)'ye göre Arap i'ka'larının ilki "Hezec"dir. Vuruluşu birer birer devam eder (Uslu, 2009, s. 20). Isfahani'ye göre de, şarkılarda i'ka'yı kullanan ilk kişi Tuveys olup, kullandığı i'ka' da "Hezec"dir (Isfahani, 2008, C. 2, s. 197). Ancak, "Hezec"nin nasıl uygulandığı hakkında Eġani'de bir bilgi yoktur. Bu i'ka', Eġani'de iki yüz atmış bir (261) defa geçmektedir. "Hezec" i'ka'ı da Türk müziğinde yıllarca kullanılmış ve halen de 22 zamanlı "Usûl" olarak kullanılmaktadır. Bu usûlün darbları şu şekildedir:

Şekil 7.23. Türk müziğinde günümüzde kullanılan "Hezec" usûlü (Özkan, 2010, s. 728).

Eġani'de geçen diğer hezec türlerinin adları, parmak baskı pozisyonları ile birlikte zikredilmiştir. "Hezec" terimi, Eġani'de iki yüz atmış bir (261) defa geçmekte olup, türleri ve parmak pozisyonları şu şekildedir:

1- **Hezec** – Doksan dokuz (99) yerde geçmektedir:

(C. 1/10-61-114-140-207-212-346, C. 2/206-345-354-367-390, C. 3/37-331, C. 4/69-126-219-282-397-420-435, C. 5/75-164-243-351-352-414-415, C. 6/174-175-247-266-267-297-299-311-341, C. 7/106-200-212-323, C. 8/98-99-126-383, C. 9/53-92-179-335-337-338-361-365, C. 10/168-205-211-213-218-224-270-271-327-328, C. 12/143-186, C. 13/251-330-339, C. 14/51-211-364-367, C. 15/67-246-347-378-401, C. 18/168-172-335-374, C. 19/252-261-265-266-307-327, C. 20/19-274-304-313, C. 21/80, C. 22/50-53-55-185-188-189-200)

2- **Vustâ parmakla, Sonraki Hezec** (Hezecâhar bil vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 16/375)

3- **Tanbur için, Sonraki Hezec** (Hezecâhar, tanbûri) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 1/376)

4- **Bınsır parmakla, Hezec** (Hezec bil bınsır) – Kırk yedi (47) yerde geçmektedir:

(C. 3-29-47-266, C. 5/294-327-345-381-411, C. 6/176-178-267-296-300-302, C. 7/49-56-105-149-162, C. 9/153-176-224, C. 10/143, C. 11/277, C. 13/232-317-336, C.

15/165-275-277, C. 16/20-111-192-368-375-377, C. 18/77-112, C. 19/38, C. 20/54, C. 21/32, C. 22/52-80-101-356, C. 23/25, C. 24/161)

5- **Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, Hezec** (Hezec bil bınsır fi mecrâhâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 6/135)

6- **Parmaklarla yapılan, Hezec** (Hezec bil Esabi') – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 16/380)

7- **Bütün parmaklarla yapılan Hezec** (Hezec bil esâbi' külliha) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 22/150)

8- **Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hezec** – (Hezec bi itlâkilveter fi mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 13/209)

9- **Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hezec** (Hezec bi itlâkilveter fi mecralvustâ) – İki (2) yerde geçmektedir:

(C. 3/253, C. 22/84)

10- **Bınsır mecrâda, hınsır parmakla, Hezec** (Hezec bil hınsır fi mecralbınsır) – İki (2) yerde geçmektedir:

(C. 10/372, C. 22/287)

11- **Ağır Hezec** (Hezecsakil) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 5/288)

12- **Bınsır parmakla, Ağır Hezec** (Hezec Sakil bil bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 24/9)

13- **Hınsır ve bınsır parmaklarla, Hezec** (Hezec bil hınsır vel bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 1/192)

14- **Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Hezec** (Hezec bi's-sebbâbe fi mecralbınsır) – İki (2) yerde geçmektedir:

(C. 1/311, C. 9/39)

15- Vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla, Hezec (Hezec bi's-sebbâbe fi mecralvustâ) – Üç (3) yerde geçmektedir:

(C. 3/144, C. 8/303, C. 15/101)

16- Sebbâbe ve vustâ parmakla, Hezec (Hezec bi's-sebbâbe vel vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 6/265)

17- Vustâ parmakla, Hezec (Hezec bil vustâ) – Elli bir (51) yerde geçmektedir:

(C. 1/90-151-188-207-251-377, C. 3/317, C. 5/255-427-444, C. 6/167-175-176-182-265-295-325-334, C. 7/30-39-41-42-56-105-108-381, C. 11/200 C. 12/64-372, C. 13/299, C. 14/129, C. 16/251-375-379, C. 17/136-210, C. 18/307-317-337-359, C. 19/267-273-274, C. 20/308, C. 22/52-56-150-182, C. 23/75, C. 24/14-180)

18- Şarkıcı “Muân Muazzefi”³⁵ nin yaptığı, Hızlı Hezec (Hezechafif, Muazzefi) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 2/63)

19- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Hezec (Hezec Hafif, bi itlakilveter fi mecralvustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 24/9)

20- Bınsır parmakla, Hızlı Hezec (Hezec Hafif bil bınsır) – İki (2) yerde geçmektedir:

(C. 4/316, C. 6/255)

21- Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, Hızlı Hezec (Hezec Hafif bil bınsır fi mecrâha) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 15/168)

22- Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Hızlı Hezec (Hezec Hafif bi's-sebbâbe fi mecralbınsır) – Dört (4) yerde geçmektedir:

(C. 4/394, C. 6/172-262, C. 16/204)

³⁵ Muazzef Veya Mi'zef = Nefesli Müzik Çalgısı (Bkz. Güneş, 2014)

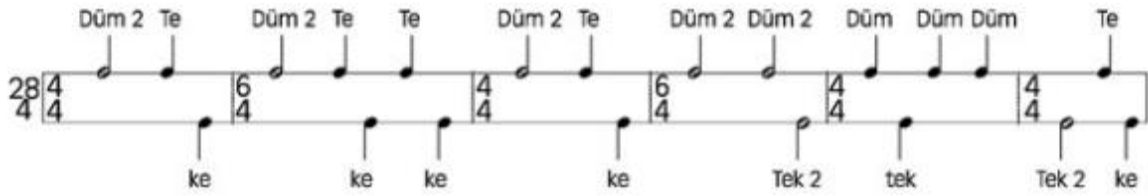
- 23- Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Hezec** (Hezec Hafif bi itlâkilveter fi mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 3/85)
- 24- Bınsır parmakla, Hızlı Hezec** (Hezec Hafif bil bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 15/263)
- 25- Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, Hızlı Hezec** (Hezec Hafif bil bınsır fi mecrâha) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 7/98)
- 26- Bınsır mecrâda, hınsır parmakla, Hızlı Hezec** (Hezec Hafif bil hınsır fi mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 7/40)
- 27- Vustâ parmakla, Hızlı Hezec** (Hezec Hafif bil vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 2/216)
- 28- Sonradan yapılan (Yeni) Hızlı Hezec** (Hezec Hafif Muhdes) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 18/77)
- 29- Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Hezec** (Hezec Hafif Mutlak fi mecralbınsır) – Üç (3) yerde geçmektedir:
(C. 1/239, C. 5/43, C. 21/202)
- 30- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Hezec** (Hezec Hafif Mutlak fi mecralvustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 15/368)
- 31- Vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla, Ağır Hezec** (Hezec Sakil bi's-sebbabe fi mecralvustâ) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 5/293, C. 7/51)
- 32- Remel ile birlikte, Hezec** (Hezec Remel) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 21/73)

- 33- Hezec Sahih** (Sağlam, doğru Hezec) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 7/48)
- 34- Tanbur için kullanılan Hezec** (Hezec Tanburi) – Dört (4) yerde geçmektedir:
(C. 2/28-41, C. 19/83, C. 20/113)
- 35- Eski Hezec** (Hezec Kadim) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 23/246)
- 36- Sonradan yapılan (Yeni) Hezec** (Hezec Muhdes) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 8/377)
- 37- Mutlak telde Hezec** (Hezec Mutlak) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 7/232)
- 38- Mutlak telde, bınsır parmakla Hezec** (Hezec Mutlak bil bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 1/376)
- 39- Mutlak telde, bınsır mecrâda Hezec** (Hezec Mutlak fi mecralbınsır) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 13/305, C. 24/122)
- 40- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hezec** (Hezec Mutlak fi mecralvusta) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 15/29, C. 20/101)
- 41- Bütün şarkılarda kullanılan Hezec** (Hezec min Câmii Eġânîhi) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 6/257-264)
- 42- Yemen Hezeci** – (Hezec Yeman) İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 6/229-255)
- 43- Bınsır parmakla, Yemen Hezeci** (Hezec bil bınsır Yeman) – Dört (4) yerde geçmektedir:
(C. 1/126-189, (C. 6/247-253)

44- Vustâ parmakla, Yemen Hezeci (Hezec Yeman bil vusta) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 7/157, C. 16/176)

7.4.3. Remel

Lugatte “kum” anlamındadır. Çoğulu “Ermal” olup, “Remel şakılar” veya “Remel Şiirler” anlamındadır (Güneş, 2014, s. 503). “Tempolu ve hızlı bir yürüyüş tarzı” olarak da tanımlanmıştır. Ayrıca hac ve umre yapılırken Safa ve Merve tepeleri arasındaki belli bir mesafe arasında hacıların ve umre yapanların bu bölgedeki ritmik ve çalımlı yürüyüşlerine de bu ad verilmiştir. Terim olarak ise, aruz kalıbı ile yazılmış bir arap şiir türü olup, bu tür şiirlerden oluşan şarkılara da aynı ad verilmiştir (Almaany, 2019). Remel, Arap edebiyatında aynı zamanda bir aruz kalıbıdır. (Bkz. “Aruz Bahirleri”) Bu aruz kalıbı, “Divan Edebiyatı”ımızda da kullanılmıştır. Remel, bir aruz kalıbı olmasının yanısıra, Abbasi dönemi İslam coğrafyası müziğinde bir “İ’ka” türüdür. Remel i’ka’ı Eġani’de bin doksan beş (1095) defa geçmektedir. Bu İ’ka’ türü, Türk müziğinde, günümüzde “Usûl” olarak kullanılmaktadır. Ancak zamanla değişim göstermiş, darbları farklılaşmıştır. Yirmi sekiz (28) zamanlı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 7.24. Türk müziğinde günümüzde kullanılan “Remel” usûlü (Özkan, 2010, s. 760).

Bunun yanında remel, Halil b. Ahmed’in aruz sisteminde adı geçen III. Daire’nin üç bahrinden biri olup, bu aruz kalıbını, iki “Sebeb” arasına bir “Vetid”in girmesi sebebiyle, muntazam örülmüş hasır örtüsüne benzediği için “Remel” diye adlandırıldığı da söylenmektedir (TDV, 2009, C. 34, s. 553). İsfahani’nin, Eġani’de bu i’ka’ ve alt çeşitleri konusunda açıklayıcı bir bilgi vermediği tesbit edilmiştir.

Bu i’ka’nın Eġani’de geçen çeşitleri ve ud üzerinde parmak baskı pozisyonları şunlardır :

1- Remel – Yüz seksen dört (184) yerde geçmektedir:

(C. 1/59-61-95-96-102-112-131-135-141-143-144-151-168-173-183-186-191-192-195-212-251-260-297-298-302-305-346-364, C. 2/56-57-63-84-146-216-249-354-366-395, C. 3/141-257-317-333, C. 4/54-91-107-209-219-223-280-289-409-420, C.

5/128-164-201-227-233-243-269-288-310-312-333-369-377-410-413-427, C. 6/87-196-245-261-272-275-297-309-310-317-320-335-340, C. 7/41-43-52-55-76-78-155-212-213-316, C. 8/194-354-368-369-376-384, C. 9/39-76-77-85-91-92-155-161-176-226-227-238-317-320-327-330-335-336-337-338-361, C. 10/60-82-153-158-211-221-222-271-326-329-361-365-, C. 11/67-281-344-348, C. 12/180, C. 13/139-156-309, C. 14/165-190, C. 15/25-66-230-312, C. 16/183-184-278-339-376-381-435, C. 18/163-344-362-383, C. 19/103-126-241, C. 20/76-261-302, C. 21/80-87-99-100, C. 22/52-55-99-121-127-182-207-287, C. 23/88-89-90-95-116-158-187-226, C. 24/76-97-115)

2- **Sonraki Remel** (Remelâhar) – Beş (5) yerde geçmektedir:

(C. 5/31, C. 12/315, C. 15/349, C. 16/342, C. 22/128)

3- **Bınsır parmakla, Sonraki Remel** (Remelâhar, bil bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 21/123)

4- **Vustâ mecrâda, vustâ parmakla, Sonraki Remel** (Remelâhar bil vustâ mecrâha) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 17/60)

5- **İlk Remel** (Remelevvel) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 8/386)

6- **Bınsır parmakla, İlk Remel** (Remelevvel, bil bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 15/343)

7- **Mutlak telde, bınsır mecrâda, Remel** (Remel, bi itlâkilveter fi mecralbınsır) – Beş (5) yerde geçmektedir:

(C. 2/363, C. 11/309, C. 12/83, C. 18/99-379)

8- **Mutlak telde, vustâ mecrâda, Remel** (Remel, bi itlâkilveter fi mecralvustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 5/275)

9- **Bınsır parmakla, Remel** (Remel bil bınsır) – Yüz dört (104) yerde geçmektedir:

(C. 1/95-110-112-134-157-220-259-265-280, C. 2/69-87-140-206-210-218-395-, C. 3/126-164-326-330, C. 4/346-393-394-395-406, C. 5/31-101-225-227-374-385-390, C.

6/261-275-301-325-335-348, C. 7/36-39-50-53-62-63-83-134-167-267-299-, C. 8/129-217-275, C. 9/45-77-85-281-307, C. 10/63-124-143-235, C. 11/33-43-67-77-78-130-277-289-360-363-365, C. 12/123-203-265-242, C. 13-283-361, C. 14/92-192, C. 15/101-208-224-255-273, C. 16/144-174-204-320-368, C. 17/60-115-172, C. 18/80-317-337, C. 19/302-308, C. 20/337, C. 21/84-199-270-296, C. 22/52)

10- Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, Remel, (Remel bil bınsır fi mecrâha) – Altı (6) yerde geçmektedir:

(C. 1/120-277, C. 4/215-249, C. 5/122, C. 6/324)

11- Bınsır mecrâda, hınsır parmakla, Remel, (Remel bil hınsır fi mecralbınsır) – On üç (13) yerde geçmektedir:

(C. 1/189-193-230-236-299, C. 3/331, C. 4/395, C. 5/215, C. 6/207, C. 9/68, C. 15/35, C. 17/182, C. 21/204)

12- Sebbâbe parmakla, Remel, (Remel bi's-Sebbâbe) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 1/268)

13- Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Remel (Remel bi's-Sebbâbe fi mecralbınsır) – Yirmi altı (26) yerde geçmektedir:

(C. 1/56-138-142-192-257-260, C. 2/371, C. 3/307, C. 4/393, C. 5/188-339, C. 6/252, C. 7/51-109, C. 8/258-365, C. 9/179-255-311-319-333, C. 15/349, C. 17/351-362, C. 20/388, C. 21/266)

14- Vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla, Remel (Remel bi's-sebbâbe fi mecralvustâ) – On dokuz (19) yerde geçmektedir:

(C. 1/114-115-116-132-195-260-346-377, C. 2/395, C. 3/266-313, C. 4/358, C. 7/159, C. 14/214, C. 15/225, C. 17/52-54-355, C. 22/128)

15- Sebbâbe ve bınsır parmakla, Remel (Remel bi's-Sebbâbe vel bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 1/113)

16- Sebbâbe ve vustâ parmaklarla, Remel (Remel bi's-Sebbâbe vel vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 3/333)

17- Vustâ parmakla, Remel (Remel bil vustâ) – Yüz atmış sekiz (168) yerde geçmektedir:

(C. 1/52-90-95-96-109-114-142-162-168-172-180-193-196-257-260-264-265-277-307-380, C. 2/25-42-46-146-194-218-342-344, C. 3/47-175-293-313-317-320-337, C. 4/34-45-125-293-315-391-393-404, C. 5/177-309-339-342-374-383-390-393-394-435, C. 6/246-285-339-345348, C. 7/36-51-52-53-74-92-10-119-160-321-322-326, C. 8/106-122-133-157-197-217-245-304-388-390, C. 9/49-92-204-217-224-251-307-317-342-384, C. 10/122-182-350, C. 11/20-67-77-215-246-278-310, C. 12/63-145-146-149-250-295-315-387, C. 13/176-251-359, C. 14/20-108-119, C. 15/10-37-55-152-199-256-267-273-346, C. 16/183-197-259-293-342-379, C. 17/56-105-112-136-159-162-175-225-281, C. 18/29-70-104-149-317-378-382, C. 19/194, C. 20/62-69-71-84-349-358-371-372, C. 21/13-123, C. 22/84-121-287-321, C. 23/44-50-85-144-178, C. 24/76-201-202)

18- İkinci Remel (Remelsâni) – Üç (3) yerde geçmektedir:

(C. 10/206-243, C. 14/188)

19- Ağır Remel (Remel Sakil) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 21/123)

20- Vustâ parmakla, Birinci Ağır Remel (Remel sakilevvel bil vusta) – İki (2) yerde geçmektedir:

(C. 1/238, C. 9/224)

21- Vustâ parmakla, Hızlı Remel (Remel Hafif bil vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 6/295)

22- Sahih (Sağlam, doğru) Remel (Remelsahih) – İki (2) yerde geçmektedir:

(C. 7/157, C. 10/347)

23- Tanburda kullanılan Remel (Remel Tanburi) – On bir (11) yerde geçmektedir:

(C. 1/167, C. 12/113-170, C. 16/387, C. 19/84-125-317, C. 20/97, C. 21/317, C. 23/74-211)

24- Mutlak telde, tanburda kullanılan Remel (Remel Tanburi Mutlak) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 20/292)

- 25- Bilinmeyen Remel** (Remel Meçhul) – Üç (3) yerde geçmektedir:
(C. 11/201, C. 22/314, C. 24/20)
- 26- Kötü Remel** (Remel Mezmum)³⁶ – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 20/265)
- 27- Mutlak telde, Remel** (Remel Mutlak) – On beş (15) yerde geçmektedir:
(C. 9/311-363, C. 10/328, C. 13/255-259, C. 21/41-277, C. 22/206-214-215, C. 23/22-23-141-150-187)
- 28- Mutlak telde, bınsır parmakla, Remel** (Remel Mutlak bil bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 4/272)
- 29- Mutlak telde, vustâ parmakla Remel** (Remel Mutlak bil vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 20/295)
- 30- Mutlak telde, bınsır mecrâda Remel** (Remel Mutlak fi mecralbınsır) – On üç (13) yerde geçmektedir:
(C. 1/114-127-132-141-194, C. 2/387, C. 3/313, C. 4/328, C. 6/37, C. 8/361, C. 17/230, C. 20/53, C. 23/42)
- 31- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Remel** (Remel Mutlak fi mecralvustâ) – On sekiz (18) yerde geçmektedir:
(C. 1/237, C. 2/216-231, C. 4/311, C. 7/108, C. 8/383-433, C. 9/319-339, C. 10/152, C. 11/293, C. 17/79-178, C. 18/77, C. 20/211-290-313, C. 22/88)
- 32- Mutlak telde, sonradan yapılan (Yeni) Remel** (Remel Mutlak, Muhdes) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 20/115)

³⁶ Buradaki “Mezmum” Kelimesi, Eğani’nin Araştırmaya Esas Aldığımız Baskısında “Mim-Ze-Mim-Vav-Mim” Harfleri İle Yazılmıştır. Bu Yazılışla Mezmum, “Kötü” Anlamındadır. Eserin Günümüze İntikal Sürecinde Uğrayabilmesi Muhtemel Tahrifat Ve Değişiklikleri Dikkate Aldığımızda Bu Kelimenin “Mim-Dat-Mim-Vav-Mim” Şeklinde De (Madmum) Yazılmış Olabileceği İhtimal Dahilindedir. Madmum İse Lügate “Zenginleştirilmiş” Anlamındadır. Yani, “Zengin” Veya “Velveleli” Anlamında Da Düşünülebilir. Biz, Baskıdaki Yazılışını Esas Alarak Bu Kelimeyi “Kötü” Olarak Anlamlandırdık.

- 33- Her çeşitten Remel** (Remel min câmiha) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 1/200)
- 34- Meyan başlangıcında, Nadir (Az kullanılan) Remel** (Remel Nadir İbtidauhû sıyah) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 5/377)
- 35- Şiir Remeli** (Remel Neşid) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 16/292)
- 36- Bınsır parmakla, Çift Remel** (Remelân bil bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 11/246)
- 37- Vustâ parmakla, Basît Remeli** (Bkz. “Basît”, s. 74) (Basit Remel bil vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 15/165)
- 38- Hızlı Remel** (Hafif Remel) – Yüz atmış dört (164) yerde geçmektedir:
(C.1/68-76-95-96-100-108-126-157-171-183-192-194-231-237-260-298-377, C. 2/16-54-87-140-192-226-336-360-387, C. 3/261-331-333-362, C. 4/97-119-216-223-289-294-297-328-359-246-247-333-392, C. 5/246-247-333-392-427-434-436, C. 6/9-87-265-321-340, C. 7/43-53-55-78-83-101-106-127-159-176-323, C. 8/126-158-160-193-194-267-285-332-336-354-365-375-384, C. 9/77-172-222-226-238-243-244-278-311-312-315-331-334-335-338-348-365, C. 10/83-124-131-202-203-206-209-218-220-235-240-243-271-327-352-353-373, C. 12/64-149-180-183-192-209-221-277-331-371-403, C. 13/294-325-361, C. 14/113-169-190, C. 15/66-247- C. 16/183-184-255-263-378, C. 17/53-56-317, C. 18/67-132-163-164-165-318, C. 19/6-247-324, C. 20/76-313, C. 21/84-99-105-291, C. 22/100-361, C. 23/86-91-126-131-134, C. 24/110-180)
- 39- Hızlı Sonraki Remel** (Hafif Remelâhar) Beş (5) yerde geçmektedir:
(C. 5/390-392, C. 10/135, C. 17/110, C. 24/115)
- 40- Hızlı sonraki Sahih Remel** (Hafif Remelâhar Sahih) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 18/80)

- 41- Mizmar'la (Nefesli çalgı ile) kullanılan Remel (Hafif Remelâhar mezmûr) – Bir (1) yerde geçmektedir:**
(C. 10/131)
- 42- Hızlı İlk Remel (Hafif-u Remel Evvel) – Bir (1) yerde geçmektedir:**
(C. 10/204)
- 43- Vustâ parmakla, Hızlı İlk Remel (Hafif Remelevvel bil vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:**
(C. 10/349)
- 44- Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Remel (Hafif Remel bi itlâkilveter fi mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:**
(C. 18/261)
- 45- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Remel (Hafif Remel bi itlâkilveter fi mecralvustâ) – Altı (6) yerde geçmektedir:**
(C. 2/87-148, C. 3/332, C. 16/239, C. 17/175-246)
- 46- Bınsır parmakla, Hızlı Remel (Hafif Remel bil bınsır) – Yüz altı (106) yerde geçmektedir:**
(C. 1/89-100-103-108-128-180-193-296, C. 2/87-206-335-395, C. 3/52-301-323-337-342-362-364, C. 4/174-216-257-327, C. 5/191-202-, C. 6/109-176-217-253-276-289-336-338, C. 7/24-39-52-97-120-157-159-247-317-325, C. 8/129-249, C. 9/43-49-208-224-231-278-281-283-329, C. 10/143-202-347, C. 11/23-63-131-215, C. 12/31-223-387, C. 13/84, C. 14/159-169-172-213, C. 15/77-81-102-254-278, C. 16/19-175-330, C. 17/71-72-79-85-272-341, C. 18/355-375-383, C. 19/103-138-147, C. 20/19-50-54-215-219, C.21/204, C. 22/101-136-270-361, C. 23/25-101-213-224-226-228, C. 24/83)
- 47- Hınsır mecrâda, bınsır parmakla, Hızlı Remel (Hafif Remel bil bınsır fi mecralhınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:**
(C. 14/365)
- 48- Mutlak telde, bınsır parmakla, Hızlı Remel (Hafif Remel bil bınsır mutlak) – İki (2) yerde geçmektedir:**
(C. 6/175, C. 15/369)

- 49- Mutlak telde, bınsır parmakla, bütün şarkılardan (çeşitlerinden) Hızlı Remel** (Hafif Remel bil bınsır mutlak min camii eğanîhi) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 23/184)
- 50- Bınsır ve vustâ parmaklarla, Hızlı remel** (Hafif Remel bil bınsır vel vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 3/266)
- 51- Hınsır parmakla, Hızlı Remel** (Hafif Remel bil hınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 7/62)
- 52- Bınsır mecrâda, hınsır parmakla, Hızlı Remel** (Hafif Remel bil hınsır fi mecralbınsır) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 1/231, C. 7/40)
- 53- Vustâ mecrâda, hınsır parmakla, Hızlı Remel** (Hafif Remel bil hınsır fi mecralvustâ) – Dört (4) yerde geçmektedir:
(C. 1/276, C. 2/216, C. 7/40-48)
- 54- Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Hızlı Remel** (Hafif Remel bi's sebbâbe fi mecralbınsır) –Altı (6) yerde geçmektedir:
(C. 2/192, C. 5/62, C. 8/139, C. 16/34-299, C. 17/54)
- 55- Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Yemen tarzı Hızlı Remel** (Hafif Remel bi's sebbâbe fi mecralbınsır Yemân) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 15/69)
- 56- Vustâ parmakla, Hızlı Remel** (Hafif Remel bil vustâ) – Yüz yirmi sekiz (128) yerde geçmektedir:
(C. 1/96-110-111-113-180-203-207-236-237-263-277-331 C. 2/69-140-200-210-371-394, C. 3/44-126-267-277, C. 4/34-261-349-420, C. 5/64-127-164-177-186-203-241-269-384-406-411, C. 6/44-225-239-266-267-273-275-314, C. 7/30-36-42-51-53-66-97-106-155-157-160-314-325, C. 8/107-157-194-282-374, C. 9/39-91-92-155-208-218-227-233-235-281, C. 10/135-202-347, C. 11/22-67-71-77-130-382, C. 12/60-68, C. 13/156-312-348-376, C. 14/141-365, C. 15/69-101-275-281, C. 16/34-130-184-270-274, C. 17/71-85-105-110-112-237-302-362, C. 18/79-113-142-316-317-340-375,

C. 19/138, C. 20/257-284-387, C. 22/52-128-361, C. 23/196-201, C. 24/81-113-115-161-198)

57- Vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla, Hızlı Remel (Hafif Remel bi's sebbâbe fi mecrâlvustâ) – On üç (13) yerde geçmektedir:

(C. 1/162-183, C. 3/317, C. 4/120, C. 5/62, C. 6/356, C. 7/44, C. 8/126, C. 16/369, C. 18/374, C. 20/303, C. 21/103-202)

58- Vustâ mecrâda, vustâ parmakla, Hızlı Remel (Hafif Remel bil vustâ fi mecrâha) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 8/210)

59- Ağır Remel (Sakil Remel) – Bir (1) yerde geçmektedir. (C. 10/226)

60- Hızlı, Sakil Remel (Hafif Remel Sakil) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 19/248)

61- Mutlak telde, Hızlı Remel (Hafif Remel Mutlak) Yedi (7) yerde geçmektedir:

(C. 10/131, C. 12/97, C. 14/112, C. 20/303, C. 22/201, C. 23/82-84)

62- Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Remel (Hafif Remel Mutlak fi mecrâlbınsır) Sekiz (8) yerde geçmektedir:

(C. 1/366, C. 3/184, C. 5/152-217, C. 6/262, C. 7/42-97, C. 15/25)

63- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Remel (Hafif Remel Mutlak fi mecrâlvustâ) Sekiz (8) yerde geçmektedir:

(C. 3/44, C. 8/26-383, C. 9/285, C. 12/164, C. 13/176, C. 15/365, C. 20/341)

7.4.4. Sakil

Arapçada kelime olarak “Ağır” demek olup, klasik dönemdeki ritim modlarının en yavaşıdır (Faruqi, 1981, s. 367). Bu i'ka', Arapların kullandıkları ilk iki ritmik modelden biri olup, bu i'ka'yı ilk olarak Saib Hasir (Ö. 683) ile Azzetül Meyla (Ö. 705)'nin kullandığı söylenir (Turabi, 1996, s. 12). Bu i'ka'nın vuruşlarının nasıl olduğu hususunda Eġani'de bir bilgi yoktur. Ancak, Isfahani, İshak Mevsili (Ö.850) 'ye kadar sakil i'ka'ı ve diğer i'ka'ların icrada kullanışı konusunda müzisyenler arasında bir ittifak olmadığını, İshak'ın i'ka' konusunu ele alıp kitabında bütün i'ka'ların kurallarını ve cinslerini yerli yerine oturttuğunu söylemiştir. İshak'dan önce bu konuda bir çalışma yapılmadığını, İshak'dan sonra da

yapılamayacağını ifade etmiştir. Bu konuda İshak'ın öğrencisi Amr b. Bane (Ö. 891)'nin de konuyu ele aldığını, ancak hocasının kitabını görmediği için kitabında yazdıklarının dikkate alınmadığını bildirmiştir (Isfahani, 2008, C. 5, s. 280). Sakil i'ka'ı türleri ile birlikte toplam iki bin yüz atmış iki (2162) defa zikredilmiştir. Eġani'de "Sakil" i'ka'nın iki (2) türünün olduğunu görüyoruz. Bunlar şunlardır:

1- Sakilevvel

Isfahani, Eġani'de verdiği bilgiye göre, İshak (Ö. 850) bu i'ka'yı "TÂM" ve "KADRUL EVSAT" olmak üzere ikiye ayırmıştır. (Isfahani, 2008, C. 10, s. 120) Eġani'de bin altı yüz otuz altı (1636) defa geçmektedir.

2- Sakilsâni (Sânisakil)

Araştırmamız neticesinde Eġani'de bu i'ka' da iki çeşit olarak zikredilmektedir. Bunlar, şunlardır:

- a- Sânisakil Evvel (Bkz. C. 5, s. 105, C. 17, s. 341)
- b- Sânisakil Âhar (Bkz. C. 1, s. 68, C. 3, s. 331, C. 5, s. 224)

Beş yüz yirmi altı (526) defa geçmektedir. Bu i'ka' türlerinin Eġani'de geçtiği yerlerle ilgili ayrıntılı listesi, "Sakil" konusu içinde verilmiştir.

7.4.4.1. Sakilevvel

Abbasi müzik i'ka'ları içinde meşhur modlardan biridir. Eġani'de Bu i'ka'nın mucidinin Saib HASİR Ö. 683) olduğu söylenir (Turabi, 1996, s. 12). Klasik dönem kuramcıları tarafından üç uzun darba sahip olduğu, bazen eşit sürede, fakat daha çok üç darbdan birinin diğerlerinden daha uzun olduğu bir ika'dır (Faruqi, 1981, s. 367), (Farabi, 2009, s. 1045). Kindi (Ö. 866)'ye göre, "Peşpeşe üç nakra ve sakil bir nakra"dır (Turabi, 1996, s. 80). Isfahani, İshak Mevsili (Ö. 850)'nin tasnifi neticesinde bu i'ka'nın iki (2) türünün olduğunu bildirmiştir (Isfahani, 2008, C. 5, s. 280). Bunlar şunlardır :

- 1- Sakilevvel Tâm : Sakil-u Evvel'in birinci türü olup, 4/2 ölçüsündedir (Sawa, 2015, s. 40).
- 2- Kadrulevsat : "Orta değerde (derecede) sakil" demek olup, sür'ati, "Hafif Sakilevvel" ile "Sakilevvel" arasında bir hız anlamına gelmektedir (Sawa, 2015, s. 17).

Isfahani, Sakilevvel'i İshak'ın tasnifi ile "İki Tür" olduğunu belirtmesine rağmen, yukarıda belirtilen türlerden ayrı olarak, Ma'bed (Ö. 743-744)'in, Ömer b. Ebî Rebîa (Ö. 712)'nin bir şiirine yaptığı şarkının i'ka'ı ile ilgili olarak, "*Şarkıyı Ma'bed, İshak'dan gelen rivayete*

göre, *Vustâ mecrâda, hınsır parmakla, SAKİLEVVEL SALİS okudu*” demektedir (Isfahani, 2008, C. 1, s. 264). Eġani’de bahsedilen “Sakilevvel Salis” ile ilgil bir bilgi ve açıklama yoktur. Başka kaynaklarda da bir bilgiye rastlayamadık. Bu ifadenin baskı veya yazım hatasından kaynaklanmış olması da muhtemeldir.

7.4.4.2. Sakilsâni (Sânisakil)

Bu i’ka’, Eġani’de iki (2) yerde geçmektedir. Birincisinde, bir savt’ın “Vustâ (orta) parmak baskısı ile, Sakilâhar ika’i”nda okunduġu (Isfahani, 2008, C. 11, s. 285), ikincisinde ise yine bir Savt’ın bu i’kada okunduġu belirtilmiştir (Isfahani, 2008, C. 20, s. 94). İ’ka’nın darbları konusunda bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Sakil i’ka’ı, günümüzde Türk müziġinde “Usûl” olarak kullanılmaktadır. Bu usûl, kırk sekiz (48) zamanlı olarak “Kâr, Peşrev” gibi büyük formda eserlerde kullanılmaktadır. Günümüz Türk müziġinde kullanılan “Sakil” usûlünün darbları şu şekildedir:

48/4 İkinci merteye

Usûlün devamı

Şekil 7.25. Türk müziġinde günümüzde kullanılan Sakil usûlü (Özkan, 2010, s. 779).

Sakil i’ka’nın ve çeşitlerinin darbları konusunda Eġani’de bir bilgi verilmemiştir. Sadece Sakilevvel’in yukarıda belirtilen iki türünün ve diġer i’kaların (Hafif, Hezec ve Remel) normlarını, cinslerini, darblarının nasıl olacaġını İşhak Mevsili (Ö. 850)’nin kitabında açıkladıġı ve i’ka konusundaki karıřıklıġı giderdiġi bilgisine ulaşıyoruz (Isfahani, 2008, C. 5, s. 280). Bunun yanında Isfahani, diġer i’kalarda olduġu gibi bu i’kanın türleri ve parmak baskı pozisyonlarını da birlikte zikretmiştir.

Eġani’de geçen “Sakil” i’ka’nın türleri ve parmak pozisyonları şu şekildedir:

1- **Sakil** – On üç (13) yerde geçmektedir:

- (C. 4/219, C. 5/243-309, C. 6/297-299-318, C. 7/78, C. 8/334, C. 9/92-126-279 C. 20/212, C. 22/55)
- 2- **Mutlak telde, vustâ mecrâda, Sakil** (Sakil bi itlâkilveter fi mecralvustâ) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 9/135, C. 11/71)
- 3- **Binsır parmakla, Sakil** (Sakil bil binsır) – Altı (6) yerde geçmektedir:
(C. 2/206, C. 6/303, C. 7/188, C. 13/113, C. 14/293, C. 22/219)
- 4- **Vustâ parmakla, Sakil** (Sakil bil vustâ) – On (10) yerde geçmektedir:
(C. 1/264, C. 2/72, C. 3/301-317, C. 4/263, C. 8/133-267, C. 9/68, C. 16/249, C. 20/402)
- 5- **Mutlak telde, binsır mecrâda, Sakil** (Sakil Mutlak fi mecralbinsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 1/237)
- 6- **Mutlak telde, vustâ mecrâda, Sakil** (Sakil Mutlak fi mecralvustâ) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 2/226, C. 3/318)
- 7- **Vustâ parmakla, Sonraki Sakil** (Sakilâhar bil vustâ) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 11/285, C. 20/94)
- 8- **Birinci Sakil** (Sakilevvel) – İki yüz otuz dört (234) yerde geçmektedir. (C. 1/6-32-56-68-95-96-107-113-126-127-141-148-157-168-177-180-192-198-201-204205-231-239-260-296-304-377-390, C. 2/32-35-51-52-56-58-64-87-146-216-218-226-235-249-350-359-378-395, C. 3/22-52-319-326-330-333-337, C. 4/64-65-92-272-276-286-289-292-294-404, C. 5/182-183-184-201-215-224-233-353-354-356-369-378-392-396-413-420-431-434-436, C. 6/10-72-87-12-128-187-190-191-196-198-217-253-260-261-276-337-340-341, C. 7/12-41-43-48-51-76-80-106-157-175-314-316, C. 8/126-150-159-210-243-289-332-363-365-383-389-390-393, C. 9/13-53-92-149-175-178-234-255-278-281-312-313-327-331-335-336-340-388, C. 10/56-77-120-160-172-218-222-224-225-235-246-280-326-373, C. 11/39-42-63-231-277-338-347-356-360, C. 12/65-123-145-203-250, C. 13/124-169-188-209-355-366, C. 15/33-66-102-152-199, C. 16/179-183-211-263-277-337-342-353-375-387-401-435, C.

17/362- C. 18/70-172-218-355-362-367-370, C. 19/229-269-307, C. 20/19-33-54-99-338, C. 21/88-123-202-204-277, C. 22/15-100-107-136-150-227-254-287-313-327, C. 23/109-188-200, C. 24/91-97-119-130-131-138)

- 9- **Tam Birinci Sakil** (Sakilevvel Tâm) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 5/280, C. 10/120)
- 10- **Orta derecede, Birinci Sakil** (Sakilevvel kadrulevsat) – Beş (5) yerde geçmektedir:
(C. 1/45-101, C. 5/280, C. 7/325, C. 10/120)
- 11- **Mutlak telde, bınsır mecrâda, orta derecede, Birinci Sakil** (Sakilevvel kadrulevsat bi itlâkilveter fi mecralbınsır) – Altı (6) yerde geçmektedir:
(C. 6/39-180, C. 8/277, C. 9/178-224, C. 24/91)
- 12- **Mutlak telde, vustâ mecrâda, orta derecede, Birinci Sakil** (Sakilevvel kadrulevsat bi itlâkilveter fi mecralvustâ) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 15/102, C. 22/146)
- 13- **Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, orta derecede, Birinci Sakil** (Kadrulevsat Sakilevvel bil bınsır fi mecrâha) – Beş (5) yerde geçmektedir:
(C. 4/286, C. 6/286, C. 10/173, C. 14/312, C. 21/29)
- 14- **Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, orta derecede, Birinci Sakil** (Sakilevvel kadrulevsat bil hınsır fi mecralbınsır) – Altı (6) yerde geçmektedir:
(C. 1/187, C. 5/75, C. 6/128-168, C. 9/260, C. 16/284)
- 15- **Vustâ mecrâda, hınsır parmakla, orta derecede, Birinci Sakil** (Sakilevvel kadrulevsat bil hınsır fi mecralvustâ) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 1/177, C. 3/113)
- 16- **Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, orta derecede, Birinci Sakil** (Sakilevvel kadrulevsat bi's sebbâbe fi mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 5/64)
- 17- **Vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla, orta derecede, Birinci Sakil** (Sakilevvel kadrulevsat bi's sebbâbe fi mecralvustâ) – Altı (6) yerde geçmektedir:
(C. 3/331, C. 4/215, C. 15/283, C. 16/338, C. 21/123, C. 22/236)

- 18- Vustâ mecrâda, vustâ parmakla, orta derecede, Birinci Sakil** (Sakilevvel kadrulevsat bil vustâ fi mecrâha) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 1/297)
- 19- Mutlak telde, bınsır mecrâda, orta derecede, Birinci Sakil** (Sakilevvel Mutlak kadrulevsat fi mecralbınsır) – Dört (4) yerde geçmektedir:
(C. 4/262-398-399, C. 17/322)
- 20- Mutlak telde, vustâ mecrâda, orta derecede, Birinci Sakil** (Sakilevvel Mutlak kadrulevsat fi mecralvustâ) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 1/262, C. 10/131)
- 21- Sonraki, Birinci Sakil** (Sakilevvel Âhar) – Altı (6) yerde geçmektedir:
(C. 4/394, C. 6/196, C. 9/92-336, C. 19/79, C. 24/97)
- 22- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Sonraki Birinci Sakil** (Sakilevvel Âhar bi itlâkilveter fi mecralvustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 4/420)
- 23- Şiir başlangıcında, bınsır parmakla, Sonraki Birinci Sakil** (Sakilevvel Âhar bil bınsır iptidâuhû Neşid) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 24/110)
- 24- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Sonraki Birinci Sakil** (Sakilevvel Âhar Mutlak fi mecralvustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 5/129)
- 25- Neşid başlangıcında, Birinci Sakil** (Sakilevvel iptidâuhû Neşid) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 11/362, C. 17/177)
- 26- Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil** (Sakilevvel bi itlâkilveter fi mecralbınsır) – Otuz (30) yerde geçmektedir:
(C. 1/33-234-287, C. 2/255-351, C. 3/20-307, C. 4/101-140-223-263-419, C. 5/75-126-129-168-269-280-380-411, C. 6/78-200-345-377, C. 7/47-81, C. 9/280, C. 10/204, C. 21/256, C. 22/246)

- 27- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Birinci Sakil** (Sakilevvel bi itlâkilveter fi mecralvustâ) – On iki (12) yerde geçmektedir:
(C. 4/297-360, C. 5/63-91, C. 6/168, C. 8/94, C. 9/92-241, C. 13/294, C. 15/199, C. 20/310-370)
- 28- Bınsır parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil bınsır) – Yüz elli dokuz (159) yerde geçmektedir:
(C. 1/90-128-134-144-195-197-205-217-249-262-276-296-301, C. 2/143-144-194-206-208-212-218-255-360-363-368-369-371-375-387-388, C. 3/52-267-279-301-331-334-335-342, C. 4/128-249-276-289-293-330-346-420, C. 5/31-63-64-65-107-127-129-195-196-224-269-280-357-389, C. 6/46-109-110-169-252-261-262-268-325-336-338-345-351, C. 7/36-78-204-326, C. 8/107-157-164-211-289-352-376-384, C. 9/39-49-169-272-280-285-286-287-336-355-380, C. 10/49-87-335-351-352-362, C. 11/11-32-215-251, C. 12/27-42-88-124-197-213-221-278-345-371, C. 13/92-134-362, C. 14/22-212-365, C. 15/118-152-244-246-273-330-346, C. 16/183-184-249-342-380-441, C. 17/41-56-57-180-242-301, C. 18/253-329-337, C. 19/35-143, C. 20/94-228-230-256-315-329-333-338, C. 21/88-100-102-105-326, C. 24/18)
- 29- Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil bınsır fi mecrâha) – Dört (4) yerde geçmektedir:
(C. 3/52, C. 6/28, C. 12/231-336)
- 30- Bınsır mecrâda, Birinci Sakil** (Sakilevvel fi mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 6/268)
- 31- Vustâ mecrâda, bınsır parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil bınsır fi mecralvustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 9/208)
- 32- Bütün şarkılarda yapılan, bınsır parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil bınsır min camii ğınâuhû) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 23/151)
- 33- Bınsır parmakla, baskı yeri bilinmeyen, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil bınsır meçhûlul esâbi') – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 13/156)

- 34- Mutlak telde, bınsır parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil bınsır mutlak) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 7/45)

- 35- Hınsır parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil hınsır) – İki (2) yerde geçmektedir:

(C. 9/6-204)

- 36- Bınsır mecrâda, hınsır parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil hınsır fi mecralbınsır) – Dokuz (9) yerde geçmektedir:

(C. 2/209, C. 5/206, C. 6/33-128-313, C. 8/275, C. 9/175-208, C. 12/223)

- 37- Bınsır mecrâda, hınsır parmakla, orta derecede, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil hınsır fi mecralbınsır minel kadrulevsat) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 1/189)

- 38- Vustâ mecrâda, hınsır parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil hınsır fi mecralvustâ) – On üç (13) yerde geçmektedir:

(C. 1/301, C. 2/200-208, C. 3/345, C. 5/62, C. 6/276, C. 8/129-194-210, C. 11/53, C. 17/53, C. 18/355, C. 24/160)

- 39- Sebbâbe parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bi's-sebbâbe) – İki (2) yerde geçmektedir:

(C. 4/292, C. 8/336)

- 40- Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bis sebbâbe fi mecralbınsır) – Otuz sekiz (38) yerde geçmektedir:

(C. 1/50-58-138-257-294, C. 2/83 C. 3/124-282, C. 4/293, C. 5/129-280-413, C. 6/108-218-272, C. 7/52-153-254, C. 8/124-138, C. 9/209, C. 11/34-179, C. 12/197-244, C. 13/49-312, C. 15/283, C. 16/197-204, C. 17/51-355, C. 18/132-315-378, C. 21/202, C. 22/110-127)

- 41- Vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bis sebbâbe fi mecralvustâ) – Yirmisekiz (28) yerde geçmektedir.(C. 1/33-52-136-295, C. 2/338-385, C. 3/275, C. 4/259-420, C. 5/61-62-79-133-280-371, C. 7/132, C. 9/91-204-251-281-321, C. 10/361, C. 11/11, C. 15/134-273, C. 16/144, C. 18/172, C. 20/320)

- 42- Sebbâbe ve vustâ parmaklarla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bis-sebbâbe vel vustâ) – Dört (4) yerde geçmektedir:
(C. 5/219-440, C. 6/106, C. 22/339)
- 43- Vustâ parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil vustâ) –Yüz doksan altı (196) yerde geçmektedir:
(C. 1/14-33-50-95-100-120-127-167-187-206-239-251-264-294, C. 2/19-55-83-145-191-276-351-360-366-368-395, C. 3/87-122-224-316-323-326-337, C. 4/126-257-259-261-277-289-292-349-420, C. 5/98-104-109-164-177-193-201-202-203-210-225-226-227-261-269-315-322-325-344-430, C. 6/7-13-31-125-149-232-257-261-284-310-322-336, C. 7/38-120-132-15-254-322, C. 8/106-109-124-210-289-336-346-352-361-364-376-379-384, C. 9/39-45-52-92-150-207-209-217-222-224-226-228-231-238-262-281-286-315-341-386, C. 10/50-123-204, C. 11/43-62-172-183-206-215-251-360, C. 12/43-114-210-336, C. 13/63-139-194-362-376, C. 14/69-213-375, C. 15/25-69-235-246-298-336, C. 16/34-179-211-292-347-380-381, C. 17/54-69-105-108, C. 18/165-312-315-317-359-369-378-379-381-385, C. 19/79-112-225-275, C. 20/82-93-169-210-280-309-341-386, C. 21/79-89-105-137-234-406, C. 22/35-47-97-110-131-139-188-257-311, C. 23/131-138, C. 24/59-76-110-122-176)
- 44- Şiir başlangıcında, vustâ parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil vustâ iptidauhû neşid) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 13/376)
- 45- Vustâ mecrâda, vustâ parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil vustâ fi mecrâha) – On üç (13) yerde geçmektedir:
(C. 1/45-101-212-264-274, C. 4/296, C. 5/127-449, C. 6/220, C. 9/204-285, C. 13/336, C. 24/114)
- 46- Mutlak telde, vustâ parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel bil vustâ, mutlak) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 4/32, C. 20/140)

- 47- **Vustâ mecrâda, hınsır parmakla³⁷, üçüncü (tür) Birinci Sakil** (Sakilevvel Salis bil hınsır fi mecravustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 1/264)
- 48- **Sahih (Sağlam, doğru) Birinci Sakil** (Sakilevvel Sahih) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 3/267)
- 49- **Eski Birinci Sakil** (Sakilevvel Kadîm) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 11/167)
- 50- **Bilinmeyen, Eski Birinci Sakil** (Sakilevvel Kadim, meçhul) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 24/108)
- 51- **Birinci Sakil ile (beraber) Hızlı İkinci Sakil (Mahurî)** (Sakilevvel Mahurî) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 8/377)
- 52- **Bilinmeyen Birinci Sakil** (Sakilevvel Meçhul) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 4/346, C. 23/126)
- 53- **Kötü, Birinci Sakil** (Sakilevvel Mezmum) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 9/334-343)
- 54- **Mutlak telde, Birinci Sakil** (Sakilevvel Mutlak) – Üç (3) yerde geçmektedir:
(C. 3/331, C. 7/176, C. 8/339)
- 55- **Şiir başlangıcında, mutlak telde, Birinci Sakil** (Sakilevvel Mutlak, iptidauhû neşid) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 22/224)
- 56- **İstihlâl³⁸ yapılarak, mutlak telde, Birinci Sakil** (Sakilevvel Mutlak bi istihlâl) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 2/20)

³⁷ Bu Parmak Baskı Pozisyonu, Ud Sapı Üzerindeki Doğal Tutuş Gereği Bizce Mümkün Görünmemektedir. Çünkü, “Hınsır” Parmak “Vusta Mecra”Sına Basıldığında “Sebbabe” Parmağı Boşta Kalmaktadır. Bu Hata, Baskıdan Veya Zaman İçindeki İstinsahlardan Kaynaklanan Tahrifattan Kaynaklanmış Olabilir.

³⁸ Bkz. “İstihlâl”

- 57- Mutlak telde bınsır parmakla, Birinci Sakil** (Sakilevvel Mutlak bil bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 7/101)
- 58- Mutlak telde, bınsır mecrâda, Birinci Sakil** (Sakilevvel Mutlak fi mecralbınsır) – Yirmi (20) yerde geçmektedir:
(C. 1/100-207-264-296-301, C. 2/208, C. 3/313, C. 4/394, C. 5/62-79-388, C. 6/273, C. 7/325, C. 8/245, C. 9/291, C. 10/138, C. 12/332, C. 15/71, C. 17/172, C. 20/98)
- 59- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Birinci Sakil** (Sakilevvel Mutlak fi mecralvustâ) – Yirmi bir (21) yerde geçmektedir:
(C. 2/66-70, C. 3/286-333, C. 4/45-125 C. 6/303, C. 7/52-128-314, C. 8/243, C. 9/337, C. 10/208-226, C. 12/225, C. 15/346, C. 17/56, C. 21/98-99-181, C. 22/97)
- 60- Mutlak telde, bilinmeyen Tanbur Remel'i ile Birinci Sakil** (Sakilevvel Mutlak ve fihi Remel Tanburi meçhul) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 1/104)
- 61- Mutlak telde, sonradan yapılan (Yeni) Tanbur Remel'i ile Birinci Sakil** (Sakilevvel Mutlak ve fihi Remel Tanburi Muhdes) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 1/140)
- 62- Şiirde kullanılan, Birinci Sakil** (Sakilevvel Neşid) – Bir (1) yerde geçmektedir: (C. 1/45)
- 63- İstihlâl yapılarak, Birinci Sakil** (Sakilevvel istihlâl) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 8/351)
- 64- Hızlı Sakil** (Hafif Sakil) – Yüz doksan altı (196) yerde geçmektedir:
(C. 1/45-61-95-96-100-102-112-113-128-144-149-151-180-189-15-205-206-238-254-260-297-390-, C. 2/23-25-40-51-58-64-69-146-192-208-210-235-360-385-395, C. 3/22-144-267-279-316-330, C. 4/45-92-97-286-289-294-297-320, C. 5/100-108-129-168-182-191-196-203-261-269-301-357-388-390-427-441, C. 6/73-87-106-108-125-128-180-189-193-194-197-198-247-261-272-275-337-341, C. 7/16-36-39-48-50-63-157-169-183-299, C. 8/110-129-210-277-289-336-339-352-363-382-384, C. 9/39-74-75-92-183-218-243-248-249-272-291-334-338-365-366-388, C. 10/153-160-213-215-218-221-226-240-327-352, C. 11/38-78-251-349-382, C. 12/58-332, C.

- 13/49-113-124, C. 14/131, C. 15/33-118-152-230-273, C. 16/183-211-249-292-338-376-378-387-412-413-441, C. 17/106-110-112-159-172, C. 18/70-126-309-378, C. 19/35-229-247, C. 20/70, C. 21/82-87-88-123-270-277, C. 22/35-127-136-139-159-176-303-327, C. 23/131, C. 24/11-18-91-108-115-161)
- 65- Hızlı Sonraki (İkinci) Sakil** (Hafif Sakilâhar) – Yedi (7) yerde geçmektedir:
(C. 4/125, C. 7/160, C. 8/210, C. 12/144, C. 15/127, C. 21/112, C. 22/287)
- 66- Vustâ parmakla, Sonraki Sakil** (Hafif Sakilâhar bil vustâ) – İki (2) yerde geçiyor.
(C. 4/292, C. 6/275)
- 67- Mutlak telde, Hızlı Sonraki Sakil** (Hafif Sakilâhar mutlak) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 22/170)
- 68- Şiirde kullanılan, Hızlı Sonraki Sakil** (Hafif Sakilâhar Neşid) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 16/204)
- 69- Hızlı Birinci Sakil** (Hafif Sakilevvel) – On altı (16) yerde geçmektedir:
(C. 1/9-14, C. 2/35-54, C. 4/213-294-320, C. 8/193, C. 9/248, C. 10/120, C. 15/53, C. 17/120, C. 20/338, C. 21/123-202, C. 22/131)
- 70- Bınsır parmakla, Hızlı Birinci Sakil** (Hafif Sakilevvel bil bınsır) – Atmış üç (63) yerde geçmektedir:
(C. 1/56-58-67-223, C. 2/202-218-366, C. 4/158-174-294-295-316, C. 5/62-322-328, C. 7/40-55, C. 8/15-193-351, C. 9/154-179-257-274-371-383, C. 10/132-173-239-349-350, C. 11/20-21-67-198, C. 12/50-131-145-146-183-213-223, C. 13/16, C. 14/187-254, C. 15/102-126-152-173-243, C. 16/179-303, C. 17/56-69-159, C. 18/82-355, C. 20/50-334, C. 21/29-106-112, C. 24/167)
- 71- Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Birinci Sakil** (Hafif Sakilevvel bi itlâkilveter fi mecralbınsır) – sekiz (8) yerde geçmektedir:
(C. 1/101, C. 3/266-267-346, C. 5/147, C. 9/359, C. 12/107, C. 16/63)
- 72- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Birinci Sakil** (Hafif Sakilevvel bi itlâkilveter fi mecralvustâ) – Dokuz (9) yerde geçmektedir:

(C. 1/274, C. 2/395-48, C. 3/45, C. 4/404, C. 9/155-243-254, C. 12/145)

73- Bınsır parmakla, bilinmeyen Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel bil bınsır, meçhul) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 20/387)

74- Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel bil bınsır fi mecrâha) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 1/277)

75- Vustâ mecrâda, bınsır parmakla, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel bil bınsır fi mecrâlvustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 4/393)

76- Hınsır parmakla, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel bil hınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 11/130)

77- Bınsır mecrâda, hınsır parmakla, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel bil hınsır fi mecrâlbınsır) – Dokuz (9) yerde geçmektedir:

(C. 1/33-35, C. 5/30-63, C. 9/161, C. 15/168, C. 17/355, C. 21/202-203)

78- Vustâ mecrâda, hınsır parmakla, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel bil hınsır fi mecrâlvustâ) – Bir (1) Yerde geçmektedir:

(C. 17/52)

79- Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel bi's-sebbâbe fi mecrâlbınsır) – On üç (13) yerde geçmektedir:

(C. 1/217, C. 4/46-291-292, C. 6/108, C. 8/210-363, C. 9/135-262-277, C. 10/129, C. 12/148, C. 17/242)

80- Vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla, Hızlı Birinci Sakil (Hafif Sakilevvel bi's-sebbâbe fi mecrâlvustâ) – Yirmi (20) yerde geçmektedir:

(C. 2/140-144-249, C. 3/47, C. 4/406, C. 5/79, C. 6/348, C. 8/276, C. 9/126-149-151-355, C. 12/132-387, C. 15/150, C. 16/213-325, C. 17/56, C. 18/79, C. 22/317)

- 81- Sebbâbe ve vustâ parmaklarla, Hızlı Birinci Sakil** (Hafif Sakilevvel bi's-sebbâbe vel vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 22/13)
- 82- Vustâ parmakla, Hızlı Birinci Sakil** (Hafif Sakilevvel bil vustâ) –Doksan (90) yerde geçmektedir:
(C. 1/14-32-52-148-217-241-267-331, C. 2/45-145-200-205-218-363-366-369-390, C. 3/96-301-307, C. 4/45-125-128-174-275-287-293-349-360-420, C. 5/10-50-62-63-96-152, C. 6/46-78-134-335-336, C. 7/41-50-53-81, C. 8/107-267-280, C. 9/43-55-68-182-183-222-224-254-273, C. 10/361, C. 11/14-15-52-246, C. 12/210-260-277-292-394, C. 13/49-221, C. 14/129-190-364, C. 15/101-127-142-222-224, C. 16/373, C. 17/163-180, C. 18/76, C. 19/18-307, C. 20/326, C. 21/87-210, C. 22/132-273, C. 23/20, C. 24/198)
- 83- Vustâ mecrâda, vustâ parmakla, Hızlı Birinci Sakil** (Hafif Sakilevvel bil vustâ fi mecrâha) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 11/78, C. 22/287)
- 84- Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı sakil** (Hafif Sakil bi itlâkilveter fi mecralbınsır) – On dört (14) yerde geçmektedir:
(C. 1/236, C. 2/20-205, C. 3/319-322, C. 4/420, C. 5/356, C. 6/275, C. 7/61, C. 8/267-275-332, C. 16/85, C. 24/114
- 85- Bınsır parmakla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil bil bınsır) – Kırk dokuz (49) yerde geçmektedir:
(C. 1/132-136-149-201-233-262-267, C. 2/206-207-222-253-371, C. 3/193-295-331-335-337, C. 4/174-223-276-319-404-420, C. 5/186-247-252-352-353, C. 6/276-336-348, C. 7/63-167-176, C. 8/267-275-304-351, C. 11/353, C. 12/148-213-265, C. 14/292, C. 16/179, C. 22/227, C. 23/74-75, C. 24/91-179)
- 86- Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil bil bınsır fi mecrâha) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 3/235)

- 87- Vustâ mecrâda, hınsır parmakla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil bil hınsır fi mecralvustâ)
– İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 1/138, C. 3/363)
- 88- Bınsır mecrâda, hınsır parmakla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil bil hınsır fi mecralbınsır)
– Beş (5) yerde geçmektedir:
(C. 1/194, C. 7/17, C. 8/124, C. 21/202-203)
- 89- Hınsır ve bınsır parmaklarla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil bil hınsır ve'l-bınsır) – İki (2)
yerde geçmektedir:
(C. 5/215, C. 16/204)
- 90- Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil bi's-sebbâbe fi
mecralbınsır) – On bir (11) yerde geçmektedir:
(C. 1/170-178-188-208-236, C. 2/144-145, C. 4/289, C. 6/149, C. 15/66, C. 18/317)
- 91- Vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil bi's-sebbâbe fi
mecralvustâ) – On (10) yerde geçmektedir:
(C. 1/59-144, C. 2/366, C. 5/212, C. 6/341, C. 8/126-199, C. 15/138, C. 17/56, C.
22/121)
- 92- Bınsır ve sebbâbe parmaklarla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil bi's sebbâbe vel bınsır) –
İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 1/212, C. 4/125)
- 93- Sebbâbe ve vustâ parmaklarla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil bi's sebbâbe vel vustâ) – Üç
(3) yerde geçmektedir:
C. 1/166, C. 3/333, C. 16/141)
- 94- Vustâ parmakla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil bil vustâ) – Doksan (90) yerde geçmektedir.
(C. 1/67-90-138-162-166-172-177-178-180-193-204-220-236-238-264-296-298-
301, C. 2/57-84-208-217-218-351-359-369, C. 3/266-282-319-320-337, C. 4/215-
289-294-347-408, C. 5/216-328-434, C. 6/168-176-198-264-268, C. 7/12-48-52-63-
132-153-159, C. 8/124-164-243-275-276-325-354-383, C. 9/144-234-255, C.
11/209-365-366-382, C. 12/148-149-183-221-295, C. 13/362, C. 15/135, C. 16/431,
C. 17/109-162-326, C. 18/378, C. 19/313, C. 20/154, C. 21/70-204-252, C. 22/237-
254-321, C. 23/101, C. 24/14-201-215)

- 95- Vustâ mecrâda, vustâ parmakla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil bil vustâ fi mecrâha) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 6/314, C. 12/133)
- 96- Hızlı İkinci Sakil** (Hafif Sakilsâni) – Beş (5) yerde geçmektedir:
(C. 1/10-368, C. 9/175-362, C. 10/120)
- 97- Bınsır parmakla, Hızlı İkinci Sakil** (Hafif Sakilsâni bil bınsır) – Üç (3) yerde geçmektedir:
(C. 1/171, C. 8/150, C. 10/138)
- 98- Vustâ parmakla, Hızlı İkinci Sakil** (Hafif Sakilsâni bil vustâ) – Dört (4) yerde geçmektedir:
(C. 6/377, C. 7/120, C. 10/236, C. 12/403)
- 99- Kötü, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil mezmum) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 22/170)
- 100- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Birinci Sakil** (Hafif Sakilevvel Mutlak fi mecral vustâ) – Altı (6) yerde geçmektedir:
(C. 5/65, C. 8/196, C. 9/92, C. 15/118, C. 16/284, C. 18/75)
- 101- Mutlak telde, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil Mutlak) – İki (2) yerde geçmektedir: (C. 16/130, C. 20/265)
- 102- Mutlak telde, vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil Mutlak bi's sebbâbe fi mecralvustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 18/158)
- 103- Mutlak telde, bınsır mecrâda, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil Mutlak fi Mecral bınsır) – Oniki (12) yerde geçmektedir:
(C. 1/192-297, C. 2/46-350-386, C. 6/44-179, C. 8/286, C. 9/144, C. 12/144, C. 13/172-242)
- 104- Mutlak telde, vustâ mecrâda, Hızlı Sakil** (Hafif Sakil Mutlak fi mecralvustâ) – Oniki (12) yerde geçmektedir:

(C. 1/153-175-212, C. 5/127, C. 8/127, C. 10/201, C. 11/366, C. 15/118, C. 19/195, C. 20/130, C. 22/131-253)

105- Şiirde kullanılan Hızlı Sakil (Hafif Sakil Neşid) – Bir (1) yerde geçmektedir: (C. 4/286)

106- İkinci Sakil (Sakilsânî) –Kırk iki (42) yerde geçmektedir:

(C. 1/6-9-10-95-96-126-139-231-262, C. 2/148-271-287-339, C. 3/52-83, C. 4/280, C. 5/214-318-437, C. 6/73-125-197-264, C. 7/44-101, C. 8/390, C. 9/144-231, C. 10/50-120-121-126-132-135-167-220-224, C. 12/203, C. 15/66, C. 17/84, C. 19/249, C. 20/328)

107- Vustâ mecrâda, hınsır parmakla, orta derecede, İkinci Sakil (Sakilsânî kadrulevsat bil hınsır fi mecralvustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 2/356)

108- Mutlak telde, bınsır mecrâda, orta derecede, İkinci Sakil (Sakilsânî bi itlâkilveter fi mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 20/329)

109- Mutlak telde, vustâ mecrâda, İkinci Sakil (Sakilsânî bi itlâkilveter fi mecralvustâ) – Üç (3) yerde geçmektedir:

(C. 3/44-45, C. 6/182)

110- Bınsır parmakla, İkinci Sakil (Sakilsânî bil bınsır) – Dört (4) yerde geçmektedir:

(C. 1/90, C. 3/250, C. 5/269, C. 8/386)

111- Vustâ mecrâda, hınsır parmakla, İkinci Sakil (Sakilsânî bil hınsır fi mecralvustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 6/310)

112- Hınsır ve bınsır parmaklarla, İkinci Sakil (Sakilsânî bil hınsır vel bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 1/404)

113- Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, İkinci Sakil (Sakilsânî bi's sebbâbe fi mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 4/333)

114- Vustâ parmakla, İkinci Sakil (Sakilsânî bil vustâ) – Dokuz (9) yerde geçmektedir:

(C. 2/13, C. 5/227, C. 7/193, C. 8/216, C. 9/255, C. 11/337, C. 17/246, C. 20/376, C. 24/97)

115- Mutlak telde, bınsır mecrâda, İkinci Sakil (Sakilsânî Mutlak fî mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 10/235)

116- İkinci Sakil (Sânisakil) – Seksen altı (86) yerde geçmektedir. (C. 1/96-114-132-171-194-200-201-260-295-390, C. 2/58-73-83-350-, C. 3/20-289-303-320-333-335-, C. 4/120-215-294-329-346-408-420, C. 5/104-109-203-233-234-241-261-379-388, C. 6/325, C. 7/76-101, C. 8/276-289-365, C. 9/92-219-231-255-291-343, C. 10/77-125-168-222-225-24, C. 11/78-207-251-335-348, C. 12/64-214-403, C. 14/229, C. 15/134-246-343, C. 16/284, C. 17/58, C. 18/168-254-355-378, C. 19/229, C. 21/105-202, C. 22/52-121-136-254-311, C. 24/14-91-97-110-138-179)

117- Bınsır parmakla, İkinci Sakil (Sânisakil bil bınsır) – Doksan altı (96) yerde geçmektedir:

(C. 1/61-68-79-170-233-237-277-368, C. 2/207-335-352-366-369-385-386-395, C. 3/17-71-110-122-301-317-322-326, C. 4/276-293-393, C. 5/95-200-205-226-344-442, C. 6/196-264, C. 7/32-83-120-176-191-314-325, C. 8/270, C. 9/13-39-144-150-209-217-248-276-386, C. 10/31-138-353-, C. 11/21-34-200-201-215-281, C. 12/57-82-132-201-213, C. 13/113-134-389, C. 14/115, C. 15/219-261-275-312, C. 16/86-184-263-381, C. 17/55-58-71-86-97-108-215, C. 18/58-341, C. 20/338-342, C. 21/121-184-204, C. 22/139-259, C. 23/163,

C. 24/91)

118- Vustâ parmakla, İkinci Sakil (Sânisakil bil vustâ) – Yüz elli yedi (157) yerde geçmektedir:

(C. 1/45-52-95-126-128-133-135-138-139-141-168-186-187-203-208-236-249-258-265-295-296-301-307-404, C. 2/45-67-69-208-231-338-351-360-363-366-378-385-390, C. 3/189-304-306-330-331-334-363, C. 4/280-286-351-396, C. 5/65-164-168-215-217-224-247-315-370-396, C. 6/9-23-167-198-246-247-272-273-310-325, C. 7/44-45-49-50-51-74-78-132-153-169-322, C. 8/119-139-150-171-243-354-377-383,

C. 9/43-64-91-204-246-321-336-380, C. 10/20-169-246-335-361, C. 11/11-18-53-322-336, C. 12/149-170-192-197-223, C. 13/121-359, C. 14/167-273, C. 15/168-264-277-346, C. 16/176-179-213-320-338-342-372, C. 17/58-79-97-172-362, C. 18/7-31-79-135-152-278-317-341-344-370, C. 19/18-143-326, C. 20/387-433, C. 21/70, C. 22/52-170-321-327-335, C. 23/126-130-204-219, C. 24/97-202)

119- Sonraki İkinci Sakil (Sânisakil âhar) – Üç (3) yerde geçmektedir:

(C. 1/95, C. 9/178-232)

120- Bınsır parmakla, Sonraki İkinci Sakil (Sânisakil Âhar bil bınsır) – İki (2) yerde geçmektedir:

(C. 3/331, C. 5/228)

121- Hınsır ve bınsır parmaklarla, Sonraki İkinci Sakil (Sânisakil Âhar bil hınsır vel bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 5/224)

122- Bınsır mecrâda, hınsır parmaklarla, Sonraki İkinci Sakil (Sani Sakil Âhar bil hınsır fi mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 12/186)

123- Mükemmel (Mükemmellikte son nokta) **Sonraki İkinci Sakil** (Sânisakil Âhar fi nihayetül cûde) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 1/68)

124- Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, Sonraki İkinci Sakil (Sânisakil Âhar bi's sebbâbe fi mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 9/91)

125- Vustâ parmakla, Sonraki İkinci Sakil (Sânisakil Âhar bil vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 4/162)

126- Vustâ parmakla, İlk İkinci Sakil (Sânisakil Evvel bil vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 17/341)

- 127- Mutlak telde, vustâ mecrâda, İkinci Sakil** (Sânisakil bi itlâkilveter fi mecralvustâ)
– Dokuz (9) yerde geçmektedir:
(C. 3/333, C. 4/68-398, C. 5/228, C. 6/303, C. 11/305, C. 13/361, C. 15/81, C. 23/232)
- 128- Mutlak telde, bınsır mecrâda, İkinci Sakil** (Sânisakil bi itlâkilveter fi mecralbınsır)
– Sekiz (8) yerde geçmektedir:
(C. 1/311, C. 2/224, C. 4/289, C. 6/257, C. 8/113, C. 10/335-349, C. 24/196)
- 129- Bınsır parmakla, İlk İkinci Sakil** (Sânisakil Evvel bil bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 5/105)
- 130- Bınsır mecrâda, bınsır parmakla, İkinci Sakil** (Sânisakil bil bınsır fi mecrâha) – Üç (3) yerde geçmektedir:
(C. 6/268, C. 10/132, C. 16/401)
- 131- Bınsır mecrâda, hınsır parmakla, İkinci Sakil** (Sânisakil bil hınsır fi mecral bınsır)
– On üç (13) yerde geçmektedir:
(C. 2/360, C. 5/164-182-255, C. 6/205-213, C. 9/29-179, C. 10/31, C. 12/202, C. 19/128-26, C. 21/106)
- 132- Vustâ mecrâda, hınsır parmakla, İkinci Sakil** (Sânisakil bil hınsır fi mecral vustâ)
– Üç (3) yerde geçmektedir:
(C. 3/141, C. 4/398, C. 15/219)
- 133- Hınsır ve bınsır parmaklarla İkinci Sakil** (Sânisakil bil hınsır vel bınsır) – Üç (3) yerde geçmektedir:
(C. 1/126, C. 3/329, C. 10/373)
- 134- Bınsır mecrâda, sebbâbe parmakla, İkinci Sakil** (Sânisakil bi's-sebbâbe fi mecralbınsır) – On yedi (17) yerde geçmektedir:
(C. 1/95-162-367-368-378, C. 3/306, C. 6/23, C. 8/354, C. 10/12, C. 15/208, C. 16/179, C. 18/79, C. 19/138, C. 22/97-303-338-339)

- 135- Hınsır ve vustâ parmaklarla, İkinci Sakil** (Sânisakil bil hınsır vel vustâ) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 13/361)
- 136- Bınsır mecrâda, vustâ parmakla, İkinci Sakil** (Sânisakil bil vustâ fi mecralbınsır) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 16/412, C. 20/201)
- 137- Vustâ mecrâda, sebbâbe parmakla, İkinci Sakil** (Sânisakil bi's-sebbâbe fi mecralvustâ) – On dokuz (19) yerde geçmektedir:
(C. 1/131, C. 2/206-336, C. 3/329, C. 4/396, C. 5/76-104-326, C. 6/77-150, C. 8/199, C. 9/13-315, C. 11/20-200-363, C. 12/185-186, C. 24/138)
- 138- Vustâ ve Hınsır parmaklarla, İkinci Sakil** (Sânisakil bil vustâ vel hınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 1/61)
- 139- Sebbâbe ve bınsır parmaklarla, İkinci Sakil** (Sânisakil bis-Sebbâbe vel bınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 3/94)
- 140- Parmakların hepsi ile birlikte, İkinci Sakil** (Sânisakil teşterikü fihil esâbi') – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 1/95)
- 141- Bınsır mecrâda, İkinci Sakil** (Sânisakil fi mecralbınsır) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 5/369)
- 142- Vustâ mecrâda, İkinci Sakil** (Sânisakil fi mecralvustâ) – İki (2) yerde geçmektedir:
(C. 5/79-277)
- 143- Bütün çeşitleri ile İkinci Sakil** (Sânisakil min câmiahû) – Bir (1) yerde geçmektedir:
(C. 1/200)
- 144- Mutlak telde, vustâ mecrâda, İkinci Sakil** (Sânisakil Mutlak fi mecralvustâ) – Üç (3) yerde geçmektedir:
(C. 12/140-210-211)

145- Bütün çeşitlerinden, İkinci Sakil (Sânisakil min mecmua) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 1/192)

146- Mutlak telde, İkinci Sakil (Sânisakil Mutlak) – Üç (3) yerde geçmektedir:

(C. 18/311, C. 20/99-274)

147- Mutlak telde, bınsır mecrâda, İkinci Sakil (Sânisakil Mutlak fi mecran bınsır) – On iki (12) yerde geçmektedir:

(C. 1/273-311, C. 5/164-301, C. 6/260, C. 7/247, C. 8/390, C. 9/60-232, C. 13/336, C. 18/23-218)

148- Mutlak telde, vustâ mecrâda, İkinci Sakil (Sânisakil Mutlak fi mecranvustâ) – Yedi (7) yerde geçmektedir:

(C. 1/68-191, C. 6/170-261, C. 9/178, C. 10/58, C. 17/57)

Eğani'de bu dört (4) ana "İ'ka"nın dışında şu i'kalar da zikredilmektedir:

7.4.5. Mahurî

Eğani'de yukarıdaki dört ana i'ka'nın dışında "Mahurî" adlı bir i'ka da zikredilmektedir. Bu terim hakkında Isfahani, "Mahurî"nin, "Hafif Sakilsani" i'kası olduğu bilgisini vermiştir (Isfahani, 2008, C. 1, s. 171). Kindi (Ö. 866), "Mahurî" terimini, "Arasına bir nakra (vuruş) zamanının girmesi imkânsız olan ardarda iki nakra zamanı" olarak tanımlamıştır (Turabi, 1996, s. 80). İbn Hurdazbih (Ö. 912-913)'e göre mahuri, "Hafifsani"nin bir diğer adıdır (Tokay, 2017, s. 96). İhvan-ı Safa'da ise Mahurî'nin diğer adı "Hafif Sakilevvel"dir. Yedi nakradan oluşur. İki nakrası peşpeşe olup, arada başka nakra zamanı olmaz. Sonra sakil bir nakra gelir, sonrasında dört nakra gelir. Vuruşları şu söz gibidir: "*Mefailü mefailün*-tünün tün tünün tün". Sonrasında ika başa döner ve muğanni susana kadar devam eder (Kahraman, 2012, s. 138). Öztuna (Ö. 2012)'ya göre ise, iki anlamda kullanılmıştır. Birincisi, Farabi (Ö. 950)'nin "Musikal Kebir"ine dayandırarak verdiği bilgiye göre, IX. ve X. Asırlarda kullanılan bir i'ka'dır. İkincisi ise, Mevlana Mübarek Şah (Ö. 1375)'a atfen verdiği bilgiye göre, "Mahur" makamının asıl adıdır. Öztuna'nın ifadesine göre Şükrullah (Ö. 1489) mahuriyi, "Mahuri oldur ki, gerdaniyede beşlene, uşşak karar ide" şeklinde tanımlamıştır (Öztuna, 1969, C. 2, s. 8). Faruki'nin aktardığına göre, Pers (İran) meşe'li bir dizi olup, o dönemlerde "Yekgâh" perdesi ile "Çargah" perdesi arası bir dizidir (Faruqi, 1981, s. 164).

Eğani'de "Mahurî" terimi, elli üç (53) defa geçmektedir.

1- **Mahuri** – Yirmi yedi (27) yerde geçmektedir.

(C. 1/171, C. 2/350, C. 3/125, C. 4/420, C. 5/62-246-249, C. 6/297, C. 7/120, C. 8/126-193-385, C. 9/174-362, C. 10/87-138-349-353, C. 11/20-348, C. 12/403, C. 15/246, C. 18/53-370, C. 20/256, C. 21/90, C. 22/52)

2- **Sonraki Mahurî** (Mahurî Âhar) – Bir (1) yerde geçmektedir:

(C. 7/76)

3- **Binsır parmakla, Mâhurî** (Mahurî bil Binsır) – On bir (11) yerde geçmektedir:

(C. 3/110, C. 5/213, C. 7/76-86, C. 10/373, C. 11/200, C. 15/10, C. 16/342, C. 17/109, C. 19/128, C. 22/314)

4- **Vustâ parmakla, Mahurî** (Mahurî bil vustâ) – On dört (14) yerde geçmektedir:

(C. 1/368, C. 3/71, C. 5/234-249-301, C. 7/83, C. 12/214, C. 13/113, C. 17/393, C. 18/55-58-317, C. 20/97, C. 24/115)

8. EĞÂNÎ'DE ADI GEÇEN, VI.YÜZYILDAN X.YÜZYILIN SONLARINA KADAR OLAN DÖNEMDE YAŞAMIŞ KADIN ve ERKEK ŞARKICI, BESTEKÂR ve TEORİSYENLER

Türklerin İslamlaşma süreci olan Emeviler ve Abbasiler zamanlarında yaşamış müzisyenleri EĞani bir araya getirmiştir. Didaktik araştırmacılara kolaylık olsun diye aşağıda bu müzisyenler, erkek, kadın ve Türk-İran menşeli olarak üç grupta listelenmiştir. İsimler alfabetik sırayla verilmiştir. Şarkıcılar hakkında burada bilgi vermek, tezin amacını aşacağından alfabetik sıralı liste olarak vermekle yetinilmiştir. EĞani'nin "İndex cildi"nden hayatları hakkında bilgiye ulaşmak mümkündür.

8.1. Erkek Şarkıcılar (Muğannîler), Bestekâr ve Teorisyenler

1. Ahdâr Ciddî
2. Ahmed (Çocuk muğanni)
3. Ahmed b. Hamdûn
4. Ahmed b. Said b. Kâdim Maliki
5. Ahmed b. Sadaka Tanburi
6. Ahmed b. Abdullah b. Ebil A'lâi
7. Ahmed b. A'lâi
8. Ahmed b. Ubeyd
9. Ahmed b. Mekki
10. Ahmed Nas'îbi Hemzâni
11. Ahmed b. Mûsâ Münecim
12. Âzel
13. Abâdil b. Atıyye
14. Abâdîs
15. Abbas b. Eşres Tanburî
16. Abbas b. Makâm
17. Abdu Âl
18. Abdu Âl Hezlî

19. Abdurrahim Defâf (Abdurrahim b. Fâdl)
20. Abdurrahim Râf
21. Abdulaziz Defâf
22. Abdulaziz b. Abdullah b. Tahir
23. Abdullah b. Dahmân Eşkâr
24. Abdullah b. Tahir
25. Abdullah b. Ammar
26. Abdullah b. Abbas Râbiî
27. Abdullah b. Ebî'l-A'lâf
28. Abdullah b. Mûsa Hâdî
29. Abdullah b. Yûnus Ublî
30. Abdulmelik b. Mûsa
31. As-âs Esved
32. Arâr Mekkî
33. Atarrâd
34. Akîd
35. Aluviye
36. Ali b. Cuvârî
37. Ali b. Mevedde
38. Ali b. Hişâm
39. Amr b. Bâne
40. Amr Ğazâl
41. Amr b. Ebî'l-Kenât
42. Amr Meydânî
43. Avâd
44. Bâbûya Kûfî

45. Bahr b. Alâi (Abbas'ın kardeşi)
46. Bedih Melih
47. Berd Fuad
48. Berdan
49. Bersûma (Harun Reşid'in mizmarcısı)
50. Benân b. Amr
51. Bendâr Ziyat
52. Cahzâ
53. Cerir Medeni
54. Cerir Muğanni Medînî
55. Ca'deb Muğanni
56. Dabat
57. Darimi (Said)
58. Davud b. Abbas
59. Dahman
60. Daâmetü'l-Basrî
61. Dayzini (Duyezni)
62. Dehman
63. Delâl Muhannes
64. Ebcâr
65. Ebû İshak (Şarkı âlimi)
66. Eş'ab Tâmi
67. Ebû Habşe
68. Ebû Haşîşe
69. Ebû Dulef (Kâsım b. İsa)
70. Ebû Dehmân

71. Ebû Reşid
72. Ebû Zekâr A'mâ
73. Ebû Selmâ Medenî
74. Ebû Sahar Hezli
75. Ebû Sadaka (Miskin b. Sadaka)
76. Ebû Ibâd
77. Ebû Abdullah Esled (Şarkıcıların başı)
78. Ebû Ubeyd (Mevlâ Faîd)
79. Ebul Ubeys b. Hamdûn³⁹
80. Ebul Anbes
81. Ebû İsa b. Reşid
82. Ebû İsa b. Mütevekkil
83. Ebû Fâra Muğannî
84. Ebû Kâmil
85. Ebû Munbih
86. Ebû Nâfi Esved
87. Ebû Nadîr
88. Ebû Nuey
89. Fâiz
90. Fâdl Neccar
91. Felhiz
92. Fuleyh b. Ebi'l-Avrâ'
93. Find Muhannes
94. Fehmî
95. Fîl (Yahyâ Mevlâ Abelât)

³⁹ Ubeys = Asık Suratlı

96. Ğârid
97. Hâcib Hazûr
98. Habâb b. İbrahim
99. Habeş
100. Habîş (Hubeyş)
101. Hacbî
102. Hüseyin b. Dahmân Eşkâr⁴⁰
103. Hüseyin b. Muhriz
104. Hakem Vâdî
105. Hammad b. İshak Mavsili
106. Hanîn b. Belûa Hayri
107. Hâlid Sâme
108. Hazrâ'
109. Halil b. Amr Muallim
110. Hâşim b. Süleyman
111. Hibetullah
112. Hezlî (Said b. Mes'ud)
113. Huzeyl
114. Hişâm b. Murîh
115. Hişâmî
116. Heys Muhannes
117. İbrahim b. Mehdi
118. İbrahim Mavsili
119. İsmail b. Herbez
120. İbn Bakkâl

⁴⁰ Eşkâr = Sarişın

121. İbn Teyzen Muğanni
122. İbn Câmi' (İsmail b. Câmi')
123. İbn Cuezra
124. İbn İbn. Hanîn b. Beluva
125. İbn Zerzur
126. İbn Sercis (Karârît)⁴¹
127. İbn Sureyc (Vech el Bâb)-Ö.716
128. İbn Sekre
129. İbn Sâhib Vudu'
130. İbn Sağır Ayn
131. İbn Ibâd Muğanni
132. İbn Ğazvân Dimeşki
133. İbn Kassâr
134. İbn Kaffâs Mekkî
135. İbn Kandâh
136. İbn Miscâh
137. İbnül Mekki
138. İbnül Hezlî
139. Kâsım b. Zerzûr
140. Kâsım b. Nokta
141. Kudâr\Kıdâr
142. Karârît
143. Kurayz
144. Katrânî
145. Ka'nab Esved

⁴¹ Karârît = Isırgan,Vahşi

146. Kafâ Neccâr
147. Kumrî
148. Kesîr Kebir
149. Kerdem (Kûrdüm) b. Ma'bed
150. Kenîz Dube
151. Malik b. Cabir\Malik b. Ebî's-Semh
152. Malik b. Cabir b. Sa'lebe Tâî
153. Malik b. Cubeyr
154. İbn Muhriz
155. Muhammed b. İbrahim (Kureyz Cerha)
156. Muhammed b. İshak b. Amr b. Bezi'
157. Muhammed b. Eş'âs
158. Muhammed Beyzâk
159. Muhammed b. Cubeyr
160. Muhammed b. Hâris b. Besahnâr
161. Muhammed b. Hasan b. Mus'ab
162. Muhammed b. Huseyn b. Mus'ah
163. Muhammed b. Hamza (Vech Kar'a = Kara surat)
164. Muhammed b. Dâvud b. Ali
165. Muhammed b. Sindî
166. Muhammed b. Abbas b. Abdullah b. Tahir
167. Muhammed b. Amr
168. Muhammed b. Na'ce Kûfî
169. Muhârik
170. Mesdûd
171. Mesrûr Tanbûrî

172. Miskîn b. Sadaka Muğnî
173. Mudâ'
174. Muân
175. Ma'bed b. Vehb
176. Muakkil b. İsa
177. Muallâ
178. Mufaddal
179. Makâse b. Nâsîh
180. Makâme\Mukâme
181. Mulâhîz
182. Mûsâ b. Hârice
183. Mûsâ Şehâvât
184. Mûnak
185. Nebîh (Nubeyh)
186. Neşû
187. Neşât
188. Nu'mân
189. Nefile
190. Nemra
191. Ömer Tanbûri
192. Ömer Meydânî
193. Ömerul Vâdî
194. Rabrab (Ud sanatçısı)
195. Rab' î
196. Rahme
197. Razâz (Ebu'l Fadl)

198. Rutâb
199. Sâib (Medineli Muğannî)
200. Saîb Hâsir
201. Sebek Zâmir
202. Said b. Câbir
203. Said Dârimi
204. Said Ras
205. Said b. Miscah (İbn Miscah)
206. Selâm b. Gassâl
207. Selâm b. Gassânî
208. Selsel
209. Selim Hâsir
210. Selmek
211. Süleym b. Selâm
212. Süleym Vâdi
213. Süleyman
214. Süleyman (Hâdim Muhammed b. Raşid)
215. Süleyman (Ehû Uhayha)
216. Süleyman (Ehû Cahza)
217. Süleyman (Ehû Hacabe)
218. Süleyman Kûfî (Ehû Babuya)
219. Süleyman b. Selim
220. Süleyman El-Fezârî
221. Süleyman El Vâdî
222. Sinan El-Kisâb
223. Sündüs

224. Sıyât
225. Sâhib Harûn
226. Sabâh Hıyât
227. Şervin Müdâvî
228. Şu'be (Yemâme'li)
229. Tâlib b. Yezdâd
230. Tuveys
231. Ubade
232. Ubeyd b. Hasan Nâtıfı Lutfî
233. Ubeyde b. Eş'âb
234. Ubeydullah b. Ebî Ğassân
235. Umânî Muğannî
236. Umeyr b. Murre Gatafânî
237. Vâsık b. Emrillah (Abbasi Halifesi)
238. Vech Reze
239. Yahyâ b. Sa'd b. Bekir b. Saĝîr Ayn
240. Yahyâ b. Safer
241. Yahyâ Fîl ("Mevlâ El-Abelât" da denilir.)
242. Yahyâ Mekkî
243. Yezid Hızâi (Hiza = Ayakkabı)
244. Yezid Havrâ'
245. Ya'kub
246. Ya'kub b. Hübâr
247. Yemân
248. Yûnus
249. Zekâi Vech Ruzza

250. Zubeydi Tanburi
251. Zubeyr b. Dahman
252. Zerzura (Gulam Mariki)
253. Zerzur Kebir
254. Zif
255. Zerik
256. Zelzel
257. Zenâm Zamîr
258. Zeyd Ensârî
259. Zeyd b. Hattab
260. Zeyd b. Tuleys

8.2. Kadın Şarkıcılar (Muğanniyeler) ve Bestekârlar

1. Acfa'
2. Âtike Binti Şehdâ
3. Bekriyetül Muğanniye
4. Benân Muğanniye
5. Benât
6. Bezel Saġîra
7. Bezel Kebîra
8. Besbâse
9. Binti Kerâa
10. Binti Afzer
11. Binti İblis
12. Bûbe
13. Bûlbûle
14. Cemîle

15. Cerâdetâ Âd (Âd'in çekirgeleri-Şarkıcı grup)
16. Cerâdetâ İbn Ced'ân (Âd'in çekirgeleri-Şarkıcı grup)
17. Cevâlil Mervâni (Mervan'ın cariyeleri-Şarkıcı grup)
18. Cibille
19. Delâl
20. Denânîr
21. Evsiye
22. Fer'a
23. Feride
24. Fiten
25. Furhe
26. Ğâdır
27. Habbâbe
28. Hadda'
29. Hâlidetüş Şemâsiye
30. Hasen (veya Hüsn)
31. Hasene
32. Havle
33. Hezâr
34. Hibe
35. Huzâmi
36. Ikd
37. Urfân
38. İzzetül Merzukıyye
39. Azzetül Meylâ
40. Kalemüs Salihıyye

41. Kerâa
42. Kenîze\Kuneyze
43. Lemîs (Abdullah b. Tâhir'in cariyesi)
44. Mervâniyye
45. Mahbûbe
46. Meknûne
47. Mektûbe
48. Menûse
49. Mulâhiz
50. Muteyyem (Kadın âşık)
51. Nazâm Umyâ
52. Nebet (Bekriyye'nin cariyesi)
53. Râia
54. Rebâb
55. Revnak
56. Reyk
57. Reyya' (Selâme El-Kiss'in kızkardeşi)
58. Rebîhatüş Şemâsiye
59. Ruktâul Habtiyye
60. Sâcî (Ubeydullah b. Abdullah b. Tâhir'in cariyesi)
61. Sa'de
62. Selmâ
63. Sîrîn
64. Suâd
65. Suayde
66. Şemâsiye\Şumâsiye

67. Şakrâu
68. Şâtu
69. Şâriye
70. Şebtâu
71. Şecâ
72. Şehavâtüs Sanâce
73. Şehde/Şuhde (Velid b. Yezid'in cariyesi)
74. Şenîn/Şuneyn
75. Tâhiriye
76. Ubeydetüt Tanbûriye
77. Ukeyletül Akîkiye
78. Umâra
79. Ureyb
80. Utrud
81. Ümmü Avf
82. Ümmü Ca'fer Medeniyye
83. Ümmü Şâriye
84. Zabiye
85. Zerka'
86. Zerneb
87. Zeyn
88. Zîreb
89. Zülfa'

8.3. Eġani'de Geçen Türk, Acem ve Fars (İran) MenŖe'li Ŗair ve Müzisyenler

Emeviler ve Abbasiler döneminde yoġunlaŖan Orta Asya'dan glerle Baġdat, Basra ve Kûfe ile Ŗam bölgesine önemli miktarda türk nüfusu bölgeye göç ederek yerleŖmiŖtir. Orta Asya Türkleri ile birlikte İran menŖe'li, özellikle İran Azerbaycanı diye tanımlanan Kuzey İran bölgesinden çok sayıda Türk bölgeye yerleŖmiŖ, savaŖçı ve asker özelliklerinin yanı sıra, bazı zen'at dalları ile müzikte ön plana ıkmıŖlar, devrin devlet erkanından raġbet grmŖlerdir. VI. ve XI. Arası zaman diliminde İslam coġrafyasında Arap kültürüne, özellikle mziġe büyük katkılar saġlamıŖlardır. Farabi, İŖhak Mevsili gibi isimler bunların nde gelenlerindedir.

Kitabul Eġani üzerinde yaptığımız alıŖmada bu manada Türk ve İran kökenli müzisyenlerin Eġani'de adlarının getiġini ve konu edinildiġini gördük. oġu zaman Türk kökenli müzisyenlerin “Farisi” veya “Acem”(Yabancı) olarak nitelendirilmesi yanlıŖına dŖldġ grlmŖtir. Safiyyüddin ve Meragi gibi İran topraklarında yaŖayıp da Türk olan müzisyenlerin varlıġı da bilinen bir gerçektir. Yaptığımız tesbitlerde Eġani'de Farisi olarak tanımlanan müzisyen ve Ŗairlerin Türk asıllı olabileceġi ihtimalini göz önünde bulundurarak bir ayırım yapmadık. Bu durumun ayrıntılı tesbitinin ayrı bir alıŖma konusu olduġu muhakkaktır. Bu sebeple tasnifimizde Türk ve Farisi veya Acem olarak nitelenen müzisyen ve Ŗairleri aynı listede zikrettik. Bu Ŗair ve müzisyenlerden tesbit ettiklerimiz aŖaġıdadır.

1. İbrahim Mevsili (. 809): Türk asıllı. Azerbaycan'ın Errecan Ŗehrinden Musul'a g etmiŖ bir ailenin ocuġu (TDV, 2009, C. 21, s. 322), (Isfahani, 2008, C. 5, s. 169)
2. İŖhak Mevsili (.850): İbrahim Mevsili'nin oġlu. Ŗarkıcı ve müzik teorisyeni. Abbasi ve İslam coġrafyası müziġinde İ'ka'ları tasnif eden ve kaidelere oturtan kiŖi (Isfahani, 2008, C. 5, s. 278).
3. Ka'b b. Ma'dan (.699-700): Horasanlı Ŗair (Isfahani, 2008, C. 3, s. 254).
4. Musa Ŗehvat (.728): Azerbaycan'lı Ŗair (Isfahani, 2008, C. 3, s. 347).
5. BeŖŖar b.Berd (.784): Toharistan Yabġuluġundan. Türk. Ŗair) (Isfahani, 2008, C. 6, s. 256).
6. Saib Hasir (.682): Farisi, azadlı kle. Ŗarkıcı. Sakil-u Evvel i'ka'mının mucidi olduġu söylenir.) (Turabi, 1997, s. 224-248), (Isfahani, 2008, C. 8, s. 333).
7. Leyla binti Abdullah (.700): Farisi Ŗaire (Isfahani, 2008, C. 11, s. 210).

8. Alluviye veya Alluveyh (Ali b. Abdullah b. Seyf) (Ö.850) (Muğanni, edib, sazende, şair. Ataları SUĞD⁴²’dan göç etti. Türk olabilir.) (Isfahani, 2008, C. 11, s. 334).
9. Muhammed b. Haris Bushunnar (Ö. ?) Aslı REY şehrendendir. Şarkıcı. İrticalen ve “Mi’zefe” ile şarkı söyledi (Isfahani, 2008, C. 12, s. 61).
10. İbn Muhriz (Müslim b. Muhriz) (Ö. 757) Aslen Farisidir. Babası Kâbe’nin hizmetçilerinden olup, Bazen Mekke’de, bazen de Medine’de ikamet ederdi. Fars Müziğini Abbasilere öğretmiştir. Isfahani’ye göre “Remel” i’ka’ı ile ilk şarkı söyleyendir. “Sanc” çalardı (Isfahani, 2008, C. 1, s. 363).
11. Ziyad Acem (Ö. 719): Türk’tür. Aslen Isfahanlı olup, Horasan’a göç etmiş ve orada ölmüştür (Isfahani, 2008, C. 15, s. 370).
12. İbnül Bevvab (Ö. ?): Buhara’lı şair (Isfahani, 2008, C. 23, s. 43).
13. Halid b. Yezid (Ö. ?): Aslen Horasanlı Türk olup, şairdir (Isfahani, 2008, C. 20, s. 43).
14. Hüseyin b. Dahhâk (Ö. 864): Aslen Horasanlı şair (Isfahani, 2008, C. 8, s. 385).

Eğani’de “Farisi” müzisyenlerin olduğu belirtilmesine rağmen, daha didaktik araştırmalar, müzisyenlerin menşeyi konusunda farklı sonuçlar verebilir. Bu husus incelenmelidir.

⁴² Suğd: Buhara Ve Semerkand Arasında Bir Nahiye. (Bkz. Isfahani, 2008, C. 11, s. 334)

9. SONUÇ

Her toplum için bilimin yanı sıra vazgeçilmez bir başka değer de sanattır. Sanatın içinde toplumun her kademesi tarafından ilgi gören dalların başında ise şiir ve müzik gelmektedir. VI. Yüzyıl ile XI. Yüzyıl arası İslam coğrafyasında, özellikle Abbasiler dönemi, siyasi ve askeri mücadelelere rağmen gerek sanat ve ilim alanında göz kamaştırıcı gelişmelerin ve ilerlemelerin yaşandığı dönem olmuştur. Bölgede hakim millet, Türklerin de o dönemde iç içe yaşadığı Araplardır. Abbasi İslam kültüründe de en yaygın faaliyetlerden ikisi, şiir ve müziktir. Kültürlerin birleştirici mayası olan müzik alanında, birçok etkinlikler yapılmış, dönemin müzisyenleri, devlet erkânından ve zengin tabakadan yüksek miktarlarda ihsanlar almışlardır. Doğu müziğine ait ilk müzik kültürü ve teorisi eserleri de bu coğrafyada ve anılan zaman diliminde yazılmıştır. O eserlerden bir tanesi de Ebul Ferec ISFAHANI'nin KİTABUL EĞANI adlı eseridir.

ISFAHANI, Abbasiler döneminde yaşamış bir tarih, şiir ve müzik adamıdır. Ömrünü şiir ve müziğe adanmış, cahiliye döneminden ölene kadar, Arap dünyasında ve bilinen ve icra edilen tüm şarkıları, kitabında toplamış, İbn Haldun'un deyimiyile, Neredeyse bütün Arapça şarkıların DİVANI'nı yazmıştır.

Tez konusu olarak eser üzerinde yaptığımız çalışmada aşağıdaki hususları tesbit etmiş olduk:

- 1- Kitabul Eğani, Abbasi döneminin Arap şiir ve müzik kültürünü günümüze yansıtan en hacimli bir şiir ve şarkı sözü kitabıdır. Ancak, Türk müzik kültür tarihinin de dolaylı kaynaklarından biridir. Türk müziği alanında çalışan birçok araştırmacının zaman zaman Isfahani ve Kitabul Eğani'yi kaynak gösterdikleri bilinmektedir.
- 2- Eserin orijinal nüshasının günümüze ulaştığı tesbit edilememiştir. istinsah edilmiş yazma nüshaları ile matbaa baskıları ise, Dünyanın hemen her büyük kütüphanesinde mevcuttur. Ülkemiz kütüphanelerinde de bazı yazma nüshaları ile basılmış nüshaları mevcuttur. Süleymaniye kütüphanesi, Atıf efendi Kütüphanesi, Milli Kütüphane, bunların başında gelir.
- 3- Çalışmamız neticesinde Eğani'de elli iki (52) tane müzik terimi, on iki (12) müzik aleti, on iki (12) aruz kalıbı, onyedü (17) i'ka' adı, yirmi dört (24) farklı parmak baskı pozisyonu tesbit edilmiştir.
- 4- Eğani'den edindiğimiz bilgiye göre "Tambur" ve "Tabl", bölgeye göç edip yerleşen Türkler tarafından Abbasi müziğine kazandırılmıştır.

5- Müzik terminolojisinde “melodi” olarak anlamlandırılan “Lahn” teriminin, araştırmamız neticesinde bu anlamda olmayıp, “İ’ka” manasına geldiği tesbit edilmiştir.

6- Eğani’de, dört (4) ana İ’ka’ türü tesbit edilmiştir. Bunlar, “HAFİF, HEZEC, REMEL ve SAKİL” i’kalarıdır. Bu i’kaların adları Eğani’de alt türleri ile birlikte üç bin beş yüz otuz üç (3533) defa geçmektedir. Bunların i’kalara göre dağılımı ise şöyledir:

1- Hafif	15
2- Hezec	261
3- Remel	1095
4- Sakil	2162

Buradan anlıyoruz ki, Dönemin İslam coğrafyazı müziğinde en çok kullanılan i’ka türü SAKİL’dir.

7- Abbasi müziğinde kullanılan i’ka’ türlerinden Sakil, Hafif, Remel, Hezec i’kaları, Türk müziğinde de kullanılmış ve günümüze kadar gelmiş ve hala kullanılmaktadır. Ancak darbları ve kalıpları zaman içinde değişmiştir.

8- Tesbit ettiğimiz bir başka önemli bulgu da Abbasi müziğinde üçüncü tür “Sakilevvel” i’ka’ının kullanıldığıdır. İsfahani, bunu “Sakilevvel Sâlis” olarak adlandırmıştır. Ancak, darbları konusunda bir bilgi vermemiştir.

9- VI. ve XI. Yüzyıllar arası Emevi, Abbasi çevresinde, şarkının bir tek şarkıcı tarafından ve kendi çaldığı sazla şöylediği gözlemlenmiştir. Türklerde “Mehter Müziği” uygulaması gibi Arap müziğinde bir toplu müzik icra şekli tesbit edilememiştir. Bununla birlikte bazı gurup oluşturan müzisyen isimleri tesbit edilmiştir.

10- Çalışmamız neticesinde tesbit ettiğimiz bir diğer önemli husus ise, ud sazının bir nağme sazı olarak kullanılmadığıdır. Ud çalgısı, değişik parmak baskıları ile küçük motifler oluşturulduğu gözlemlenmekle beraber, “İ’ka uygulama sazı” olarak kullanıldığı kanaatine varılmıştır. Bu tesbite varmamızın en önemli delili, i’ka’ların uygulama tanımlaması hep ud üzerinden yapılmasıdır. (“Sakilevvel, bil bınsır”-Yüsük parmağı ile sakilevvel- gibi...) Araştırmalarda, söz konusu dönemle ilgili olarak, bölgede “Hicaz” ve “Irak” tarzı olmak üzere iki farklı tarzın olduğu söylenmektedir. Eğani’de buna dair bir iz bulunamamıştır.

- 11- Eğani'de "İcra edilen yer" anlamında "Mecrâ" kelimesi kullanılmaktadır. Farmer tarafından Bizans notası olarak yorumlanan "Mecrâ" kelimesinin doğrudan notayı değil, bir gurup parmak baskı yerlerini kastedtiği tesbit edilmiştir.
- 12- Eğani'de isimleri geçen Acem ve Farisi müzisyenler arasında Türklerin de bulunduğu, Eğani'nin Türk müzik tarihine ışık tuttuğu tesbit edilmiştir. Ancak bu konuda ayrıca bir çalışma yapılmalıdır.
- 13- Eğani'de tesbit ettiğimiz bir başka önemli bulgu ise, İsfahanin bildirdiği farklı parmak baskı pozisyonlarından, sözkonusu dönem İslam coğrafyasında ikili, üçlü, dörtlü hatta beşli ses aralıklarının kullanıldığı tesbit edilmiştir. (Hınsır vel bınsır, sebbabe vel bınsır, sebbabe vel vusta gibi.) Yaptığımız inceleme neticesinde Eğani'de değişik aralıklardan oluşan yirmi dört (24) farklı nağme motifi olduğu tesbit edilmiştir. Fakat bu motiflerin hangi tel üzerinde yapıldığı konusunda İsfahani bir bilgi vermemiştir.
- 14- Bu tez çalışması neticesinde Eğani'de alfabetik sırayla şu müzik terimleri, "**Bam, Basit, Darb, Destebend, Devir, Esvatu Ma'bed, Evabid İşhak, Ğınâ, Ğnaul Kerradîn, Hezec, Hudâ, İd'âf, İhtilâs, İnşad, İ'lâ, Kadhun Tumburi, Kadrul Evsat, Kâमित Tâm, Lahn, Lahnu Mücennes, Lahnu Mahsûsul Mescah, Mâhurî, Mâhurî Âhar, Mâhurî Bınsır, Mâhurî Vusta, Mecrâ, Menhûl, Mesles, Mesnâ, Mezmûm, Mukattial Esfâr, Mürsel, Musannaf, Mutlâkul Mescah, Nasb, Nasabun Hafif, Neşid, Recer, Remel, Savt, Seb'ate elhan fî Suad, Seb'ate ibn Sureyc, Secha (İscah, İscahul İscah), Sıyah, Sumâni Tavîl, Terci', Tercîh, Zeyanib Yunus, Zîr**" ; ve şu çalgılar, "**Barbat, Dûf (def), Mizher, Kenkele, Mirnanul Aşiy, Mi'zefe, Nay, Tabl, Tumbur, Ud**" tesbit edilmiştir.

Netice itibarı ile, Kitabı'l Eğani, yaklaşık on bin(10.000) sayfadan oluşan, dönemin şiir müzik bilgilerini içine alan antolojik bir eserdir. Eserde yaklaşık beş yüz(500) yıllık şarkı ve şiir derlemesi bulunmaktadır. İsfahani, bu şarkı ve şiirlerin yanı sıra eserde birtakım tarihi olayları da nakletmiştir. Kitabı'l-Eğani, hakkında yapılan eleştirilere rağmen söz konusu döneme ait Arap kültürünü yansıtan en hacimli ve en önemli eseridir. Türk müziğinin metodlaşma sürecinin başlangıç döneminde verilen eserlerle aynı dönemde yazılmış olması da ayrıca dikkate değer bir husustur.

Biz sadece imkanlar ölçüsünde bir çalışma yapmaya gayret ettik. Umudumuz ve temennimiz, Başta Eğani olmak üzere diğer eserler üzerinde de çalışmaların yoğunlaşmasıdır.

KAYNAKLAR

- Akdoğu, O. (1989). *Türk Müziği Bibliyografyası, (IX. Y.Y / 1928)*. İzmir: Ege Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Yayınları.
- Altınay, R. (2005). İslam Mizahının Ortaya Çıkışı ve İlk Örnekleri. *NÜSHA, Yüzüncüyıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(16), 73-90.
- Arel, H. S. (1969). *Türk Musikisi Kimindir*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Arslan, F. (2015). *İslâm Medeniyetinde Mûsikî*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Arslan, F. (2017). *Safiyüddîn-i Urmevî ve Şerefiye Risalesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Benlioğlu, S. (2011). *İlk Dönem Abbasi Sarayında Musiki*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, N. M. (2019). *Eski Arap Şiiri*. 2.Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları
- D'erlanger, B. R. (1959). *La Musique Arabe*, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner.
- Develioğlu, F. (1962). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara : Doğuş Matbaası.
- Ergan, M.S. (1994). *Türkiye Müzik Bibliyografyası*. Konya: Özel Yayın.
- Farabi, (2009). *Kitabu'l-Musika'l-Kebir*, Şerh: Haşebe, G.A. El-Hıfni, M.A. Kahire : Darü'l Kütübü'l Arabi.
- Farmer, H. G. (1929). *A History of Arabian Music*. London: LUZAC & CO.
- Farmer, H. G. (1965). *The Sources of Arabian Music*. Leiden: E. J. BRILL
- Farmer, H. G. (1945). *The Minstrelsy of "The Arabian Nights"*, Bearsden: Hinrichsen Edition.
- Faruki, İ. R., & Faruki, L. L. (1999). *İslam Kültür Atlası*. (M.O. Kibaroğlu & Z. Kibaroğlu , Çev.). İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi Yayınları.
- Faruqi, L.I. (1981). *An Annotated Glossary of Arabic Musical Terms*. London: Greenwood Press.
- Güneş, K.(2014). *El-Mu'cem, Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları.
- Güray,C. (2012). *Bin Yılın Mirası, Makamı Var Eden Döngü*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Hafız, M. M. S. (1971). *Tarikh Al-Mûsiqa wal Ghina al-Arabi*. Kahire: Al-Fanniyyah Al-Hadithah.
- Hatipoğlu, V., & Sağlam A. (2013). *Türk Mûsikî'sinde Usûl Geleneğinin Değerlendirilmesi, "Eğitimde Kuram ve Uygulama"*, *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Yayını*, 9(2), 113-132.

- İsfahani, Ebu'l-Ferec, (2008). *Kitabu'l-Eğani*, Editör: A.E.Ali Muhenna, Samîr Jabir, Yusuf A. Tavîl, V. Baskı. Beyrut: Darü'l Kütübü'l İlmiye.
- İşık, S. T., & Uslu, R. (2013). *Müzik Bibliyografyası*, Yabancı Dil Yayınlar. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- İbn-İ Haldun, (2015), *Mukaddime*, Yay.Haz. Tekin, A, C. I-II. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları.
- İbn-İ Salama, Abû Tâlib Al-Mufaddal, (1938), *Kitâb Al-Malâhi*, (*Ancient Arabian Musical Instruments*), Robson, J., & Farmer, H. G. (Eds.). Glasgow: The Civic Press.
- İbn-İ Sînâ, (2012). *Mûsikî* (A.H. Turabi , Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- İnternet: Agayeva, S. , & Uslu, R. (2019). *Kitab-I Edvar: Ruhperver*, (Leiden, Or.1175), Makale, *Musiki Dergisi*. <http://www.arsiv2007.musikidergisi.net/?p=153>, adresinden 16 Haziran 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Al Maany, *Lugat*, <https://www.almaany.com/> 01 Ocak 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Karaçay, T. (Mayıs, 2011) *İslam Ülkelerinde Bilimin Gerileyişi*, Makale, *Akdeniz Üniversitesi Dergisi*, Web: <http://www.baskent.edu.tr/~tkaracay/etudio/agora/bilim/ScienceInIslam>, adresinden 18 Mayıs 2019'te alınmıştır.
- İnternet: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a6a97eed4afa4.59771404, (Karaçay, 2011) *TDK.Sözlük*.
- İnternet: Uslu, R. (2009). *Harizmi'nin Müzik Bilimi, Mefatihü'l-Ulûm*, VII.Bölüm, Makale, <http://www.musikidergisi.net/?p=2240> 30 Aralık 2017'de alınmıştır.
- İnternet: YÖK, Ulusal Tez Merkezi, *Tezler veri tabanı*, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> 03 Ocak 2018'de alınmıştır.
- Judetz, E.P. (2007). *Türk Musiki Kültürünün Anlamları* (B.Aksoy Çev.). İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Kahraman, A. & Turabi, A. H. (2012). *İhvan-I Safa Risaleleri, Musiki*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karaçam, İ. (1976). *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okuma Kaideleri*. Konya: Nedve Yayıncılık.
- Kolukırık, K. (2012). *Abdülkâdir Merâğî ve Şerhu'l-Edvar'ı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Makkârî, A. B. M. (Dimeşk,1990). *El-Endülüs Min Nefhi't-Tîb*, Neş. Derviş, A., & Mısri, M. Dimeşk: Vizâretü's Sikâfe.

- Masudi, Ebû Al-Hasan Ali İbn. Al-Husayn, (Paris,1874), *Muruj Al-Dhahabwa Ma'âdîn Al-Jawhar*, Ar. Textand Fr.tr.by C. Barbier de Meynard (Les Prairiesd' Or.). Paris:L'inprimerie Nationale, 8.92.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1967). *Türk Ansiklopedisi*. (C. 5). İstanbul: MEB.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1993). *İslam Ansiklopedisi*. (Cilt. 1-13). İstanbul: MEB.
- Özkan, İ. H. (2010). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Öztuna, Y.(1969). *Türk Musikisi Ansiklopedisi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Rızvanoğlu, M. İ. (2007). *Fârâbî'de İkâ' Teorisi*. Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Safedi, S. (1991). *Risaletu fi İlm-i Mûsika*, Tahkik: Diyab, A. & Haşebe, G. A. Kahire: Heyetü'l Mısıriyye Âmetü'l Kitab.
- Sarı, M. (1982). *El-Mevarid. Arapça-Türkçe Lugat*. İstanbul: İpek Yayınları.
- Sawa, G. D. (1989). *Music Performance Practice In The Early Abbasid Era, 132-20 AH. 750-932 AD*. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- Sawa, G. D. (2015). *An Arabic Musical and Socio-Cultural Glossary of "Kitab al-Aghani"*. Leiden: BRILL.
- Şen, M. E. (2008). *Abbasîlerin İkinci Döneminde Siyasî ve Kültürel Alanda Türkler*. Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şevki, Y. (1969). *Risaletü'l-Kindî fi Hubr-i Sinâati't-Te'lif*. Kahire: Darü'l Kütübü'l Mısıriye.
- Şevki, Y. (1976). *Risalah İbn. Munajjim fi Al-Musica wa Kashf Al Rumuz, Kitab Al-Aghani*, s. 282. Kahire: Wizarah Al-Thaqafah.
- Thomas, D. (2009). *Christian Muslim Relations a Bibliographical History*. Leiden: Brill.
- Tokay, A. (2017). *İbn. Hurdâzbeh'in Mûsikî Risâleleri Üstüne Mukayeseli bir Çalışma*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tıraşçı, M. (2017). *Türk Musikisi Nazariyatı Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Turabi, A. H. (1996). *El-Kindî'nin Musiki Risaleleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turabi, A. H. (1997). İlk Dönem İslam Dünyasında Musikî Çalışmalarına Bakış. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 224-248.
- Turabi, A. H. (2003). Ebu Yakub B. İshak El-Kindî'nin Müzik Risalelerinde Tesbit Edilen Terimler. *Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2003/2), 65-78.

- Turabi, A. H. (2005). İbn. Câmi, Kureyşli Meşhur Muğannî ve Bestekâr. *Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 161-174.
- Turabi, A. H. (2005). İbnü'l-Müneccim ve Risâle fi'l-Mûsika Adlı Eseri. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2005), 201-222.
- Turabi, A. H. (2010). Medineli Efemine Şarkıcı Tuveys, *Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 41-65
- Tural, H. (2011). *Arap Edebiyatında Aruz*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Tuzcu, K. (2012). Arap Şiirinde Recez'in Ortaya Çıkışı. *NÜSHA, Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 35(2), 109.
- Uludağ, S. (1992). *İslam Açısından Mûsiki ve Semâ*. Bursa: Uludağ Yayınları.
- Uslu, R. (2005). *Türk Müziğinde Bibliyografyalar Bibliyografyası*. İstanbul: Musikişinas, 7. 40-52
- Uslu, R. (2015). *Meragî'den II.Murat'a Müziğin Maksatları, Makâsıdu'l-Elhân*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Uslu, R. (2016). *Müzik Bibliyografyası-1*. Çengi Yayınevi, İstanbul.
- Uslu, R. (2016). Urmevi'nin Müzik anlatımında Kadim Altı-parmak-Konum Metodu. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 4(3), 281-292.
- Uslu, R. (2018). *Meragî'nin Son Müzik Eseri, Zevîd-i Fevâid-i Aşere*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Uygun, M. N. (1999). *Safiyüddin Abdülmü'min Urmevî ve Kitabı'l-Edvârı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Uz, K. (1895). *Mûsiki Istılâhâtı*. İstanbul: Ebû Ziya Matbaası,
- Wright, O. (1978). *The Modal System Of Arab And Persian Music. A.D.1250-1300*. Oxford: Oxford Universty Press.
- Türkiye Diyanet Vakfı, (2009). *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.
- Yekta, R. (1925). *Şark Mûsikisi Tarihi*. İstanbul: Mahmutbey Matbaası
- Yılmaz, İ. (2004), *Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri*. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (22), 108-133.
- Yılmaz, İ. (2004). Recez Bahrinin Aruz Şekilleri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), 129.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı,adı : AKBAŞ İsmail
Uyruğu : T.C.
Doğumtarhiveyeri : 1960-DÜZCE
Medenihali : Evli
Telefon : 0532 391 25 72
e-mail : isakbas@gmail.com

Eğitim

Derece	EğitimBirimi	Mezuniyet Tarihi
Yükseklisans	Türk Müziği Bölümü / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü	1981
Lise	Düzce İmam-Hatip Lisesi	1977

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
36 (Otuz altı) yıl	Düzce-Ömer Seyfettin Akdoğan Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesi	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce, Arapça

Hobiler

Türk Müziği

